

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

الرحمن
علیه صاب

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

مجله علمی و پژوهشی «تلاش» شماره ۱۳۳

همیت بلند و تلاش مستمر

همه‌کجا تلاش از نظر قرآن و روایت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

همت بلند و تلاش مستمر: همت ، کار، تلاش از نظر قرآن و روایات

نویسنده:

موسسه پیام امام هادی علیه السلام

ناشر چاپی:

موسسه پیام امام هادی (علیه السلام)

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۶	همت بلند و تلاش مستمر: همت، کار، تلاش از نظر قرآن و روایات
۱۶	مشخصات کتاب
۱۶	اشاره
۲۰	پیشگفتار
۲۶	بخش اول همت در کلام معصومین علیهم السلام
۲۶	اشاره
۲۸	فصل اول: نشانه های همت نیکو و نمونه هایی از آن
۲۸	اشاره
۳۱	وفای به عهد
۳۱	کرامت و گذشت
۳۱	رعایت حق و پیمان
۳۲	انس با دانش
۳۴	فصل دوم: اهمیت و تشویق به همت خوب
۳۴	ارزش انسان
۳۴	بزرگی ارزش انسان
۳۴	شجاعت
۳۵	شرافت
۳۵	تفاخر
۳۵	نردبان ترقی و سقوط
۳۵	آرزوهای بلند
۳۶	چگونه به اوج همت برسیم؟
۳۶	مقایسه صاحبان همت
۳۶	دعا برای بدست آوردن همت والا

۳۷	دوری از دون همتی
۳۷	توکل بر خدا
۳۷	خداوند
۳۸	همت به سوی خدا خواهی
۴۰	فصل سوم: نتیجه و ثمرات بلند همتی
۴۰	بردباری و وقار
۴۰	طمع نداشتن
۴۰	عزت و سربلندی
۴۱	اندوه
۴۱	شجاعت
۴۱	همت مؤمن کار و تلاش
۴۲	رو آوری به جوانمردان
۴۳	کم شدن اهتمام دنیائی
۴۴	فصل چهارم: پیامدهای همت
۴۴	اشاره
۴۵	تنگ حالی
۴۶	رنج روحی
۴۶	اندوه
۴۷	همت نردبان عظمت
۴۷	همت والا مقصد عالی
۴۹	انجام وظیفه، روزی با خدا
۵۲	فصل پنجم: همت های ناپسند و پیامدهای آن
۵۲	اشاره
۵۳	الف: نشانه همت های ناپسند و زیان بار
۵۳	همت برای خوراک
۵۳	همت برای شکم

- ۵۳ پرخوری گوش همت را کر می کند
- ۵۴ همت منافق
- ۵۴ حسرت بر داشته های دیگران
- ۵۴ امور احمقانه
- ۵۵ امور بی ارتباط با انسان
- ۵۵ از بین رفتن فضیلت ها
- ۵۵ نداشتن مردانگی
- ۵۶ ب: آثار و پیامدهای همت باطل و پست
- ۵۶ دوری از خدا
- ۵۶ هم و غم دنیایی
- ۵۷ خُسران
- ۵۷ فقر و نیازمندی
- ۵۷ گناه
- ۵۸ فسق
- ۵۸ ادا نکردن فرائض
- ۵۸ طولانی شدن اندوه های قیامت
- ۵۹ نرفتن در پی مقامات عالیه
- ۵۹ عدم دستیابی به پیروزی
- ۵۹ خروج از دایرهٔ مسلمان
- ۶۰ همت برای امور بی فایده
- ۶۰ اظهار تنگ دستی
- ۶۱ دور بودن از خیر و خوبی
- ۶۱ نفرت پیامبر صلی الله علیه و آله
- ۶۲ فصل ششم: به چه کاری همت گماریم؟
- ۶۲ اشاره
- ۶۲ الف: همتهای مطلوب چیست؟

- ۶۲ خدا
- ۶۳ اطاعت خدا
- ۶۴ خشنودی خداوند
- ۶۴ اصلاح نفس
- ۶۵ نماز، روزه و عبادت
- ۶۵ دور اندیش
- ۶۶ توجه به سوی خدا
- ۶۶ نجات از بلا و عذاب
- ۶۶ پس از مرگ
- ۶۷ آخرت
- ۶۷ اموری که در آخرت همراه انسان است
- ۶۸ اصلاح معاد و آخرت
- ۶۸ اصلاح آخرت
- ۶۸ دنیا و آخرت
- ۶۹ به کارگیری همت برای آخرت
- ۶۹ همت در امر لازم
- ۶۹ همت برای مایحتاج
- ۷۰ درک و فهم حقایق
- ۷۰ اهتمام به امور مسلمین
- ۷۰ اندوه برای رفع حاجت برادر مؤمن
- ۷۱ ب: نتایج پایبندی به همت های ارزشمند
- ۷۱ نجات از آتش
- ۷۱ رسیدن به اوج خوبی
- ۷۲ دنیا به انسان رو می کند
- ۷۲ عزت و بی نیازی
- ۷۲ کفایت امور دنیا و آخرت

۷۳	دریافت کامل روزی دنیا
۷۴	آمزش خداوند
۷۴	بهره مندی از عنایت خاص خدا
۷۵	اصلاح عیوب
۷۵	فرمانبری از خدا
۷۶	فصل هفتم: تا چه اندازه همت کنیم ؟
۸۰	فصل هشتم: گوناگون
۸۰	اشاره
۸۱	امور جاویدان
۸۱	شناخت خدا
۸۲	اثبات خدا
۸۲	حکمت اختلاف همت ها
۸۴	خواسته های مردم در دنیا
۸۶	همت کم و پائین
۸۶	قناعت در مصرف
۸۶	پرهیز از اجیر شدن (خود اشتغالی)
۸۸	بخش دوم کار و تلاش در آیات قرآن و سیره عملی و گفتار امامان معصوم علیهم السلام
۸۸	اشاره
۹۰	استقامت در کار
۹۰	الف - موجب تقویت و آرامش دل
۹۰	ب - موجب وسعت رزق
۹۲	فصل اول: آثار پر برکت شغل و حرفه
۹۲	اشاره
۹۲	دوست خدا
۹۳	آمزش از گناه
۹۳	تجارت برکت خدا

- ۹۴ ----- فزونی عقل
- ۹۴ ----- کمک از جانب خدا
- ۹۵ ----- بی نیازی از مردم
- ۹۵ ----- روحیه خود باوری
- ۹۶ ----- ثواب جهاد در راه خدا
- ۹۶ ----- صورتی چون ماه
- ۹۷ ----- برترین عبادت
- ۹۸ ----- فصل دوم: سیره و سخنان پیشوایان علیهم السلام در تشویق به کار
- ۹۸ ----- اشاره
- ۹۹ ----- کار کردن امام کاظم علیه السلام در شدت گرما
- ۱۰۳ ----- کرامت کارگر:
- ۱۰۵ ----- بیمه کارگران
- ۱۰۶ ----- پاداش کارگر برتر از مجاهد در راه خدا
- ۱۰۶ ----- توجه حکومت به کارگران
- ۱۱۰ ----- در مشقت ها و سختی ها هم از کار دست مکن
- ۱۱۱ ----- راه چاره را نباید بسته دید
- ۱۱۲ ----- کار وسیله، روزی با خدا
- ۱۱۴ ----- کارگر محبوب خدا
- ۱۱۴ ----- میانه روی در کار
- ۱۱۶ ----- فصل سوم: پیامدهای منفی بی کاری
- ۱۱۶ ----- اشاره
- ۱۱۶ ----- الف: پیامدهای منفی نداشتن شغل
- ۱۱۶ ----- از دست رفتن سرمایه
- ۱۱۷ ----- بیکار دین فروشی می کند
- ۱۱۸ ----- بیزاری خداوند
- ۱۱۸ ----- مستجاب نشدن دعا

- ۱۱۹ ناراحتی امام علیه السلام
- ۱۲۰ ب: آثار مخزب رها نمودن حرفه
- ۱۲۰ کاهش خرد
- ۱۲۰ نابودی خرد
- ۱۲۲ زائل شدن دو سوم عقل
- ۱۲۳ ترک تجارت کار شیطان است
- ۱۲۴ بی اعتباری
- ۱۲۴ دشمنی و جنگ با خود
- ۱۲۶ مستجاب نشدن دعا
- ۱۲۸ فصل چهارم: آداب و کیفیت کسب و کار
- ۱۲۸ اشاره
- ۱۲۹ انگیزه ای کار
- ۱۳۰ اخلاص در کار
- ۱۳۰ کاسب راستگو
- ۱۳۰ دین فروشی نکنید
- ۱۳۱ کار کردن با وضو
- ۱۳۲ صبح زود به دنبال کار رفتن
- ۱۳۳ کار، تا سر حد توانایی
- ۱۳۳ مداومت در کار
- ۱۳۴ مداومت با آگاهی
- ۱۳۴ کارگزار باید متخصص و تعهد عمل داشته باشد
- ۱۳۴ در هر کاری معیار و الگو لازم است
- ۱۳۵ اتقان در کار
- ۱۳۵ کار را به کاردان بسپارید
- ۱۳۶ کار در شهر خود
- ۱۳۶ ترک وطن در طلب رزق

- کارهای ناچیز را به دیگران بسپارید ۱۳۷
- کار کردن در سایه ۱۳۷
- بیرون رفتن از خانه ۱۳۸
- فصل پنجم: کار و طلب مال حلال، دنیاطلبی نیست، عبادت و اطاعت خداست ۱۴۰
- کار اطاعت خداست ۱۴۰
- اشاره ۱۴۰
- بکارگیری سرمایه را خدا دوست دارد ۱۴۲
- کار آبرومندی است ۱۴۳
- فصل ششم: شغل های مکروه ۱۴۶
- اشاره ۱۴۶
- بافندگی ۱۵۰
- فصل هفتم: توصیه به برخی از مشاغل و تأیید آن ۱۵۲
- اشاره ۱۵۲
- زره بافی (و آهنگری) ۱۵۳
- کشاورزی ۱۵۴
- احیاء زمین ۱۵۶
- حفظ گیاهان ۱۵۷
- باغبانی و کشاورزی ۱۵۷
- کشاورزی، خیاطی ۱۵۹
- کشاورزان گنج های مردم ۱۵۹
- کشاورزی و دامداری ۱۶۱
- تولید نخل ۱۶۳
- کاشتن درخت صدقه ۱۶۴
- کاشت درخت صدقه جاریه ۱۶۵
- درخت را قطع نکنیم ۱۶۶
- تدریس قرآن و معارف ۱۶۷

- ۱۶۷ آسیابانی
- ۱۶۸ به کاری که یک بار از آن بهره برده ای بپرداز
- ۱۶۹ یافتن شغل پر درآمد
- ۱۶۹ صرافی
- ۱۷۱ برده فروشی
- ۱۷۲ خیاطی رسول خدا صلی الله علیه و آله
- ۱۷۲ خیاطی و ریسندگی
- ۱۷۲ ریسندگی برای زنها
- ۱۷۳ حکمت کار کردن
- ۱۷۶ تجارت
- ۱۷۹ اصول صنعت گری
- ۱۸۰ فصل هشتم: ثمره کسب حلال
- ۱۸۰ بهره مندی از خوبی ها
- ۱۸۰ مردانگی
- ۱۸۱ ایمان
- ۱۸۱ کسب حلال همراه رحمت الهی
- ۱۸۲ باز داشتن از ستم
- ۱۸۴ فصل نهم: سربار جامعه نباشید
- ۱۸۶ فصل دهم: مذمت سُستی و نتایج آن
- ۱۸۶ اشاره
- ۱۸۷ الف: مذمت سُستی کردن
- ۱۸۷ کاهلی نکنید
- ۱۸۷ دشمن کار
- ۱۸۷ پرهیز از تنبلی و بی حوصلگی
- ۱۸۸ تنبلی فرزندان...
- ۱۸۸ از تنبل یاری مخواه

- ۱۸۸ فقر، فرزند کاهلی و ناتوانی
- ۱۸۹ امام علیه السلام از تنبلی و... بخدا پناه می برد
- ۱۸۹ ب: نتایج سُستی ورزیدن در امور زندگی
- ۱۸۹ بی بهره گی از دنیا و آخرت
- ۱۹۰ عدم دست یابی به خیر دنیا
- ۱۹۰ تباهی آخرت
- ۱۹۰ آفت موفقیت
- ۱۹۰ ادا نمودن حقوق دیگران
- ۱۹۱ ناکامی در آرزو
- ۱۹۲ ادا نکردن حق و بی صبری نمودن
- ۱۹۲ زیان به آخرت
- ۱۹۳ نشانه های تنبل
- ۱۹۳ مستجاب نشدن دعا
- ۱۹۶ فصل یازدهم: پیامدهای پر خوابی
- ۱۹۶ زوال دین و دنیا
- ۱۹۶ غضب خداوند
- ۱۹۸ فصل دوازدهم: گوناگون، رزق، دنیا
- ۱۹۸ قطع روزی از آسمان
- ۱۹۸ تن دادن به کار
- ۱۹۸ چرا راه تأمین رزق معلوم نیست ؟
- ۱۹۹ به آنچه امید نداری امیدوارتر باش
- ۲۰۰ هیچ گاه درب روزی بسته نیست
- ۲۰۰ تأمین رزق مایه آرامش
- ۲۰۰ اهمیت نان در زندگی
- ۲۰۱ روزی را از دست نده
- ۲۰۱ حسنه چیست ؟

۲۰۲ دنیا یاور آخرت

۲۰۲ دنیا و آخرت را داشته باش

۲۰۳ توانگری یاور تقوا

۲۰۳ برادر خود را در جریان بگذارید

۲۰۴ فهرست منابع

۲۲۰ درباره مرکز

همت بلند و تلاش مستمر: همت، کار، تلاش از نظر قرآن و روایات

مشخصات کتاب

شناسه افزوده: موسسه امام هادی (ع)

عنوان و نام پدیدآور: همت بلند و تلاش مستمر: همت، کار، تلاش از نظر قرآن و روایات/تهیه و تنظیم موسسه امام هادی علیه السلام.

مشخصات نشر: قم: موسسه پیام امام هادی (ع)، ۱۳۸۹.

مشخصات ظاهری: ۲۰۴ص. ۱۱/۵×۲۰/۵س م.

شابک: ۲۶۰۰۰ ریال ۹۶۴-۸۸۳۷-۲۲-۸:

موضوع: تلاش و تقلا -- جنبه های مذهبی -- اسلام

موضوع: تلاش و تقلا -- احادیث

موضوع: تلاش و تقلا -- جنبه های قرآنی

موضوع: اسلام و کار

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۳:

رده بندی کنگره: ۱۳/۲۳۰/BP۷۸۰/۱۳۸۹

شماره کتابشناسی ملی: ۲۵۳۷۸۷۶:

ص: ۱

اشاره

همت بلند و تلاش مستمر

همت ، کار ، تلاش

از نظر قرآن و روایات

ص: ۳

بسم الله الرحمن الرحيم

طوبیٰ لِمَنْ نَالَ قَدْرَ هِمَّتِهِ أَوْ نَالَ عِزَّ الْقُنُوعِ بِالْقِسْمِ (۱)

خوشا به حال کسی که به قدر همتش به مقصد رسد یا آنچه که قسمت او شد با عزت قناعت کند

سال ۱۳۸۹ را رهبر معظم انقلاب اسلامی به نام «سال همت مضاعف و کار مضاعف» نامگذاری نمودند. از این رو بجاست که با جست و جو در قرآن مجید و گفتار و سیره عملی پیشوایان معصوم علیهم السلام، این مهم را، توضیح دهیم.

پیرامون همت بلند و کار و تلاش مستمر احادیث فراوانی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وائمه اطهار علیهم السلام نقل گردیده که با نقل و بیان آنها می توانیم دریابیم که به چه موضوعی همت گماریم ودرچه سمت و سوئی، کار و تلاش مستمر کنیم تا به سعادت دنیا و آخرت برسیم. داستان زیر نمونه ای ازدعوت پیامبر به سوی همت والا وارزشمند است.

ص: ۵

۱- (۱) از اشعار منسوب به امیرالمؤمنین علی علیه السلام، بحار الأنوار، ج ۳۴، ص ۴۴۰.

از امام محمّد باقر علیه السلام نقل است که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله پیش از ظهور اسلام، در طائف بر مردی وارد شدند و آن مرد با احترام از حضرت پذیرائی کرد.

سال ها بعد، پس از بعثت پیامبر صلی الله علیه و آله، به آن مرد گفته شد: آیا می دانی آن کسی که خداوند عزّ و جلّ او را به سوی مردم فرستاده است، کیست؟ گفت: نه، گفتند:

□
او محمد بن عبدالله، یتیم ابوطالب و همان کسی است که در فلان روز در طائف میهمان تو شد و تو او را گرامی داشتی.

آن مرد خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و سلام کرد و مسلمان شد. آن گاه عرض کرد: ای رسول خدا، آیا مرا می شناسید؟

حضرت فرمود: تو کیستی؟

عرض کرد: من صاحب همان منزلی هستم که شما در زمان جاهلیت در فلان روز وقتی به طائف آمدید، وارد آن شدید و من با احترام از شما پذیرائی کردم.

رسول خدا صلی الله علیه و آله به او فرمود: خوش آمدی.

حاجتت را بخواه.

عرض کرد: دوستان گوسفند با چوپانان آن ها به من عطا فرمائید.

حضرت دستور داد به او دادند. آن گاه به اصحاب خود فرمود: این مرد همت آن را نداشت تا از من همان چیزی را بخواهد که پیرزن بنی اسرائیلی از موسی علیه السلام خواست.

اصحاب عرض کردند: مگر پیرزن بنی اسرائیلی از موسی چه خواست؟

فرمود: خداوند عزّ و جلّ به موسی وحی فرمود که پیش از آن که مصر را ترک گویی، استخوان های یوسف را با خود ببر. موسی از قبر یوسف جويا شد. پیرمردی آمد و گفت: اگر کسی جای قبر او را بلد باشد آن کس فلان پیرزن است.

موسی علیه السلام در پی او فرستاد. وقتی پیرزن آمد، موسی به او فرمود: تو جای قبر یوسف را می دانی؟ عرض کرد: آری. موسی فرمود: پس آن را به من نشان بده، هر چه بخواهی به تو می دهم. پیرزن گفت: آن را نشانت نمی دهم، مگر این که هر چه من بگویم همان را به من بدهی. موسی فرمود: بهشت از آن تو باشد. پیرزن گفت: نه، من تعیین می کنم.

خداوند به موسی وحی فرمود که نگران نباش، بگذار او تعیین کند. موسی به او فرمود: تعیین با تو.

عرض کرد: می‌خواهم روز قیامت در بهشت با تو هم درجه باشم.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: این مرد همت آن را نداشت تا از من همان چیزی را بخواهد که آن پیرزن بنی اسرائیلی خواست (۱)!

این داستان به ما آموزش می‌دهد که بلند همت باشیم و به امور بلند و بالا همت بگماریم.

نوشتار پیش رو، به جمع آوری بخشی از آیات و احادیث پیشوایان معصوم علیهم السلام پرداخته که در آن، مردم به کار، تلاش و همت والا و مفید تشویق، و از اموری نظیر بیکاری، کسل بودن، بی‌همتگی و غیره بر حذر شده‌اند.

مطالب این کتاب در دو بخش آمده:

بخش اول: همت در کلام معصومین علیهم السلام.

بخش دوم: کار و تلاش در آیات قرآن و سیره عملی و گفتار امامان معصوم علیهم السلام و در هر بخش آیات و احادیثی مرتبط با آن موضوع گردآوری شده است.

امید آن که بتوانیم با کار و همت مضاعف خود، ضمن دستیابی به آرمان بلند انقلاب اسلامی یعنی

ص: ۸

اتکاء به قدرت مردم با توکل بر خدا، و نیز عدم وابستگی به کشورهای دیگر، زمینه ساز ظهور نجات دهنده همه انسان های آزاده، یعنی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف باشیم.

در پایان از محققین مؤسسه و همه همکارانی که در تهیه این مجموعه ما را یاری رساندند خصوصاً کمیته حمایت و نظارت بر فعالیت مراکز فرهنگی و زرات فرهنگ و ارشاد اسلامی تشکر و تقدیر می شود و از خداوند متعال خواهان قبولی این عمل هستیم. والسلام

قم - مؤسسه امام هادی علیه السلام

زمستان ۱۳۸۹

ص: ۹

واژه همت در لغت در معانی گوناگونی چون: اراده، آرزو، خواهش، عزم، شجاعت و دلیری، زور، قوت، طاقت، فال نیک، وسعت نظر، بلندنظری و بلندطبعی و...^(۱) به کار رفته است؛ در عرف و کلام روزمره مردمی عبارت است از تصمیم‌گرفتنی که به انجام کاری منتهی می‌گردد.

در بخش نخست به یاری خداوند، قصد داریم تا معنای این واژه و حقیقت آن را از دیدگاه برخی از آیات و احادیث ائمه اطهار علیهم السلام بررسی نمائیم تا ببینیم که خداوند و این بزرگواران، همت انسانها را به کدام سمت و سو، سوق می‌دهند و مواردی از همت‌های خوب و مورد نظر را که به شیعیان خود آموخته‌اند بیان

ص: ۱۱

۱- ((۱)) - لغت نامه دهخدا، ج ۱۴، ص ۲۰۸۰۵.

کنیم و همچنین روشن کنیم که در چه مواردی انسان را از بکارگیری همت برحذر می‌دارند.

آنچه روشن است این است که همت چیزی نیست که دارای وجود مادی و شکل خاص و یا قابل رؤیت باشد، بلکه یک امر درونی و باطنی است که تنها می‌توان از راه نتیجه بیرونی وجودش را اثبات نمود.

به عنوان مثال اگر انسان در فلان کار همت کند سرانجام آن، با بی‌همتی در کار قابل قیاس نیست و متفاوت است.

اکنون به توضیح بشیر پیرامون همت در قالب ۸ فصل می‌پردازیم:

فصل اول: نشانه‌های همت نیکو و نمونه‌هایی از آن

فصل دوم: اهمیت و تشویق به همت خوب

فصل سوم: نتیجه و ثمرات بلند همتی

فصل چهارم: پیامدهای همت یا مواردی که انسان در مسیر به کارگیری همت، با آن آزموده می‌شود

فصل پنجم: همت‌های ناپسند و پیامدهای آن

فصل ششم: به چه کاری همت گماریم؟

فصل هفتم: تا چه اندازه همت کنیم؟

فصل هشتم: گوناگون

ص: ۱۲

در طول تاریخ، انسان های بزرگ و درست کردار، دارای خصوصیت هایی بوده اند که دیگر افراد، آنان را الگوی خویش قرار داده و در راه و رسم زندگی از سیره ایشان کمک می گرفتند.

براستی اشخاص نمونه چه کردند تا به جایگاهی رسیدند که دیگران آن ها را الگوی خویش قرار دادند؟

در جواب این سؤال کتابها می توان نوشت و ساعتها سخنرانی نمود اما در یک کلمه چنین می توان گفت که:

در حیات بشری نکات مثبت ظریفی وجود دارد که بسیاری از افراد بدان توجه نداشته و از آن غافلند، اما عده ای با رعایت آن در زندگی روزمره خویش گاهی خیلی ساده و بدون مشقت زیاد به جایگاهی نزد خداوند و در جامعه می رسند که به عنوان الگو نزد دیگران مطرح می گردد و باید بر آن غبطه خورد.

یکی از آن نکات، داشتن همت بلند و نیکو است چنانکه حضرت امیر علیه السلام فرمود: انسان را چیزی

به مانند همت او بلند نگردانید (۱) اکنون باید بدانیم همتی که حضرت فرموده چه ویژگی هایی دارد تا بتوانیم خود را به انجام و رعایت آن ملزم نمائیم.

به عنوان مثال، مولای متقیان علی علیه السلام در حدیثی می فرمایند:

الْكَفُّ عَمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ عِفَّةٌ وَكِبْرٌ هِمَّةٌ (۲).

صرف نظر نمودن از آن چه در دست مردم است، (نشان) عفت نفس و بزرگی همت است.

چه زیباست اینکه انسان همت والای خویش را با عفت نفس (یعنی عدم چشم داشت به اموال دیگران) به مرحله اثبات برساند.

بالاتر از این، حضرت فرمود: هرکس معرفتش درست (و کامل) باشد، جان و همت او از این جهان فانی روی برتابد. (۳) شاید بتوان در توضیح این بیان گرانسنگ چنین گفت که: انسان با تکامل یافتن معرفتش به خود و خدایش به درجه ای از مقامات عالیه می رسد که همه

ص: ۱۴

۱- (۱) ما رفع امرأ كهتمته... «میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۹».

۲- (۲) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰

۳- (۳) من صحت معرفته انصرف عن العالم الفانی نفسه وهمته. «میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲».

هم و غم خویش را برای آخرت خود گذاشته و برای آن تلاش می نماید، البته این بدان معنا نیست که این فرد از زندگی روزمره خویش دست کشیده و فقط نماز بخواند و روزه بگیرد و...، بلکه چنین انسانی حتی امورات دنیایی خود و خدمت به خلق و نسلهای آینده را گامی برای نزدیک تر شدن به معبود خویش می داند.

در جای دیگر امیر المؤمنین علیه السلام ۵ امر را از نشانه های همت بلند و والا معرفی می نمایند:

رفتار نیک (۱)، قناعت (۲)، احسان (۳)، کرم و بخشش (۴)، شرافت (۵)؛ فرض می کنیم با این

ص: ۱۵

-
- ۱- (۱) ((الفعل الجمیل ینبئ عن علو الهمة. رفتار نیک از بلندی همت خبر می دهد. «میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰».
 - ۲- (۲) - من شرف الهمة لزوم القناعة. پایبندی به قناعت، از والایی همت است. «میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰».
 - ۳- (۳) - من شرف الهمة بذل الإحسان. کار نیکو، از والایی همت است. «میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰».
 - ۴- (۴) ((الکرم نتیجه علو الهمة. کرم داشتن، زائیده بلندی همت است. «عیون الحکم و المواعظ، ص ۲۸».
 - ۵- (۵) - الشرف بالهمم العالیه. شرافت به همت های والا است. «میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۶».

نشانه هایی که معرفی شد ما به همتی والا و قابل ستایش دست پیدا کردیم، حال سؤال اینست که در کجا آن را بکار گیریم؟ اکنون چند نمونه از همت های نیکو را معرفی می کنیم.

امام پرهیزکاران علی علیه السلام ما را در این امر نیز چنین راهنمایی می کنند که بهترین، عالیترین و والاترین همت ها، همتی است که در کارهای ذیل به کار گرفته شود:

وفای به عهد

۱- أَحْسَنُ الْهِمَمِ إِنْجَازُ الْوَعْدِ (۱).

بهترین همت ها، وفا کردن به وعده است.

کرامت و گذشت

۲- أَبْعَدُ الْهِمَمِ أَقْرَبُهَا مِنَ الْكَرَمِ (۲).

عالی ترین همت ها، نزدیک ترین آنها به کرم است.

رعایت حق و پیمان

۳- أَشْرَفُ الْهِمَمِ رِعَايَةُ الذَّمَامِ (۳)...

والاترین همت ها، پایبندی به پیمان ها است.

ص: ۱۶

۱- ((۱)) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۱۱۴.

۲- ((۲)) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۱۱۸.

۳- ((۳)) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۱۲۴.

۴- الْأُنْسُ بِالْعِلْمِ مِنْ نُبْلِ الْهَمِّهِ (۱).

انس با دانش از گرانمایگی همت است.

مطالب این فصل را با دعای زیبایی از حضرت سید الساجدین علیه السلام خاتمه می بخشیم که فرمود:

هَبْ لِي جِسْمًا رُوحَانِيًّا، وَقَلْبًا سَمَويًّا، وَهَمَّةً مُتَّصِلَةً بِكَ، وَيَقِينًا صَادِقًا فِي حُبِّكَ (۲).

(خدایا)، مرا پیکری روحانی، دلی آسمانی، همتی پیوسته به تو و یقینی صادق در محبت به تو عنایت فرما.

ص: ۱۷

۱- (۱) - شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج ۲۰، ص ۳۲۰..

۲- (۲) - صحیفه سجادیة جامعه، ص ۴۹۲ دعای ۱۹۹ و میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰..

ارزش انسان

۵- أمير المؤمنين علي عليه السلام: المرءُ بِهَمَّتِهِ (۱)...

(ارزش) انسان به همت اوست.

بزرگی ارزش انسان

۶- امام علي عليه السلام: مَنْ شَرَفَتْ هِمَّتُهُ عَظُمَتْ قِيَمَتُهُ (۲).

هر که همتش والا باشد، ارزشش عظیم شود.

۷- امام علي عليه السلام: قَدْرُ الرَّجُلِ عَلَى قَدْرِ هِمَّتِهِ (۳).

ارزش مرد، به اندازه همت اوست.

شجاعت

۸- امام علي عليه السلام: شَجَاعَةُ الرَّجُلِ عَلَى قَدْرِ هِمَّتِهِ (۴).

شجاعت مرد، به اندازه همت اوست.

ص: ۱۹

۱- (۱) - عيون الحكم والمواعظ، ص ۶۸..

۲- (۲) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۸..

۳- (۳) - نهج البلاغه، شرح محمد عبده، ج ۴، ص ۱۳..

۴- (۴) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰..

شرافت

۹- امام علی علیه السلام: الشَّرْفُ بِالْهَمِّ الْعَالِيَةِ لَا بِالرَّمِّ الْبَالِيَةِ (۱).

شرافت به همت های والاست، نه به استخوان های پوسیده.

تفاخر

۱۰- امام علی علیه السلام: يَتَّبِعِي أَنْ يَكُونَ التَّفَاخُرُ بَعْلَى الْهَمِّ (۲).

سزاوار است که به همت های بلند مباحثات شود.

نردبان ترقی و سقوط

۱۱- امیرمؤمنان علیه السلام: مَا رَفَعَ امْرَأً كَهَمَّتِهِ، وَلَا وَضَعَهُ كَشَهْوَتِهِ (۳).

انسان را چیزی به مانند همت او بلند نگردانید و او را چیزی چون شهوتش پست نکرد.

آرزوهای بلند

۱۲- مولا علی علیه السلام: الْأَمَانِي هِمَّةُ الرَّجَالِ (۴).

آرزوها، همت مردان است.

ص: ۲۰

۱- (۱) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۶..

۲- (۲) - میزان الحکمه، ج ۹، ص ۴۵۵۶..

۳- (۳) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۸..

۴- (۴) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..

چگونه به اوج همت برسیم ؟

۱۳- مولای متقیان علی علیه السلام: مَنْ أَسْهَرَ عَيْنَ فِكْرَتِهِ بَلَغَ كُنْهَ هِمَّتِهِ (۱).

هر کس چشم اندیشه خود را بیدار نگه دارد، به اوج همت و خواست خود برسد.

مقایسه صاحبان همت

۱۴- امام علی علیه السلام: ما المَغْرُورُ الَّذِي ظَفَرَ مِنَ الدُّنْيَا بِأَدْنَى شَهْوَتِهِ كَالْآخِرِ الَّذِي ظَفَرَ مِنَ الْآخِرَةِ بِأَعْلَى هِمَّتِهِ (۲).

آن فریب خورده ای که از دنیا به ناچیزترین خواسته نفس خویش رسیده همچون کسی نیست که از آخرت به بالاترین همت خود دست یافت.

دعا برای بدست آوردن همت والا

۱۵- امام سجاد علیه السلام: اللَّهُمَّ... أَسْأَلُكَ مِنَ الشَّهَادَةِ أَقْسَطَهَا... وَمِنَ النَّعْمَةِ أَوْفَاهَا، وَمِنَ الْهِمَمِ أَعْلَاهَا، وَمِنَ الْقِسَمِ أَسْنَاهَا (۳)...

خداوندا، از تو می خواهم از گواهی دادن، عادلترین

ص: ۲۱

۱- (۱) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۸..

۲- (۲) - عیون الحکم و المواعظ، ص ۴۸۳-۴۸۴..

۳- (۳) صحیفه سجّادیه جامعه، ص ۴۸۹-۴۹۰ دعای ۱۹۹ و میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰..

آن را... و از نعمت، بیشترین و از همت ها، والاترین و از قسمت ها، بالاترین آن را.

دوری از دون همتی

۱۶- امام علی علیه السلام: نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الْمَطَامِعِ الدَّيْتِيَّةِ، وَالْهَمَمِ الْغَيْرِ الْمَرْضِيَّةِ (۱).

به خدا پناه می بریم از مطامع پست و همت ها و خواسته های ناپسند.

توکل بر خدا

۱۷- امام علی علیه السلام: مَنْ تَوَكَّلَ لَمْ يَهْتَمَّ (۲).

هر کس (به خدا) توکل کند، اندوهگین نشود.

خداوند

۱۸- امام کاظم علیه السلام: ... أَسْأَلُكَ الْغِنَى عَنِ النَّاسِ أَجْمَعِينَ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ، وَيَا مُنْتَهَى هَمِّهِ الرَّاعِينَ (۳).

از تو بی نیازی از همه مردم را مسألت می کنم ای رحم کننده ترین رحم کنندگان و ای نهایت همت کسانی که به تو رغبت دارند.

ص: ۲۲

۱- (۱) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..

۲- (۲) - مستدرک الوسائل، ج ۱۵، ص ۲۳۳..

۳- (۳) - بحار الأنوار، ج ۹۰، ص ۱۸۹..

۱۹- امام صادق علیه السلام: إِذَا هَمَمْتَ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَيْرِ فَلَا تُؤَخِّرْهُ، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ رُبَّمَا أَطَّلَعَ عَلَى الْعَبْدِ وَهُوَ عَلَى شَيْءٍ مِنَ الطَّاعَةِ، فَيَقُولُ: وَعِزَّتِي وَجَلَالِي لَا أُعَذِّبُكَ بَعْدَهَا أَبَدًا (۱)...

هر گاه آهنگ کار خیری را کردی آن را به تأخیر مینفکن، زیرا بسا خداوند سبحان بر بنده خود توجه می کند در حالی که او به طاعتی مشغول است، پس می فرماید: به عزت و جلالم سوگند پس از این هرگز تو را کیفر نخواهم داد.

هَمَّتْ بِه سَوِي خِدا خِواهِی

۲۰- امام سجاد علیه السلام در دعایشان فرمود: وَاجْعَلْنَا مِنَ الَّذِينَ أَشْرَعَتْ أَرْوَاحُهُمْ فِي الْعُلَى، وَخَطَّتْ هِمْمُهُمْ فِي عِزِّ الْوَرَى، فَلَمْ تَزَلْ قُلُوبُهُمْ وَالْهَهَّ طَائِرَةً حَتَّىٰ أَنَاخُوا فِي رِيَاضِ النَّعِيمِ (۲)...

(خدایا) ما را از کسانی قرار ده که جان هایشان به بلندای (قرب تو) شتاب گرفت و همت های آنان

ص: ۲۳

۱- (۱) - کافی، ج ۲، ص ۱۴۳..

۲- (۲) میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۶..

در عزّت روزگار گام می نهند [و از این رو] دل هایشان همواره سرگشته و در پرواز بود تا این که سرانجام دریاغ های پر نعمت بهشت فرود آمدند.

ص: ۲۴

بردباری و وقار

۲۱- مولا علی علیه السلام: الْجِلْمُ وَالْأَنَاةُ تَوْأَمَانِ يُتَّجُهُمَا عَلُوُّ الْهَمِّهِ (۱).

بردباری و وقار همیشه در کنار هم هستند و از بلند همتی زاده می شوند.

طمع نداشتن

۲۲- امام محمد باقر علیه السلام: اسْتَجْلِبْ عِزَّ الْيَأْسِ بَعْدِ الْهَمِّهِ (۲).

عزتِ طمع نداشتن را با بلندی همت به دست آر.

عزت و سربلندی

۲۳- امام علی علیه السلام: ذُو الْهَمِّهِ وَإِنْ حَطَّ نَفْسَهُ يَأْبَى إِلَّا عَلُوًّا، كَالشُّعْلَةِ مِنَ النَّارِ يُخْفِيهَا

ص: ۲۵

۱- (۱) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰.

۲- (۲) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰.

صاحبها، وَتَأْتِي إِلَّازْتِفَاعاً (١).

صاحب همت هر چند خود را پائین آورد اما بر آید، همچون شعله آتش که صاحبش آن را پنهان می کند اما سر می کشد.

اندوه

٢٤- امام علی علیه السلام: عَلِيٌّ قَدْرَ الْهِمَمِ تَكُونُ الْهُمُومُ (٢).

اندوه ها به اندازه همت هاست.

شجاعت

٢٥- امام علی علیه السلام: شَجَاعَةُ الرَّجُلِ عَلِيٌّ قَدْرَ هِمَّتِهِ (٣).

شجاعت مرد، به اندازه همت اوست.

همت مؤمن کار و تلاش

٢٦- مولای متقیان امام علی علیه السلام: الْمُؤْمِنُ، الدُّنْيَا مِضْمَارُهُ، وَالْعَمَلُ هِمَّتُهُ، وَالْمَوْتُ تُحَفَّتُهُ، وَالْجَنَّةُ سُبْقَتُهُ.

ص: ٢٦

١- (١) - شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج ٢٠، ص ٢٨٩..

٢- (٢) - میزان الحکمه، ج ١٤، ص ٦٦٨٠..

٣- (٣)

الكَافِرِ، الدُّنْيَا جَنَّتَهُ، وَالْعَاجِلَهُ هَمَّتَهُ، وَالْمَوْتُ شَقَاوَتُهُ، وَالنَّارُ غَايَتُهُ (١).

دنیا، میدان تمرین و مسابقه مؤمن است، کار و تلاش هم اوست، مرگ ارمغانی برای او و بهشت به منزله جایزه ای است برای او. اما برای کافر: دنیا بهشت است، لذت های گذرا همّت او، مرگ مایه بدبختی و آتش دوزخ فرجام او.

رو آوری به جوانمردان

٢٧- امام امیرالمؤمنین علیه السلام: أَحْسِنَ رِعَايَةَ الْحُرْمَاتِ وَأَقْبِلْ عَلَيَّ أَهْلَ الْمُرَوَّاتِ، فَإِنَّ رِعَايَةَ الْحُرْمَاتِ تَدُلُّ عَلَيَّ كَرَمِ الشَّيْمَةِ، وَالْإِقْبَالَ عَلَيَّ ذَوِي الْمُرَوَّاتِ يُعَرِّفُ عَنِّي شَرَفِ الْهَمِّهِ (٢).

حرمت ها را نیکو پاس بدار و به جوانمردان روی آور زیرا نگاه داری حریم ها دلالت بر کرامت تو دارد و روی آوردن به جوانمردان از شرافت همّت تو خبر می دهد.

ص: ٢٧

١- (١) - میزان الحکمه، ج ١٤، ص ٦٦٨٢.

٢- (٢) - عیون الحکم والمواعظ، ص ٨١.

۲۸- امیرالمؤمنین علیه السلام: الْأَنَاةُ تَجْلُو الْهَمَّةَ (۱).

وقار و حوصله در کار همت را آشکار می سازد.

کم شدن اهتمام دنیائی

۲۹- امام علی علیه السلام: مَنْ صَوَّرَ الْمَوْتَ بَيْنَ عَيْنَيْهِ خَفَّ الْاهْتِمَامُ بِأَمْرِ الدُّنْيَا عَلَيْهِ (۲).

هرکس مرگ را در مقابل چشمانش قرار دهد، اندوه امور دنیویش ناچیز می شود.

ص: ۲۸

۱- (۱) - نظم درر السمطين، ص ۱۶۰..

۲- (۲) - عيون الحكم والمواعظ، ص ۴۶۰..

یامواردی که انسان در مسیر بکارگیری همت، با آن آزموده می شود

انسان در مسیرهایی که گام بر می دارد اعم از پسند و ناپسند، همواره مورد امتحان و آزمایش قرار می گیرد.

مثالِ تحمّل سختی ها و مشقّت های دنیایی برای رسیدن به بهشت برین برای مؤمنان، مثالی است که تا کنون همه شنیده اند.

این مثال و گونه های دیگر این مثال، کاملاً طبیعی بوده و در روزمره بشری محسوس است.

به عنوان نمونه، دانش آموزی که می خواهد پایان سال تحصیلی خوبی را برای خود رقم بزند، طبیعی است که باید زحمات و

ناملايمات يك سال تحصیلی را با جان و دل بخرد، در سرما و گرما در کلاس درس شرکت نماید، تکالیف درسی خود را

انجام دهد، از استراحت بیش از اندازه پرهیز نماید، از شرکت در میهمانی های متعدد و مجالسی که به درس و بحث وی

آسیب می رساند پرهیز نماید و خلاصه لازم است، بایدها و نبایدهایی را رعایت کند تا به نتیجه مطلوب دست یابد.

در موضوع همت نیز باید گفت، درست است که امامان معصوم علیهم السلام ما را به همت در امور زندگی دنیایی و آخرتی خودمان سفارش نموده اند اما نباید توقع داشت که این مهم بدون هیچ زحمت و پیامدی حاصل و انسان مورد هیچ آزمون و امتحانی قرار نگیرد.

نمونه های ذیل گویای این مطلب خواهند بود:

تنگ حالی

۳۰- امیرمؤمنان علی علیه السلام: أَضَيَّقُ النَّاسَ حَالًا مِّنْ كَثْرَتِ شَهْوَتِهِ، وَكِبَرَتِ هِمَّتِهِ، وَزَادَتْ مَوْؤُنَتَهُ، وَقَلَّتْ مَعُونَتُهُ (۱).

حال کسی بیش از همه گرفته و در فشار و تنگنایی است که خواهش های نفسانی اش فراوان و همتش بزرگ و خرجی اش زیاد و کمک [خرجی] او اندک باشد.

ص: ۳۰

۱- ((۱)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۶..

۳۱- حضرت امام علی علیه السلام: أَتَعَبُ النَّاسِ قَلْبًا مِّنْ عَلَتْ هِمَّتُهُ، وَكَثُرَتْ مُرُوءَتُهُ، وَقَلَّتْ مَقْدَرَتُهُ(۱).

دل (وجان) آن کس بیشتر از همه در رنج است که همتش بلند، مردانگی اش بسیار و توانائی اش اندک باشد.

اندوه

۳۲- امام امیرالمؤمنین علیه السلام: هُمُومُ الرَّجُلِ عَلَى قَدْرِ هِمَّتِهِ(۲).

اندوه های مرد، به اندازه همت اوست.

۳۳- مولای متقیان علی علیه السلام: بِقَدْرِ الْهِمَمِ تَكُونُ الْهُمُومُ(۳).

اندوه ها، به اندازه همت ها و خواسته هاست.

از این روایات به خوبی استفاده می شود که کارهای بزرگ و مقصدهای عالی با مشکلاتی همراه است و کسی که با همت بلند خود می خواهد به آن مقاصد

ص: ۳۱

۱- (۱) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۶..

۲- (۲) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰..

۳- (۳) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۱۸۵..

عالی برسد از اول باید متوجه آن مشکلات و هم و غم ها باشد، ولی باید امیدوار باشد که چون به هدف و مطلوب رسد سربلندی از آن اوست.

هَمَّت نردبان عظمت

۳۴- امام علی علیه السلام: مَنْ رَقِيَ دَرَجَاتِ الْهِمَمِ عَظَّمَتْهُ الْأُمَّمُ (۱).

هر که بر نردبان همت ها بالا رود، ملت ها او را بزرگ دارند.

یا اینکه در جای دیگر فرمودند:

همت والا مقصد عالی

۳۵- مَنْ كَبَّرَتْ هِمَّتُهُ عَزَّ مَرَامُهُ (۲).

هر که همتش بزرگ باشد، مقصدش عالی است.

۳۶- حضرت علی علیه السلام: عَلِيٌّ قَدَرِ الْهِمَّةِ تَكُونُ الْحَمِيَّةُ (۳).

ننگ و عار (داشتن از زشتی ها) به اندازه همت است.

ص: ۳۲

۱- (۱) - عیون الحکم و المواعظ، ص ۴۵۰.

۲- (۲) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰.

۳- (۳) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۰.

براستی اگر انسانی فاقد چنین اعتقادات دل نشین و معقولی باشد چه باید کند؟ کسی اگر کمر همت را برای انجام کاری بسته و مردانه خود را وسط میدان می بیند می بایست که با ناملایمات درون میدانی مبارزه نماید و در راه کسب نتیجه مطلوب، همه سختی ها را به جان بخرد. چه زیباست که این تحمل سختی ها با در نظر گرفتن یاد خداوند که آرامش دهنده قلوب است عجیب باشد زیرا امام عارفان و

سید ساجدان علیه السلام در مناجات خویش با معبود چنین می فرمایند:

۳۷- يَا مَنْ أَنْسَ الْعَارِفِينَ بِطُولِ مُنَاجَاتِهِ، وَالْبَسَ الْخَائِفِينَ تَوْبَ مُؤَالَاتِهِ. مَتَى فَرِحَ مَنْ قَصَدَتْ سِوَاكَ هِمَّتُهُ؟ (۱)

ای آن که انس بخشید عارفان را با مناجات طولانی و پوشاند به بیمناکان جامه ارادتش را، چه وقت شاد شد آنکه همتش غیر از تو را قصد نمود!

باید در همه کارهای فردی و اجتماعی با همت های بلند خدا را در نظر بگیریم و قصد و نیت ما خدا و خدمت به خلق خدا برای رضای خدا باشد، اینجاست که همه مشکلات را براحتی برای رضای خدا

ص: ۳۳

می توان تحمل کرد و با اراده ی قوی به سوی هدف های بلند پیش رفت.

انجام وظیفه، روزی با خدا

۳۸- حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ النَّخَعِيُّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: مَنْ اهْتَمَّ لِرِزْقِهِ كُتِبَ عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ، إِنَّ دَانِيَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ فِي زَمَنِ مَلِكٍ جَبَّارٍ فَأَخَذَهُ وَطَرَحَهُ فِي الْجُبِّ وَطَرَحَ مَعَهُ السِّبَاعَ لِتَأْكُلَهُ، فَلَمْ تَدُنْ إِلَيْهِ، فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى جَلَّتْ عَظَمَتُهُ إِلَيَّ نَبِيِّ مِنْ أَنْبِيَائِهِ (صلوات الله عليهم): أَنْ أَنْتِ دَانِيَالَ بَطْعَامٍ، قَالَ: يَا رَبِّ وَأَيْنَ دَانِيَالَ؟ قَالَ: تَخْرُجُ مِنَ الْقَرْيَةِ فَيَسْتَقْبِلُكَ ضَبْعٌ فَيَدُلُّكَ عَلَيْهِ، فَخَرَجَ فَأَتَتْهُ بِهِنَّ الضَّبْعُ إِلَى ذَلِكَ الْجُبِّ، فَإِذَا بِدَانِيَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فِيهِ، فَأَدْلَى لَهُ الطَّعَامَ، فَقَالَ دَانِيَالُ:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَا يَنْسَى مَنْ ذَكَرَهُ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَا يَخِيبُ مَنْ دَعَاهُ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يَجْزِي بِالْإِحْسَانِ إِحْسَانًا وَبِالصَّبْرِ نَجَاءً.
ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَبِي اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ أَرْزَاقَ الْمُؤْمِنِينَ إِلَّا مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُونَ (۱)...

ص: ۳۴

هر کس برای روزی خود اندوهگین گردد بر او خطایی نوشته شود (زیرا رزق دست خداست). چرا که دانیال علیه السلام در زمان پادشاه ستمگری بود که او را دستگیر کرد و در چاه افکند و حیوانات درنده را با او در چاه فرستاد تا حضرت را بخورند، حیوانات به حضرت نزدیک نشدند، آن گاه خداوند تعالی که عظمتش بزرگ است، به پیامبری از انبیای خود وحی کرد که طعام نزد دانیال ببرد، آن پیامبر عرضه داشت: پروردگارا! دانیال کجاست؟ فرمود: از شهر خارج شو، پس کفتاری به استقبال تو خواهد آمد، و تو را به سوی دانیال راهنمایی خواهد کرد، پیامبر خارج شد، و کفتاری ایشان را به همان چاه رسانید، هنگامی که دید دانیال در چاه است، طعام را به سوی ایشان فرستاد! پس دانیال گفت: ستایش خدایی را که هر کس او را یاد کند وی را فراموش نمی کند و ستایش خدایی را که هر که او را بخواند ناکام نمی گذارد و ستایش خدایی را که نیکویی را با نیکی و صبر و شکیبایی را با نجات بخشیدن پاسخ می دهد.

آن گاه امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند حیا می کند از این که روزی مؤمنان را از جایی رساند غیر از ناحیه ای که خود گمان آن را ندارند.

در این فصل به اختصار به بررسی و معرفی همت هایی که در کلام صاحبان خرد و اندیشه ناپسند شمرده شده می پردازیم:

الف: نشانه همت های ناپسند و زیان بار

ب: آثار و پیامدهای همت باطل و پست

امیدوارم خواننده محترم به این نکته توجه داشته باشند که اگر حضرات معصومین علیهم السلام فرموده باشند، همت برای دنیا چنین آثار مخربى دارد، این گونه مذمت از دنیا برای نفی دنیاگرایی است، که انسان تمام نیروی خود و فکر خود و هدف خود را در دنیا قرار دهد بگونه ای که توجه به خدا و آخرت نداشته باشد، این بدان معنا نیست که هیچ شخصی نباید برای دنیای خویش تلاش نماید. حتی خود اهل بیت علیهم السلام مردم را از رهبانیت و ترک رسیدگی به امور معیشت و ترک جامعه و امور خانوادگی بر حذر می داشتند و همواره مردم را سفارش به امر معیشت و توسعه در امور خانوادگی

و زندگی می نمودند، لکن با توجه به مبدأ و معاد، نه دنیا گرائی محض.

الف: نشانه همت های ناپسند و زیان بار

همت برای خوراک

۳۹- پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: مَنْ كَانَتْ هِمَّتُهُ أَكَلَهُ كَانَتْ قِيَمَتُهُ مَا أَكَلَهُ (۱).

هر که تمام همتش خوراکش باشد، ارزشش به اندازه همان چیزی است که می خورد.

همت برای شکم

۴۰- امام علی علیه السلام: مَنْ كَانَ هِمَّتُهُ مَا يَدْخُلُ جَوْفَهُ كَانَتْ قِيَمَتُهُ مَا يَخْرُجُ مِنْهُ (۲).

هر که هم و غممش چیزی باشد که وارد شکمش می شود، ارزش او به اندازه همان چیزی است که از شکمش خارج می شود.

پر خوری گوش همت را کر می کند

۴۱- پیامر اعظم صلی الله علیه و آله: إِيَّاكُمْ وَفُضُولَ الْمَطْعَمِ، فَإِنَّهُ

ص: ۳۸

۱- (۱) - بحار الأنوار، ج ۷۲، ص ۱۹۹..

۲- (۲) - شرح نهج البلاغه، ابن أبي الحديد، ج ۲۰، ص ۳۱۹..

يُسْمُّ الْقَلْبَ بِالْفَضْلِهِ، وَيُطِئُ بِالْجَوَارِحِ عَنِ الطَّاعَةِ، وَيَصْمُ الْهِمَمَ عَنِ سَمَاعِ الْمَوْعِظَةِ (١)...

از پرخوری پرهیزید که آن، دل را مسموم می کند، اعضای بدن را در اطاعت خدا تنبل می سازد و گوش صاحبان همت را از شنیدن پند و اندرز، کر می کند.

همت منافق

٤٢- رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: الْمُنَافِقُ هَمَّتُهُ فِي الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ كَالْبَهِيمَةِ (٢).

منافق همتش در خوراک و نوشیدن همانند حیوانات مصروف می گردد.

حسرت بر داشته های دیگران

٤٣- حضرت علی علیه السلام: مِنْ صِعَرَ الْهِمَّةِ حَسَدُ الصَّدِيقِ عَلَى النِّعْمَةِ (٣).

رشک بردن بر نعمت دوست، از دون همتی است.

امور احمقانه

٤٤- امام علی علیه السلام: رَغْبَةُ الْعَاقِلِ فِي الْحِكْمَةِ، وَهَمُّهُ

ص: ٣٩

١- (١) - بحار الانوار، ج ٧٢، ص ١٩٩..

٢- (٢) - طبقات الشافعية الكبرى، ج ٦، ص ٣٣٣..

٣- (٣) - میزان الحکمه، ج ١٤، ص ٦٦٨٢..

الجاهل في حماقه (۱).

رغبت خردمند به حکمت است و همت نادان، اندر کار حماقت.

امور بی ارتباط با انسان

۴۵- امام علی علیه السلام: كَفَى بِالْمَرْءِ غَفْلَةً أَنْ يَصْرِفَ هِمَّتَهُ فِيمَا لَا يَعْنِيهِ (۲).

جهت غفلت مرد، همین کافی است که همت خود را در امور بی فایده بکار گیرد.

از بین رفتن فضیلت ها

۴۶- امیرمؤمنان علیه السلام: مَنْ صَغُرَتْ هِمَّتُهُ بَطَلَتْ فَضِيلَتُهُ (۳).

هر کس همتش حقیر باشد، فضیلتش از بین برود.

نداشتن مردانگی

۴۷- امام علی علیه السلام فرمود: لَا مُرُوءَةَ لِمَنْ لَا هِمَّةَ لَهُ (۴).

کسی که همت ندارد، (انسائیت و) مردانگی ندارد.

ص: ۴۰

۱- (۱) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..

۲- (۲) - میزان الحکمه ج ۹، ص ۴۳۷۲..

۳- (۳) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..

۴- (۴) میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..

۴۸- امام علی علیه السلام: لَا هِمَّةَ لِمَهِينٍ (۱).

انسان حقیر، همت ندارد.

ب: آثار و پیامدهای همت باطل و پست

دوری از خدا

۴۹- امیر مؤمنان علیه السلام: أَبَعْدُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنَ اللَّهِ إِذَا كَانَتْ هِمَّتُهُ بَطْنَهُ وَفَرْجَهُ (۲).

دورترین حالت بنده از خدا آن گاه است که اهتمامش شکم و شرمگاهش باشد.

هم و غم دنیایی

۵۰- امام علی علیه السلام: مَنْ كَانَتْ الدُّنْيَا هِمَّتَهُ اشْتَدَّتْ حَسْرَتُهُ عِنْدَ فِرَاقِهَا (۳).

ص: ۴۱

۱- ((۱)).

۲- ((۲)) - تحف العقول، ص ۱۲۰..

۳- ((۳)) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۶. باید توجه داشت که مراد امام علی علیه السلام از زیان و حسرت برای چنین شخصی، در صورتی است که انسان همه تلاش و همت خود را برای دنیا گذارده و از آخرت خویش غافل باشد. لذا در صورتی که انسان دنیا را مقدمه آخرت خود قرار دهد (یعنی جنبه معنوی و الهی را هر چند در امور کوچک و ناچیز دنیا، رعایت نماید)، در این صورت دیگر فرقی میان هم و غم دنیایی با همت و تلاش برای آخرت وجود ندارد. به عنوان مثال شخصی که با نیت قربه الی الله به مردم خدمت نماید، جاده بسازد، بیمارستان بنا نماید، مسجدی را تأمین نماید و... او در حقیقت برای آخرت خویش تلاش نموده است..

هر که به دنیا اهتمام ورزد، در هنگام جدا شدن از آن سخت حسرت خواهد خورد.

خُسران

۵۱- پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: مَنْ أَصْبَحَ وَهَمَّتُهُ غَيْرُ اللَّهِ أَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ الْمُعْتَدِينَ (۱).

کسی که صبح کند و همّتش غیر الهی باشد، او از زیانکاران و متجاوزان خواهد گردید.

فقر و نیازمندی

۵۲- رسول خدا صلی الله علیه و آله: ... مَنْ أَصْبَحَ وَأَمْسَى وَالْدُّنْيَا أَكْبَرُ هَمِّهِ، جَعَلَ اللَّهُ الْفَقْرَ بَيْنَ عَيْنَيْهِ، وَشَتَّتْ عَلَيْهِ أَمْرَهُ، وَلَمْ يَنْلُ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا مَا قَسَمَ لَهُ (۲).

هر آن کس که در طول شبانه روز، بزرگترین همّتش دنیا باشد، خداوند (مُهر) فقر و ناداری بر جبینش زند و کارش را پریشان سازد و از دنیا به چیزی بیش از قسمت خود نرسد.

گناه

۵۳- امام علی علیه السلام: الْمَعْصِيَةُ هَمُّ الْأَرْجَاسِ (۳).

نافرمانی خداوند همّت پلیدان است.

ص: ۴۲

۱- (۱) - بحار الأنوار، ج ۷۴، ص ۳۰۷..

۲- (۲) - ثواب الأعمال، ص ۱۶۸..

۳- (۳) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..

۵۴- امام امیرالمؤمنین علیه السلام: الْفِسْقُ نَجَاسَةٌ فِي الْهَمِّهِ، وَكَلْبٌ فِي الطَّبِيعَةِ (۱).

گناه و تبهکاری، (نشان) پلیدی همت و سگِ خو بودن است.

ادا نکردن فرائض

۵۵- حضرت علی علیه السلام: لَمْ يُفِدْ مَنْ كَانَ هَمَّتُهُ الدُّنْيَا عَوْضًا، وَلَمْ يَقْضِ مُفْتَرَضًا (۲).

کسی که اهتمام او (تنها) دنیا باشد، عوضی به دست نیاورد و فریضه ای را ادا نکند.

طولانی شدن اندوه های قیامت

۵۶- امیرالمؤمنین علیه السلام: مَنْ كَانَتْ الدُّنْيَا هَمَّهُ طَالَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَقَاؤُهُ وَغَمُّهُ (۳).

کسی که هم و غمِش دنیا باشد، در روز قیامت، به اندوه و سختی طولانی روز قیامت گرفتار شود.

ص: ۴۳

۱- (۱) - شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج ۲۰، ص ۲۵۶..

۲- (۲) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۶..

۳- (۳) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۶..

۵۷- امام صادق علیه السلام: ثَلَاثٌ يَحْجُزْنَ الْمَرْءَ عَنِ طَلَبِ الْمَعَالِي: قَصْرُ الْهَمِّ، وَقَلَّةُ الْحِيلِ، وَضَعْفُ الرَّأْيِ (۱).

سه چیز انسان را از رفتن در پی مقامات عالیہ و اهداف بلند باز می دارد: کوتاهی همت، چاره اندیش نبودن و سستی اراده.

عدم دستیابی به پیروزی

۵۸- امام علی علیه السلام: مَنْ اهْتَمَّ بِرِزْقِ غَدٍ لَمْ يُفْلِحْ أَبَدًا (۲).

هر که دغدغه اصلی او، روزی آینده اش باشد، هرگز به پیروزی و رستگاری نمی رسد.

خروج از دایرهٔ مسلمان

۵۹- نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله: مَنِ أَصْبَحَ وَهَمُّهُ غَيْرُ اللَّهِ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ، وَمَنْ لَمْ يَهْتَمَّ لِلْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ (۳).

هر کس صبح کند و هم و غمّش در غیر (خشنودی)

ص: ۴۴

۱- (۱) - تحف العقول، ص ۳۱۸..

۲- (۲) - عیون الحکم و المواعظ، ص ۴۲۵..

۳- (۳) - مستدرک الحاکم، ج ۴، ص ۳۲۰..

خدا باشد، پیش خدا ارزشی ندارد و هر کس برای مسلمانان اهتمام نورزد از آنان نیست.

همت برای امور بی فایده

۶۰- امام صادق علیه السلام: ... إِذَا هَمَمْتَ بِشَيْئٍ فَلَا تَعْمَلْهَا فَإِنَّهُ رَبُّمَا أَطَّلَعَ اللَّهُ عَلَى الْعَبْدِ وَهُوَ عَلَى شَيْءٍ مِنَ الْمَعْصِيَةِ يَقُولُ: وَ عَزَّتِي وَجَلَالِي لَا أَعْفِرُ لَكَ بَعْدَهَا أَبَدًا (۱).

هر گاه آهنگ گناه و کار زشتی کردی آن را انجام مده، بسا خداوند بر بنده خود توجه می کند در حالی که او به گناهی مشغول است، پس می فرماید: به عزت و جلالم سوگند پس از این هرگز تو را نخواهم بخشید.

اظهار تنگ دستی

۶۱- امام علی علیه السلام: إِظْهَارُ الْفَاقَةِ مِنَ خُمُولِ الْهَمِّ (۲).

اظهار نیازمندی و تنگ دستی، از دون (پست) همتی است.

ص: ۴۵

۱- (۱) - کافی، ج ۲، ص ۱۴۳..

۲- (۲) - شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج ۲۰، ص ۳۱۷..

دور بودن از خیر و خوبی

۶۲- امام علی علیه السلام: ما أَبْعَدَ الْخَيْرِ مِمَّنْ هَمَّتْهُ بَطْنُهُ وَفَرَّجُهُ (۱).

چه دور است خیر و خوبی از کسی که اهتمامش شکم و شرمگاه اوست.

نفرت پیامبر صلی الله علیه و آله

۶۳- پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: إِنِّي لَأَبْغُضُ الرَّجُلَ فَاغْرَأَ فَأَهُ إِلَى رَبِّي، فَيَقُولُ: ارْزُقْنِي، وَيَتْرُكُ الطَّلَبَ (۲).

من از کسی که دهانش را به سوی پروردگارش باز می کند می گوید: روزیم ده، و طلب روزی را رها می کند، بدم می آید.

ص: ۴۶

۱- (۱) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۴۸۰-۴۷۹..

۲- (۲) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۸..

فصل ششم: به چه کاری همت گماریم؟

اشاره

در فصل پنجم اشاره کردیم که اموری وجود دارند که همت برای آنان نادرست است و آثار زیانباری را نیز در پی خواهد داشت.

در این فصل به اختصار به اموری می پردازیم که حضرات معصومین علیهم السلام ما را به رعایت آن توصیه نموده اند.

مباحثی که در این فصل با آن آشنا می شوید بدین قرار است:

الف: همت‌های مطلوب چیست؟

ب: آثار و نتایج پایبندی به همت‌های ارزشمند والا چیست؟

الف: همت‌های مطلوب چیست؟

خدا

۶۴- امام زین العابدین علیه السلام: ... قَدْ سَأَلْتَنِي إِلَيْكَ أَمَلِي، وَعَلَيْكَ يَا وَاحِدِي عَكْفَتُ هِمَّتِي، وَفِيمَا عِنْدَكَ

ص: ۴۷

اُنْبَسَطْتُ رَغْبَتِي (۱).

(خداوندا)، آرزویم مرا به سوی تو رانده و همتم، ای معبود یگانه من، وقف تو شد و رغبتم به آنچه نزد تو است بسیار گردید.

۶۵- امام سجّاد علیه السلام: ... قَدْ اِنْقَطَعَتْ اِلَيْكَ هِمَّتِي، وَانصَرَفْتُ نَحْوَكَ رَغْبَتِي (۲).

(بارالها) همتم به تمامی متوجه تو است و رغبتم رو به سوی تو دارد.

اطاعت خدا

۶۶- پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: أَيُّهَا النَّاسُ، أَقْبِلُوا عَلَيَّ مَا كُفِّتُمُوهُ مِنْ إِصْلَاحِ آخِرَتِكُمْ... وَاصْرِفُوا هِمَّتَكُمْ بِالتَّقَرُّبِ إِلَيَّ طَاعَتِهِ (۳).

ای مردم، به اصلاح امور آخرت خویش که به آن مکلفید روی آورید... و همّت خود را مصروف نزدیک شدن به طاعت او کنید.

ص: ۴۸

۱- (۱) - اقبال الأعمال، ج ۱، ص ۱۶۸..

۲- (۲) - صحیفه سجّادیه جامعه، ص ۴۵۸، دعای ۱۸۹..

۳- (۳) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۸..

۶۷- امام صادق علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: إِنِّي لَسْتُ كُلَّ كَلَامِ الْحِكْمَةِ أَتَقَبَّلُ، إِنَّمَا أَتَقَبَّلُ هَوَاهُ وَهَمَّهُ، فَإِنْ كَانَ هَوَاهُ فِي رِضَايَ جَعَلْتُ هَمَّهُ تَقْدِيسًا وَتَسْبِيحًا (۱).

خداوند می فرماید: من چنان نیستم که هر گفتار حکمت آمیزی را (از هر حکیمی) بپذیرم، همانا من خواسته (دل) و اهتمام او را می پذیرم، پس اگر خواسته (دل) و اهتمامش در خشنودی من باشد، (ثواب) آرزو و همتش را (ثواب) تقدیس و تسبیح قرار می دهم.

اصلاح نفس

۶۸- امیرالمؤمنین علی علیه السلام: إِنْ سَيِّمَتْ هِمَّتُكَ لِإِصْلَاحِ النَّاسِ فَأَبْدَأْ بِنَفْسِكَ، فَإِنَّ تَعَاطِيكَ صِيْلَاحِ غَيْرِكَ وَأَنْتَ فَاسِدٌ أَكْبَرُ الْعَيْبِ (۲).

اگر همت والای اصلاح مردم را در سرداری، از خودت آغاز کن؛ زیرا پرداختن تو، به اصلاح دیگران، در حالی که خود فاسد باشی بزرگترین عیب است.

ص: ۴۹

۱- (۱) - وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۲۷۹..

۲- (۲) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..

۶۹- امام علی علیه السلام: مَا الْمَغْبُوطُ إِلَّا مَنْ كَانَتْ هِمَّتُهُ نَفْسَهُ لَا يُغِبُّهَا عَنْ مُحَاسَبَتِهَا وَمُطَالَبَتِهَا وَمُجَاهَدَتِهَا (۱).

مورد غبطه واقع نشود - سعادت مند نباشد - مگر کسی که همتش (اصلاح) خودش باشد، پیوسته از آن حساب بکشد و مطالبه کند و با آن ستیز نماید.

نماز، روزه و عبادت

۷۰- رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: إِنَّ الْمُؤْمِنَ هِمَّتُهُ فِي الصَّلَاةِ وَالصَّيَامِ وَالْعِبَادَةِ (۲).

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: همت مؤمن در نماز و روزه و عبادت است.

دور اندیش

۷۱- امام علی علیه السلام: إِنَّمَا الْحَازِمُ مَنْ كَانَ بِنَفْسِهِ كُلِّ شُغْلِهِ، وَلِدِينِهِ كُلِّ هِمَّتِهِ، وَلَا آخِرَتَهُ كُلِّ جِدِّهِ (۳).

دور اندیش کسی است که همه (توجه و) سرگرمی اش به نفس خود باشد و همه همتش برای دینش باشد و همه تلاشش برای آخرتش باشد.

ص: ۵۰

۱- (۱) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..

۲- (۲) - طبقات الشافعیه الکبری، ج ۶، ص ۳۳۳..

۳- (۳) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۱۷۹..

توجه به سوی خدا

۷۲- فِيمَا نَجَى اللَّهُ تَعَالَى بِهِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: كَيْفَ لَا يَكُونُ هُمُّكَ فِيمَا عِنْدِي وَإِلَيَّ تَرْجِعُ لَا مَحَالَةَ! (۱)

از جمله سخنان نجوا آمیز خداوند با موسی علیه السلام این بود: چگونه همت تو متوجه آن چه نزد من است نباشد، در حالی که لاجرم به سوی من بر می گردی!

نجات از بلا و عذاب

۷۳- امام علی علیه السلام: اجْعَلْ كُلَّ هُمِّكَ وَسَعِيكَ لِلْخَلَاصِ مِنْ مَحَلِّ الشَّقَاءِ وَالْعِقَابِ، وَالنَّجَاهِ مِنْ مَقَامِ الْبَلَاءِ وَالْعَذَابِ (۲).

تمام همت و کوشش خود را برای رهایی از جایگاه بدبختی و کیفر و نجات از سرای بلا و عذاب قرار ده.

پس از مرگ

۷۴- امام علی علیه السلام: ... لِيَكُنْ هُمُّكَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ (۳).

باید هم و غم تو برای جهان پس از مرگ باشد.

ص: ۵۱

۱- (۱) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۸..

۲- (۲) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۸..

۳- (۳) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۸..

۷۵- حضرت علی علیه السلام: اجْعَلْ هَمَّكَ لِآخِرَتِكَ، وَحُزْنَكَ عَلَى نَفْسِكَ، فَكَمْ مِنْ حَزِينٍ وَفَدَّ بِهِ حُزْنُهُ عَلَى سَيْرُورِ الْأَيْدِ، وَكَمْ مِنْ مَهْمُومٍ أَدْرَكَ أَمَلُهُ (۱).

هم و غم خود را مصروف آخرت گردان و اندوهت را مصروف خودت؛ زیرا چه بسیار اندوهگینی که اندوهش او را به شادی جاویدان رساند و چه بسیار با هم و غمی که به آرزویش دست یافت.

۷۶- مولا امیرالمؤمنین علیه السلام: اجْعَلْ هَمَّكَ وَجِدَّكَ لِآخِرَتِكَ (۲).

همّت و تلاش خود را به آخرت اختصاص ده.

اموری که در آخرت همراه انسان است

۷۷- امام علی علیه السلام: إِنَّكُمْ إِلَى الْإِهْتِمَامِ بِمَا يَصْحَبُكُمْ مِنَ الْآخِرَةِ أَحْوَجُ مِنْكُمْ إِلَى كُلِّ مَا يَصْحَبُكُمْ مِنَ الدُّنْيَا (۳).

شما به همّت گماردن درباره چیزی که در آخرت همراهیتان می کند نیازمند ترید تا به تمام چیزهایی که در دنیا ملازم و همراه شماست.

ص: ۵۲

۱- (۱) میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۸..

۲- (۲) میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۸..

۳- (۳) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۱۷۴..

اصلاح معاد و آخرت

۷۸- امام علی علیه السلام: لَيْسَ مُؤْمِنًا مَنْ لَمْ يَهْتَمَّ بِاصْلَاحِ مَعَادِهِ (۱).

هر کس به اصلاح امور اخروی خویش اهتمام نرزد، مؤمن نیست.

اصلاح آخرت

۷۹- امام علی علیه السلام: الْعَاقِلُ... لَا يَهْتَمُّ إِلَّا بِصَلَاحِ آخِرَتِهِ (۲).

خردمند... اهتمام نمی ورزد، مگر برای اصلاح امور [معنوی و] اخروی خویش.

دنیا و آخرت

۸۰- رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: أَعْظَمُ النَّاسِ هَمًّا الْمُؤْمِنُ الَّذِي يَهْتَمُّ بِأَمْرِ دُنْيَاهُ وَ أَمْرِ آخِرَتِهِ (۳).

با همت ترین مردم، مؤمنی است که به کار دنیا و آخرتش اهتمام می ورزد.

ص: ۵۳

۱- (۱) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۴۱۲..

۲- (۲) - عیون الحکم و المواعظ، ص ۲۳..

۳- (۳) - کنز العمال، ج ۱، ص ۱۴۴..

به کارگیری همت برای آخرت

۸۱- امام علی علیه السلام: ... ما الْمَعْرُورُ الَّذِي ظَفِرَ مِنَ الدُّنْيَا بِأَعْلَى هِمَّتِهِ كَالْآخِرِ الَّذِي ظَفِرَ مِنَ الْآخِرَةِ بِأَدْنَى سُهُمَّتِهِ (۱).

آن فریب خورده ای که از دنیا به بالاترین خواست خویش برسد، همچون کسی نیست که از آخرت به کمترین بهره ای دست یابد.

همت در امر لازم

۸۲- مولا علی علیه السلام: أَقْصِرْ هِمَّتَكَ عَلَيَّ مَا يَلْزِمُكَ، وَلَا تَخْضُ فِيهَا لَا يَعْنِيكَ (۲).

همت خویش را مصروف چیزی گردان که همراه (و پای بند) تو است و در آنچه به کارت نمی آید فرو مرو.

همت برای مایحتاج

۸۳- حضرت امام علی علیه السلام: طُوبَى لِمَنْ قَصَرَ هِمَّتَهُ عَلَيَّ مَا يَعْنِيهِ (۳).

خوشباه حال کسی که همت خود را منحصر به چیزی کرد که به کارش می آید.

ص: ۵۴

۱- (۱) - نهج البلاغه، شرح محمد عبده، ج ۴، ص ۸۷.

۲- (۲) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲.

۳- (۳) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲.

۸۴- امام علی علیه السلام: هَمُّ الْعُلَمَاءِ الدَّرَائِيَةُ (۱).

همت علما و دانشمندان، فهمیدن و دانستن است.

اهتمام به امور مسلمین

۸۵- پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: مَنْ أَصْبَحَ لَا يَهْتَمُّ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ (۲).

هر کس صبح کند در حالی که به امور مسلمانان اهتمام نرزد، از آنان نیست.

اندوه برای رفع حاجت برادر مؤمن

۸۶- امام محمد باقر علیه السلام: إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَتَرُدَّ عَلَيْهِ الْحَاجَةُ لِأَخِيهِ فَلَا تَكُونُ عِنْدَهُ، فَيَهْتَمُّ بِهَا قَلْبُهُ، فَيَدْخُلُهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى بِهَمِّهِ الْجَنَّةَ (۳).

گاهی برادر دینی از مؤمنی حاجتی را می خواهد که نمی تواند برآورده کند، از این رو اندوهگین می شود و خدای متعال او را بخاطر اندوهش به بهشت می برد.

ص: ۵۵

۱- (۱) - بحار الانوار، ج ۲، ص ۱۶۰..

۲- (۲) وسائل الشیعه، ج ۱۶، ص ۳۳۷..

۳- (۳) وسائل الشیعه، ج ۱۶، ص ۳۳۷

نجات از آتش

۸۷- رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: ما مِنْ عَبْدٍ اَهْتَمَّ بِمَوَاقِيتِ الصَّلَاةِ وَمَوَاضِعِ الشَّمْسِ اِلَّا ضَمِنْتُ لَهُ الرُّوحَ عِنْدَ الْمَوْتِ، وَانْقِطَاعَ الْهُمُومِ وَالْاَحْزَانِ، وَالنَّجَاةَ مِنَ النَّارِ (۱).

هیچ بنده ای نیست که به اوقات نماز و مواضع خورشید اهتمام ورزد مگر این که آسودگی در هنگام مردن و از بین رفتن غم و اندوه ها و نجات از آتش را برایش ضمانت کنم.

رسیدن به اوج خوبی

۸۸- امام علی علیه السلام: مَنْ كَانَتْ الْاٰخِرَةُ هِمَّتَهُ بَلَغَ مِنَ الْخَيْرِ غَايَةَ اُمِّيَّتِهِ (۲).

هر که به آخرت اهتمام ورزد، در خیر و خوبی، به اوج آرزوهای خود خواهد رسید.

ص: ۵۶

۱- (۱) - بحار الأنوار، ج ۸۳، ص ۹.

۲- (۲) - عیون الحکم و المواعظ، ص ۴۳۴.

۸۹- امام صادق علیه السلام: مَنْ كَانَتْ الْآخِرَةُ أَكْبَرَ هَمِّهِ كَشَفَ اللَّهُ عَنْهُ ضِيقَهُ، وَجَمَعَ لَهُ أَمْرَهُ، وَأَتَتْهُ الدُّنْيَا وَهِيَ رَاغِمَةٌ (۱).

هر کس آخرت بزرگترین همتش باشد، خداوند از او سختی و تنگی را برطرف می سازد و کار او را سامان می بخشد و دنیا به او رو می آورد در حالی که دنیا در نظر او خوار و پست است.

عزت و بی نیازی

۹۰- امام صادق علیه السلام: مَنْ أَصْبَحَ وَالْآخِرَةُ هَمُّهُ اسْتَعْنَى بِغَيْرِ مَالٍ، وَاسْتَأْنَسَ بِغَيْرِ أَهْلِ، وَعَزَّ بِغَيْرِ عَشِيرَةٍ (۲).

هر کس صبح کند و آخرت (تنها) همتش باشد، بی نیاز می گردد به غیر مال و مورد لطف و محبت غیر خویشان قرار گیرد و به وسیله غیر عشیره (وابستگان) عزیز گردد.

کفایت امور دنیا و آخرت

۹۱- امیر المؤمنین علیه السلام: مَنْ أَصْبَحَ وَهَمُّهُ وَاحِدٌ ،

ص: ۵۷

۱- (۱) - بحار الأنوار، ج ۷۳، ص ۱۲۶..

۲- (۲) - اعلام الدین، ص ۲۱۰..

كَفَاهُ اللَّهُ هَمَّ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ (۱).

هر کس که صبح کند و همت واحدی (همت بر آخرت) داشته باشد، خداوند مهم دنیا و آخرت او را کفایت می کند.

۹۲- حضرت امام علی علیه السلام: مَنْ لَمْ يَكُنْ هَمُّهُ مَا عِنْدَ اللَّهِ سُبْحَانَهُ لَمْ يُدْرِكْ مُنَاهُ (۲).

هر کس اهتمامش به آنچه نزد خداوند سبحان است نباشد، به آرزوهای خود نخواهد رسید.

دریافت کامل روزی دنیا

۹۳- رسول خدا صلی الله علیه و آله: مَنْ أَصْبَحَ وَأَمْسَى وَالْآخِرَةُ أَكْبَرُ هَمِّهِ جَعَلَ اللَّهُ الْغِنَى فِي قَلْبِهِ، وَجَمَعَ لَهُ أَمْرَهُ، وَلَمْ يَخْرُجْ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى يَسْتَكْمِلَ رِزْقَهُ (۳).

هر آن کس که شب و روز، بزرگ ترین همتش آخرت باشد، خداوند بی نیازی را در دل او جای دهد و کارش را سامان بخشد و از دنیا نرود مگر آن که روزیش را کامل دریافت کرده باشد.

ص: ۵۸

۱- (۱) - الخرائج و الجرائح، ج ۳، ص ۱۰۵۸..

۲- (۲) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۸..

۳- (۳) - بحار الأنوار، ج ۷۳، ص ۱۰۴..

۹۴- رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: **مَنْ اهْتَمَّ بِجَوْعِهِ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ فَأَطَعَمَهُ حَتَّى يَشْبَعَ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَسَقَاهُ حَتَّى يُرْوَى (۱).**

هر کس به گرسنگی برادر مسلمان خود اهتمام ورزد و به او اطعام کند تا سیر شود خداوند او را می آمرزد و به او (از شراب طهور) می نوشاند تا سیراب گردد.

بهره مندی از عنایت خاص خدا

۹۵- امام محمد باقر علیه السلام: **إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ:**

بِجَلَالِي وَجَمَالِي وَبِهَائِي وَعَلَائِي وَارْتِفَاعِي، لَا يُؤَثِّرُ عَيْدُ هَوَايَ عَلَيَّ هَوَاهُ إِلَّا جَعَلْتُ غِنَاهُ فِي نَفْسِي، وَهَمَّهُ فِي آخِرَتِهِ، وَكَفَفْتُ عَنْهُ ضَيْعَتَهُ، وَضَمَّنْتُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ رِزْقَهُ، وَكُنْتُ لَهُ مِنْ وَرَاءِ تِجَارِهِ كُلِّ تَاجِرٍ (۲).

همانا خداوند فرمود: سوگند به جلالتم و جمالم و نیکوئی ام و بلندی و رفعتم، هیچ بنده ای خواست مرا بر خواست خود مقدم نمی دارد، مگر این که بی نیازی او را در نفسش قرار می دهم و همتش را در آخرتش مصروف می دارم و حرفه و فنش را کفایت

ص: ۵۹

۱- (۱) - مجمع الزوائد، ج ۳، ص ۱۳۰..

۲- (۲) - خصال، ص ۳..

می کنم و آسمان ها و زمین را ضامن روزی او قرار دهم و در تجارت با هر تاجری هوای او را داشته باشم.

اصلاح عیوب

۹۶- امام علی علیه السلام: هِمَّةُ الْعَقْلِ تَزُكُّ الذُّنُوبَ وَإِصْلَاحُ الْعُيُوبِ (۱).

همت عقلاء، ترک گناهان و اصلاح نمودن عیب هاست.

فرمانبری از خدا

۹۷- امام علی علیه السلام: الطَّاعَةُ هِمَّةُ الْأَكْيَاسِ (۲).

فرمانبرداری (از خداوند)، همت زیرکان است.

□
۹۸- امام صادق علیه السلام: نَفْسُ الْمَهْمُومِ لِظْلَمِنَا تَسْبِيحٍ، وَهَمُّهُ لَنَا عِبَادَةٌ، وَكَيْتَمَانُ سِرِّنَا جِهَادٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ (۳).

نفس فرد غمناک و محزون به خاطر ستم نسبت به ما، تسبیح و هم و غم او برای ما عبادت و پنهان کردن سر ما، جهاد در راه خداست.

ص: ۶۰

۱- (۱) - بحار الأنوار، ج ۱، ص ۱۶۱..

۲- (۲) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۸۲..

۳- (۳) - بحار الأنوار، ج ۴۴، ص ۲۷۸..

فصل هفتم: تا چه اندازه همت کنیم؟

فرض می‌کنیم که ما قبول کردیم که همت کردن یک امر مثبت و منطقی من برای پیشبرد اهداف مادی و معنوی هر فردی است. ممکن است در اینجا کسی سؤال کند که همت تا چه اندازه مطلوب است؟ زیرا از یک طرف همت پائین و کم همتی مورد مذمت اولیاء خدا قرار گرفته و از طرفی هم، هر انسان عاقلی می‌داند که زیاده روی و افراط در هر چیزی نارواست.

در این زمینه باید گفت: افراد بشر دارای استعداد و نیروی جسمی و روحی متفاوت می‌باشند، بنابراین نمی‌توان برای همه انسانها یکسان پیشنهاد کرد و با یک نسخه همه را راهنمایی و ارشاد نمود؛ از طرف دیگر کارها متفاوت است، بعضی از امور بقدری عظیم و بزرگ است که اگر کسی با همت کوتاه و نظر پائین وارد آن شود، نه تنها خدمت به فرد و جامعه نکرده بلکه ظلم و جفا نموده است، این قبیل کارها انسانهای بلند نظر و قوی لازم دارد تا بتوانند کار را با سلامت

و موفقیت به پایان برسانند، و این گونه کارها و این افراد مورد خطاب حضرت امام علی علیه السلام می باشند که می فرماید:

كُنْ بِعَيْدِ الْهِمَمِ إِذَا طَلَبْتَ (۱).

هرگاه در طلب چیزی بر می آیی، بلند همت باش.

از طرف دیگر کارهای متوسط و معمولی دیگری هست که انسانهایی با استعدادهای معمولی می توانند انجام دهند و این انسانها در اینگونه کارها مخاطب حضرت امام علی علیه السلام می باشند که می فرماید:

تَوَسَّطْ فِي الْهِمَّةِ تَسْلَمَ مِمَّنْ يَتَّبِعُ عَثْرَاتِكَ (۲).

در همت میانه رو باش تا ایمن بمانی از کسی که دنبال پیدا کردن لغزش های تو است.

آری، میانه روی در هر چیزی انسان معمولی را از لغزش و اشتباه دور می سازد. و اگر کارهای بزرگ و کلان به این افراد واگذار شود جز خسارت و زیان برای خود و جامعه چیزی همراه ندارد.

بنابراین هر کس با توجه به اندازه استعداد و توانش باید در پی کاری برود و با جدیت و کوشش استعدادهای درونی خود را آشکار نماید و در عین حال

ص: ۶۲

۱- (۱) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۳۹۱..

۲- (۲) - میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۶۷۶..

از استعداد و توان خود پافراتر نهد، همانگونه که صاحبان استعدادهای قوی نباید گوشه گیری کنند و نباید از بکارگیری استعداد و همت خود در کارهای بزرگ کوتاهی نمایند، نه به افراد معمولی می توان گفت ابن سینا یا ادیسون باش و نه به ابن سینا و ادیسون می توان گفت یک دانشمند متوسط باش.

توجه به این نکته لازم است که باید همت و نیروی خود را کاملاً بکار گیریم و حالت خمودی و سستی به خود راه ندهیم، روایاتی که ما را به کار و تلاش و همت بلند و تحمل مشکلات ارشاد می کند برای همین اصل بکارگیری بهینه همت و کار است، و مثال مردمی که گویند: هر که بیشتر کاشت بیشتر برداشت، به اصل بکارگیری بهینه همت و کار توجه دارد. روایت زیر نیز به همین اصل عنایت دارد، حضرت امام علی علیه السلام به زیر فرمود:

يا زُبَيْرُ، إِنَّ الرِّزْقَ مَفْتُوحٌ مِنْ لَدُنِ العَرشِ إِلَى قَرَارِ بَطْنِ الأَرْضِ، يَرْزُقُ اللهُ كُلَّ عَبْدٍ عَلِيٍّ قَدْرَ هِمَّتِهِ وَنَهْمَتِهِ (۱).

ای زیر! (باب) رزق الهی از (بلندای) عرش تا عمق

ص: ۶۳

زمین، گشوده است، خداوند هر بنده ای را به اندازه هم و غم و بلند همتی اش روزی می دهد.

در این روایت از یک سو زبیر به تلاش و همت تشویق می شود و از سوی دیگر می فهمد که راه سعادت و توسعه رزق توجه به خدا همراه با کار و همت و تلاش است.

ص: ۶۴

۹۹- «هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَأَمْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ (۱)».

او کسی است که زمین را برای شما رام کرد پس در اطراف و اکناف آن قدم بردارید و از روزی او بخورید و [بدانید که] بر انگیخته شدن [شما] به سوی اوست.

۱۰۰- «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا (۲)».

و به راستی ما فرزندان آدم را گرامی داشتیم و آنها را در خشکی و دریا سیر دادیم و از نعمت های پاکیزه روزی بخشیدیم و آنها را بر بسیاری از مخلوقات خود برتری دادیم، برتری کامل.

۱۰۱- «أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ

ص: ۶۵

۱- (۱) - ملک: آیه ۱۵..

۲- (۲) - اسراء: آیه ۷۰..

وَمَا فِي الْأَرْضِ وَ أَسْنَعُ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُو ظَهَرَهُ وَ بَاطِنَهُ وَ مِنْ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَ لَاهُدَى وَ لَأَكْتَبُ مُنِيرًا (۱)».

آیا ندید که خدا آنچه در آسمانها و در زمین است مسخر شما ساخت و نعمت های آشکار و پنهان خود را بطور فراوان بر شما ارزانی داشته است، ولی برخی از مردم بدون هیچ دانش و هدایت و کتاب روشنگری درباره خدا مجادله می کنند.

امور جاویدان

۱۰۲- أمير المؤمنين علي عليه السلام: السُّجُودُ النَّفْسَانِيُّ فَرَاغُ الْقَلْبِ مِنَ الْفَانِيَاتِ، وَالْإِقْبَالُ بِكُنْهِ الْهَمِّهِ عَلَى الْبَاقِيَاتِ (۲).

سجود روحانی خالی کردن دل است از امور فانی و روی آوردن با تمام وجود و اراده به آن چه ماندنی و جاویدان است.

شناخت خدا

□
۱۰۳- أمير المؤمنين علي عليه السلام: عَرَفْتُ اللَّهَ سُبْحَانَهُ

ص: ۶۶

۱- ((۱)) - لقمان: آیه ۲۰..

۲- ((۲)) - مستدرک الوسائل، ج ۴، ص ۴۸۶..

بِفَسْخِ الْعَزَائِمِ، وَحَلِّ الْعُقُودِ، وَنَقْضِ الْهَمَمِ (۱).

من خدای پاک را به شکسته شدن عزم (و اراده ها) و گشودن گره ها (و پیمان ها) و در هم شکستن همت ها (و آرزوها) شناختم.

اثبات خدا

۱۰۴- سئیل امیر المؤمنین علیه السلام: ما الدلیل علی إثبات الصانع؟ قال: ثلاثه أشياء: تحویل الحال، و ضعف الأركان، و نقض الهمة (۲).

از امام علی علیه السلام سؤال شد دلیل بر اثبات صانع چیست؟ فرمود: سه چیز: دگرگونی احوال، سُست و ناتوان شدن اعضای بدن و بر هم خوردن اراده.

حکمت اختلاف همت ها

۱۰۵- امام علی علیه السلام: أما وجه الإجاره فقولهُ عزَّ وجلَّ: «نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ» (۳) فَأَخْبَرَنَا

ص: ۶۷

۱- (۱) - شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج ۱۹، ص ۸۴.

۲- (۲) - بحار الانوار، ج ۳، ص ۵۵.

۳- (۳) زخرف: آیه ۳۲.

سُبْحَانَهُ أَنْ الْإِجَارَةَ أَحَدُ مَعَايِشِ الْخَلْقِ، إِذْ خَالَفَ بِحِكْمَتِهِ بَيْنَ هِمَمِهِمْ وَإِرَادَتِهِمْ وَسَائِرِ حَالَاتِهِمْ، وَجَعَلَ ذَلِكَ قِوَامًا لِمَعَايِشِ الْخَلْقِ، وَهُوَ الرَّجُلُ يَسْتَأْجِرُ الرَّجُلَ فِي ضَيْعَتِهِ وَأَعْمَالِهِ وَأَحْكَامِهِ وَتَصَرُّفَاتِهِ وَأَمْلَاكِهِ، وَلَوْ كَانَ الرَّجُلُ مِمَّنْ يَضْطَرُّ إِلَى أَنْ يَكُونَ بِنَاءً لِنَفْسِهِ أَوْ نَجَارًا أَوْ صَانِعًا فِي شَيْءٍ مِنْ جَمِيعِ أَنْوَاعِ الصَّنَائِعِ لِنَفْسِهِ، وَيَتَوَلَّى جَمِيعَ مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ مِنْ إِصْلَاحِ الثِّيَابِ، وَمَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ مِنَ الْمُلْكِ، فَمِنْ دُونِهِ مَا اسْتَقَامَتْ أحوالُ الْعَالَمِ بِتِلْكَ، وَلَا اتَّسَعُوا لَهُ، وَلَعَجَزُوا عَنْهُ، وَلَكِنَّهُ أَتَقَنَّ تَدْبِيرَهُ لِمُخَالَفَتِهِ بَيْنَ هِمَمِهِمْ، وَكَلَّمَا يُطَلَّبُ مِمَّا تَنْصِرُفُ إِلَيْهِ هِمَّتُهُ مِمَّا يَقُومُ بِهِ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ، وَلَيْسَتْغْنَى بَعْضُهُمْ فِي أَبْوَابِ الْمَعَايِشِ الَّتِي بِهَا صِيَاحُ أحوالهم (١).

امام علی علیه السلام درباره آیه «ماروزیشان را میانشان تقسیم می کنیم...» فرمود: خداوند سبحان با این آیه به ما خبر داده که اجاره یکی از راه های معیشت مردمان است، زیرا با حکمت خود، همت ها

ص: ۶۸

و خواسته ها و دیگر احوالات ایشان را متفاوت و دیگرگون قرار داد و این امر را مایه قوام معیشت خلق ساخت. چون یک مرد، مردی دیگر را اجیر می کند درباره زراعتش و کارهایش و دستوراتش و دخل و تصرفاتش و ملک و دارائی هایش، اگر مردی از ما ناچار شود کار بنایی یا نجاری و یا صنعتگری و دیگر پیشه ها را برای خویش انجام دهد، و تمامی آنچه را که به آن نیاز دارد همچون اصلاح جامه و لباس و دخل و تصرفات در ملک و دارائی که نیازمند آن است خود عهده دار شود، با این وضعیت کارهای دنیا روبراه نمی شود و آن ها نیز فرصتش را ندارند و به یقین از انجام آن ناتوانند، اما خداوند به این صورت تدبیری دقیق کرد که خواسته هایشان را گوناگون ساخت و خواسته هر کس که به چیزی تعلق گرفت، هر یک برای دیگری آن را انجام دهد، و هر کدام با کمک دیگری آن طور که مصلحت حالش اقتضا دارد، امور زندگانی اش را پیش ببرد.

خواسته های مردم در دنیا

۱۰۶- امام صادق علیه السلام: مَطْلُوبَاتُ النَّاسِ فِي الدُّنْيَا الْفَانِيَةُ أَرْبَعَةٌ: الْغِنَى وَالِدَّعَى وَقَلَّةُ الْأَهْتِمَامِ وَالْعِزَّ. فَأَمَّا الْغِنَى فَمَوْجُودٌ فِي الْقِنَاعِ، فَمَنْ طَلَبَهُ فِي كَثْرَةِ الْمَالِ

لَمْ يَجِدْهُ. وَأَمَّا الدَّعْءُ فَمَوْجُودَةٌ فِي خِفَةِ الْمَحْمِلِ، فَمَنْ طَلَبَهَا فِي ثِقَلِهِ لَمْ يَجِدْهَا. وَأَمَّا قَلْبُ الْإِهْتِمَامِ فَمَوْجُودَةٌ لِقِي قَلْبِ الشُّغْلِ، فَمَنْ طَلَبَهَا مَعَ كَثْرَتِهِ لَمْ يَجِدْهَا. وَأَمَّا الْعِزُّ فَمَوْجُودٌ فِي خِدْمَةِ الْخَالِقِ، فَمَنْ طَلَبَهُ فِي خِدْمَةِ الْمَخْلُوقِ لَمْ يَجِدْهُ (۱).

خواسته های مردم در دنیای فانی چهار چیز است:

بی نیازی، راحتی و آسایش زندگانی، آسوده خاطری و عزتمندی، امّا بی نیازی در قناعت است، پس هر کس آن را در بسیاری مال بجوید آن را نیابد، و امّا راحتی و آسایش زندگانی در سبکبار بودن است، پس هر کس آن را در سنگین باری بجوید به آن نرسد، و امّا آسوده خاطری در سرگرمی های اندک (به خواسته های دنیوی) است، پس هر کس آن را در بسیاری آن بجوید آن را نیابد، و امّا عزتمندی در خدمت به آفریدگار (و برای رضای خدا کار کردن) است، پس هر کس آن را در خدمت به مخلوق (و به دست آوردن خشنودی آنان) بجوید به آن نرسد.

ص: ۷۰

۱۰۷- امام علی علیه السلام: مَنْ دَنَّتْ هِمَّتُهُ فَلَا تَصْحَبُهُ (۱).

با افرادی که همت پائینی دارند نشست و برخاست نکن.

قناعت در مصرف

۱۰۸- رسول خدا صلی الله علیه و آله: مَنْ قَعَّ بِمَا رَزَقَهُ اللَّهُ فَهُوَ مِنْ أَعْنَى النَّاسِ (۲).

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر کس به آنچه خدا روزی اش فرموده قناعت ورزد از بی نیازترین مردمان است.

۱۰۹- امام علی علیه السلام: بِالْقِنَاعَةِ يَكُونُ الْعِزُّ (۳).

امام علی علیه السلام فرمود: عزت با قناعت بدست می آید.

پرهیز از اجیر شدن (خود اشتغالی)

۱۱۰- مُفَضَّلُ بْنُ عَمْرِو قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: مَنْ آجَرَ نَفْسَهُ فَقَدْ حَظَرَ عَلَيَّ نَفْسِهِ الرَّزْقَ .

ص: ۷۱

۱- (۱) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۴۶۵..

۲- (۲) - من لا یحضره الفقیه، ج ۴، ص ۳۵۸..

۳- (۳) - عیون الحکم والمواعظ، ۱۸۸..

وَفِي رِوَايَةٍ أُخْرَى: وَكَيْفَ لَّا يَحْظُرُهُ وَمَا أَصَابَ فِيهِ فَهُوَ لِرَبِّهِ الَّذِي آجَرَهُ (۱).

مفضل بن عمر می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم می فرمود: هر که خود را برای دیگری اجیر سازد در روزی را بر خود بسته است و چگونه چنین نباشد درحالی که آنچه سود و بهره بدست می آورد از آن کارفرما و موجر خواهد بود.

با توجه به روایات دیگر در تشویق به کار می توان گفت این روایت برای کارفرمایانی است که حق کارگر را به طور معمول نمی دهند یا کارگرانی که استعداد شایسته خود را برای رسیدن به اوج کمال به کار نمی گیرند و رکود می کنند.

ص: ۷۲

۱- (۱) - کافی، ج ۵، ص ۹۰..

کار در لغت به معنای «آنچه از شخص یا چیزی صادر گردد و آنچه شخص خود را بدان مشغول سازد و فعل و عمل و کردار» در جای دیگر آمده کار به معنای «آنچه کرده و به جا آورده شود که الفاظ دیگرش عمل و فعل و شغل است» همچنین واژه کار به معنای «امر، شأن، اقدام، رفتار، رفتار و کردار» نیز آمده است (۱).

اما در عرف و سخن روز مره مردمی به معنای هر فعلی است که انسان انجام می دهد خواه ثمربخش بوده باشد یا نباشد قرآن کریم درباره ارزش کار و برکات و آثار مادی و معنوی آن چنین فرموده است:

۱- «وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ *»

ص: ۷۳

وَ أَنْ سَعِيَهُ سَوْفَ يُرَى * ثُمَّ يُجْزَلُهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَى (۱).

و اینکه برای انسان جز آنچه تلاش کرده نیست و حتی کوشش او به زودی دیده خواهد شد سپس به او جزای تمام تر داده خواهد شد.

۲- «هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَ اسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَعْفِرُوهُ» (۲).

اوست که شما را از زمین پدید آورد و شما را به عمران آن واداشت پس از او آمرزش بخواهید.

۳- «وَ هُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِيَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَ تَسْبِيحًا لِحَمِيهِمْ وَ تَرَى الْفُلْكَ مَوَاجِرَ فِيهِ وَ لِيَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ» (۳).

و اوست آنکه دریا را مسخر [شما] ساخت تا از آن گوشت تازه بخورید و زیوری را که می پوشید از آن استخراج کنید و در آن کشتی ها را می بینی که آب را می شکافند [تا بدان برخوردار شوید] و برای اینکه از کرم خدا روزی بطلید و به این امید که شکر گزار باشید.

ص: ۷۴

۱- (۱) - نجم: آیه ۳۹-۴۱..

۲- (۲) - هود: آیه ۶۱..

۳- (۳) - نحل: آیه ۱۴..

الف – موجب تقویت و آرامش دل

۴- «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا

□
رُبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَمُوا.

□
تَنْزَلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَلُ - كَهُ أَلَّا تَخَافُوا.

وَلَا تَحْزَنُوا.

وَأَبشُرُوا.

بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ (۱)».

بی گمان، کسانی که گفتند: پروردگار ما خداست، سپس ایستادگی کردند و فرشتگان بر آنان نازل می شدند که بیم مدارید و غمگین مباشید و مژده باد شما را به بهشتی که وعده داده می شدید.

ب – موجب وسعت رزق

□
۵- «وَأَلُو اسْتَقَمُوا

□
عَلَى الطَّرِيقِ لَأَسْقِيَنَّهُمْ مَاءً غَدَقًا (۲)».

واگر [جن و انس] در راه درست پایداری کنند، قطعاً آبی گوارا بدیشان می نوشانیم [و روزی فراوان به آنان می دهیم].

ص: ۷۵

۱- (۱) - فصلت: آیه ۳۰..

۲- (۲) - جن: آیه ۱۶..

اکنون در ۱۲ فصل پیرامون کار در سیره عملی و گفتار پیشوایان معصوم علیهم السلام می پردازیم:

فصل اوّل: آثار پربرکت شغل و حرفه

فصل دوّم: سیره و سخنان پیشوایان علیهم السلام در تشویق به کار

فصل سوّم: پیامدهای منفی بی کاری

فصل چهارم: آداب و کیفیت کسب و کار

فصل پنجم: کار و طلب مال حلال دنیاطلبی نیست، عبادت و اطاعت خداست

فصل ششم: شغل های مکروه

فصل هفتم: توصیه به برخی از مشاغل و تأیید آن

فصل هشتم: ثمره کسب حلال

فصل نهم: سربرار جامعه نباشید

فصل دهم: مذمت سستی و نتایج آن

فصل یازدهم: پیامدهای پرخوابی

فصل دوازدهم: گوناگون، رزق، دنیا و...

ص: ۷۶

اشاره

همه می دانند فردی که شاغل است، دارای مزایا و منافع است که فرد بی کار از داشتن آن محروم است. آرامش روح، سربلندی در پیش جامعه، آسایش مادی در زندگی، تأمین معیشت خانواده و غیره، از برکات شاغل بودن است. اما اینها را باید به عنوان آثار ظاهری کار کردن مطرح نمود، کار و حرفه، دارای برکاتی معنوی نیز هست که خداوند به فرد شاغل عنایت می نماید.

در ذیل به ذکر چند نمونه روشن از برکات شاغل بودن که در گفتار پیشوایان علیه السلام آمده بسنده می نمائیم:

دوست خدا

۶- امیرالمؤمنین علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُحِبُّ الْمُحْتَرِفَ الْأَمِينِ (۱).

خدای متعال، پیشه ور درستکار را دوست می دارد.

ص: ۷۷

۷- عَنْ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ قَالَ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: مَنْ بَاتَ كَالَّذِي كَانَتْ كَالَّذِي بَاتَ مِنَ طَلَبِ الْحَلَالِ بَاتَ مَغْفُورًا لَهُ (۱).

امام صادق علیه السلام از پدراناش علیهم السلام نقل می کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر که از کار روزانه برای کسب روزی حلال خسته به شب درآید، آمرزیده به شب درآمده است.

تجارت برکت خدا

۸- فَضْلُ بْنُ أَبِي قَرْهٍ قَالَ: سَأَلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ وَأَنَا حَاضِرٌ، فَقَالَ: مَا حَبَسَهُ عَنِ الْحَجِّ؟ فَقِيلَ: تَرَكَ التَّجَارَةَ، وَقَالَ شَيْئُهُ، قَالَ: وَكَانَ مُتَكِنًا فَاسْتَوَى جَالِسًا، ثُمَّ قَالَ لَهُمْ: ... اتَّجِرُوا بَارَكَ اللَّهُ لَكُمْ (۲).

فضل بن ابی قره می گوید: امام صادق علیه السلام احوال مردی را پرسید و من حاضر بودم، فرمود: چرا حج نمی رود؟ عرض شد: کسب و کار را رها کرده و چیزی ندارد، حضرت علیه السلام که تکیه کرده بود نشست و فرمود: ... تجارت کنید، خدا به شما برکت می دهد.

ص: ۷۸

۱- (۱) - امالی صدوق، ص ۲۳۸..

۲- (۲) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۵..

۹- امام صادق عليه السلام: التَّجَارَةُ تَزِيدُ فِي الْعَقْلِ (۱).

تجارت، عقل را فزونى بخشد.

کمک از جانب خدا

۱۰- امام صادق عليه السلام: أَقْرَبُوا مِنِّي لَقِيْتُمْ مِنِّي أَصْحَابِكُمُ السَّلَامَ، وَقُولُوا لَهُمْ: إِنَّ فُلَانَ بَنَ فُلَانَ يُقَرِّئُكُمُ السَّلَامَ، وَقُولُوا لَهُمْ: عَلَيْكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ، وَمَا يُنَالُ بِهِ مَا عِنْدَ اللَّهِ، إِنِّي وَاللَّهِ مَا أَمُرُكُمْ إِلَّا بِمَا نَأْمُرُ بِهِ أَنْفُسَنَا، فَعَلَيْكُمْ بِالْجِدِّ وَالْاجْتِهَادِ، وَإِذَا صَلَّيْتُمُ الصُّبْحَ فَأَنْصَرَفْتُمْ فَبَكَّرُوا فِي طَلْبِ الرِّزْقِ، وَاطْلُبُوا الْحَلَالَ، فَإِنَّ اللَّهَ سَيَرْزُقُكُمْ وَيُعِينُكُمْ عَلَيْهِ (۲).

هر کس از یاران خود را دیدید سلام برسانید و به آنان بگوئید: فلانی فرزند فلانی به شما سلام می رساند، و بگوئید: بر شما باد به تقوای الهی و به آن چه که با آن به پاداش نزد خدا می رسند، به خدا سوگند من به شما فرمان نمی دهم مگر آن چه را که به آن خود را فرمان می دهیم، بر شما باد به تلاش و کوشش، و هر گاه نماز

ص: ۷۹

۱- (۱) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۷..

۲- (۲) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۲..

صبح را خواندید صبح خیلی زود به دنبال روزی حلال بروید و حلال را جستجو کنید، زیرا خدای سبحان به زودی به شما روزی خواهد داد و شما را بر آن یاری خواهد کرد.

بی نیازی از مردم

۱۱- امام علی علیه السلام: ... تَعَرَّضُوا لِلتَّجَارَةِ، فَإِنَّ فِيهَا غِنًى لَكُمْ عَمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ، وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ الْعَبْدَ الْمُحْتَرِفَ الْأَمِينَ (۱).

به تجارت پردازید، که آن، شما را از آنچه در دست مردم است بی نیاز می گرداند و خدای عز و جل بندۀ پیشه ور درستکار را دوست دارد.

روحیه خود باوری

۱۲- زُرَّارَةُ قَالَ: إِنَّ رَجُلًا أَتَى أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ:
إِنِّي لَأُحْسِنُ أَنْ أَعْمَلَ عَمَلًا بِيَدِي وَ لَأُحْسِنُ أَنْ أَتَجَرَ وَ أَنَا مُحَارِفٌ مُحْتَاجٌ، فَقَالَ: اَعْمَلْ فَاحْمِلْ عَلَيَّ رَأْسَكَ وَ اسْتِغْنِ عَنِ النَّاسِ ... (۲)

ص: ۸۰

۱- (۱) - خصال، ص ۶۲۱..

۲- (۲) - کافی، ج ۵، ص ۷۶..

زراره می گوید شخصی خدمت امام صادق علیه السلام رسید و عرض کرد: من نمی توانم با دستانم خوب کار کنم و تجارت هم نمی دانم لکن محروم و نیازمندم، حضرت فرمود: برو کار کن و روی سر خود چیزی حمل کن و از مردم بی نیاز باش.

ثواب جهاد در راه خدا

۱۳- امام کاظم علیه السلام: مَنْ طَلَبَ هَذَا الرِّزْقَ مِنْ حِلِّهِ، لِيُعَوِّدَ بِهِ عَلِيًّا نَفْسِهِ وَعِيَالَهُ، كَانَ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ (۱).

هر کس این روزی را از راه حلال بطلبد تا آن را خرج خود و خانواده اش کند مانند مجاهد در راه خداست.

صورتی چون ماه

۱۴- امام محمد باقر علیه السلام: مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا اسْتِعْفَافًا عَنِ النَّاسِ، وَسَعِيًّا عَلَيَّ أَهْلِي، وَتَعَطُّفًا عَلَيَّ جَارِهِ، لَقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَوَجْهُهُ مِثْلُ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ (۲).

هر کس در پی (روزی) دنیا باشد، بخاطر خودداری

ص: ۸۱

۱- (۱) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۱..

۲- (۲) و ۲ - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۱..

از (نیاز به) مردم و تلاش (در توسعه) بر خانواده و نیکی و محبت به همسایه خود، خداوند سبحان را در روز قیامت در حالی ملاقات می کند که صورتش همچون ماه شب چهارده می درخشد.

برترین عبادت

۱۵- پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: الْعِبَادَةُ سَبْعُونَ جُزْءًا، أَفْضَلُهَا طَلَبُ الْحَلَالِ (۱).

عبادت هفتاد جزء است که برترین آن کسب روزی حلال است.

ص: ۸۲

۱- (۱))

اشاره

پیشوایان دینی ما، همواره پیروان خویش را سفارش به امور عبادی و معنوی و کار و تلاش می نمودند، و خود نیز همانند دیگر مردمان، در پی کسب روزی حلال می رفتند و خود را بی نیاز از زحمت و تلاش و کار کردن نمی دانستند.

داستان های شبنی و تجارت پیامبر صلی الله علیه و آله و خیاطی حضرت ادریس و نجاری حضرت نوح و شبنی حضرت ابراهیم و موسی، و کار کردن امیر المؤمنین علیه السلام در نخلستانها واحداث قنات ها و تلاش و کار امام مجتبی علیه السلام در زمین کشاورزی و غیره، واقعیاتی است که بعضی به آن توجه نمی کنند.

۱۶- امام علی علیه السلام:.... لَقَدْ كَانَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَأْكُلُ عَلَى الْأَرْضِ وَيَجْلِسُ جِلْسَةَ الْعَبْدِ وَيَخْصِفُ بِيَدِهِ نَعْلَهُ وَيَرْقَعُ بِيَدِهِ ثَوْبَهُ (۱)...

ص: ۸۳

رسول خدا صلی الله علیه و آله به روی زمین غذا می خورد و مانند نشستن بنده می نشست و با دست خویش پارگی کفش خود را دوخته و جامه اش را وصله می کرد.

کار کردن امام کاظم علیه السلام در شدت گرما

۱۷- رُوی عن الحسن بن علی بن ابی حمزه، عن أبيه قال: رأيتُ أبا الحسنِ عليه السلامِ يعملُ في أرضٍ لَهُ وَقَدْ اسْتَنْفَعَتْ قَدَمَاهُ فِي الْعَرَقِ، فَقُلْتُ لَهُ: جُعِلَتْ فِدَاكَ، أَيْنَ الرَّجَالُ؟ فَقَالَ: يَا عَلِيُّ، عَمَلٌ بِالْيَدِ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي وَمِنْ أَبِي فِي أَرْضِهِ، فَقُلْتُ لَهُ: مَنْ هُوَ؟ فَقَالَ: رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ وَآبَائِي، كُلُّهُمْ قَدْ عَمَلُوا بِأَيْدِيهِمْ، وَهُوَ مِنْ عَمَلِ النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ وَالصَّالِحِينَ (۱).

حسن بن علی بن حمزه از پدر خود نقل می کند که:

ابوالحسن (موسی بن جعفر) علیه السلام را دیدم که در زمین خود کار می کرد و پاهایش غرق عرق شده بود، عرض کردم: فدایت شوم، مردها (کارگران) کجا هستند؟

فرمود: ای علی! کسی که از من و پدرم بهتر بود

ص: ۸۴

با دست خود در زمینش کار می کرد. پرسیدم:

او کیست؟ فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین علیه السلام و پدرانم، همگی بادت های خود کار می کردند، این کار همه پیامبران و رسولان و بندگان شایسته (خداوند) است.

ممکن است سؤال شود، حضرات معصومین علیهم السلام که واسطه رزق و روزی بین خدا و مردم می باشند چه نیازی به کار و تلاش دارند؟

در جواب این سؤال از بیان روشن

امام صادق علیه السلام کمک می گیریم که فرمود:

۱۸- إِنْ لَأَرْكَبُ فِي الْحَاجَةِ الَّتِي كَفَانِيهَا اللَّهُ، مَا أَرْكَبُ فِيهَا إِلَّا لِالْتِمَاسِ أَنْ يَرَانِي اللَّهُ أَضْحَى فِي طَلَبِ الْحَلَالِ (۱).

من در پی حاجتی که خدا از آن بی نیازم کرده می روم، این کار را نمی کنم مگر به این خاطر که خدا مرا ببیند که از پی روزی حلال آمده ام.

در جای دیگر روایتی از

محمد بن علی بن الحسین آمده است که فرمود:

۱۹- كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَخْرُجُ فِي الْهَاجِرَةِ فِي

ص: ۸۵

الحاجه قد كفاها(۱) ، يُريدُ أن يراه اللهُ يُتعبُ نفسه في

طلبِ الحلال(۲).

امام علی علیه السلام در هوای داغ نیمروز برای کاری بیرون می رفت - که دیگران آماده بودند آن را انجام دهند - علتش این بود که می خواست خدای متعال ببیند او برای کسب روزی حلال زحمت می کشد.

بدیهی است اراده خداوند بر این است که این بزرگواران مانند مردم عادی زندگی روزمره خویش را گذرانده و مشوق مردم و راهنمای آنان برای امرار معاش باشند همانگونه که خداوند در قرآن به پیامبرش دستور می دهد که به مردم بگو که من هم مانند شما انسان هستم

«قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ».(۳)

«من انسانی هستم مثل شما».

زیرا پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام در وجود ظاهری همانند سایر انسانها می باشند، کارهای مباح انجام می دهند مانند کشاورزی، دام داری، تجارت،

ص: ۸۶

۱- (۱) فی المصدر: قد كُفِيها: أي في حاجة كان له عليه السلام من يَكْفِيها و هو لا يتعب نفسه، أو كانوا يقولون له: نحن نفعَل ذلك و لا نتعب (رَوَّضه المتقين، ج ۶، ص ۴۳۱)..

۲- (۲) - من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۱۶۳ و وسائل الشيعه، ج ۱۷، ص ۲۳..

۳- (۳) - فصّلت: آية ۶..

تا افراد بشر بفهمند که کار کردن امری خدا پسندانه است و منافات با ترقی معنوی و روحانی ندارد، برکات دیگری هم دارد چون توسعه اقتصاد فردی و اجتماعی، خود کفائی فرد از حاجتمندی و فقر، رونق و رواج تولید، بی نیاز شدن جامعه از بیگانگان و...

امامان ما با صراحت این موضوع را به پیروان خویش گوشزد می نمایند:

۲۰- عَبْدُ الْأَعْلَى مَوْلَى آلِ سَامٍ قَالَ: اسْتَقْبَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي بَعْضِ طُرُقِ الْمَدِينَةِ فِي يَوْمِ صَائِفِ شَدِيدِ الْحَرِّ، فَقُلْتُ: جَعَلْتُ فِدَاكَ، حَالُكَ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَقَرَابَتُكَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَأَنْتَ تُجَاهِدُ نَفْسَكَ فِي مِثْلِ هَذَا الْيَوْمِ؟ فَقَالَ: يَا عَبْدَ الْأَعْلَى خَرَجْتُ فِي طَلَبِ الرِّزْقِ، لِأَسْتَعِينِي عَنْ مِثْلِكَ (۱).

عبدالاعلی می گوید: در یک روز داغ تابستانی در یکی از راه های مدینه به امام صادق علیه السلام برخوردم، عرض کردم: فدایت شوم، با آن مقامی که نزد خدای عزّ و جلّ و قرابتی که با رسول خدا صلی الله علیه و آله دارید، در چنین روزی خود را به زحمت انداخته اید؟ فرمود:

ص: ۸۷

ای عبدالاعلی در طلب روزی بیرون آمده ام تا از امثال تویی نیاز باشم.

در حدیثی دیگر

امام صادق علیه السلام چنین می فرمایند:

۲۱- فَلَا تَدْعَنَّ طَلَبَ الرِّزْقِ، وَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ لَا تَكُونَ كَلًّا فَافْعَلْ (۱).

هرگز دست از طلب روزی مکش، و اگر توانستی که سربار مردم نباشی انجام ده.

آری به راستی چنین است. چرا انسانی که می تواند گلیم خویش را از آب بیرون کشد، دست گدایی و طلب به آستان هم نوعان خویش دراز کند؟ چه خوب است که انسان به وقت کار، خوب کار کند و کار را با دُرستی و صحت انجام دهد که ماندگار باشد، و در موقع عبادت، خوب خدای خویش را بخواند.

از روایت زیر روشن می شود که رسول خوبی ها حضرت

محمد مصطفی صلی الله علیه و آله این چنین ارزش کار و کارگر را پاس می دارد:

کرامت کارگر:

۲۲- رَوَى أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لَمَّا أَقْبَلَ

ص: ۸۸

مِنْ غَزْوِهِ تَبُوكَ اسْتَقْبَلَهُ سَعْدُ الْأَنْصَارِيِّ، فَصَافَحَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ثُمَّ قَالَ لَهُ: مَا هَذَا الَّذِي أَكْتَبَ يَدَيْكَ، قَالَ:

يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَضْرِبُ بِالْمِرِّ وَالْمِسْحَاهِ فَأَنْفِقُهُ عَلَى عِيَالِي، فَقَبِلَ يَدَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَقَالَ: هَذِهِ يَدٌ لَا تَمْسُهَا النَّارُ (۱).

انس ابن مالک می گوید: چون رسول خدا از جنگ تبوک برگشت، سعد انصاری به استقبال آن حضرت رفت، رسول خدا با او دست داد و مصافحه کرد آنگاه فرمود: چه چیزی سبب خشکیدگی دستان شما گردیده است، عرض کرد: ای رسول خدا، برای تأمین مخارج فرزندانم با طناب و کلنگ کار می کنم. حضرت دست او را بوسید و فرمود: این دست را آتش جهنم نمی سوزاند.

آن حضرت در روایت دیگر چنین فرموده است:

۲۳- اِعْمَلْ لِدُنْيَاكَ كَأَنَّكَ تَعِيشُ أَبَدًا، وَاعْمَلْ لِآخِرَتِكَ كَأَنَّكَ تَمُوتُ غَدًا (۲).

برای دنیای خود چنان کار کن که گویی جاودانه

ص: ۸۹

۱- (۱) - اسد الغابه، ج ۲، ص ۳۳۷..

۲- (۲) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۶..

زندگی می کنی و برای آخرت چنان کار کن که گویی فردا خواهی مُرد.

حال که صحبت از ارزش کار و کارگر و خوب کار کردن به میان آمد، فرصتی است تا روایات دیگری را در این باره از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و دیگر معصومین علیهم السلام مطرح نمایم:

بیمه کارگران

۲۴- مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ رَجُلٍ بَلَغَ بِهِ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: مَرَّ شَيْخٌ مَكْفُوفٌ كَبِيرٌ يَسْأَلُ، فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَا هَذَا؟ فَقَالُوا: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ نَصِيرَانِي، قَالَ: فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اسْتَعْمَلْتُمُوهُ حَتَّى إِذَا كَبُرَ وَعَجَزَ مَنَعْتُمُوهُ، أَنْفَقُوا عَلَيْهِ مِنْ بَيْتِ الْمَالِ (۱).

محمد بن ابی حمزه از شخصی نقل می کند که امیر مؤمنان به پیرمرد نابینایی گذر کرد که گدایی می کرد، حضرت فرمود: این کیست؟ و چه می کند؟ عرض کردند: نصرانی است. حضرت فرمود: تا جوان

ص: ۹۰

و نیرومند بود از او کار کشیدید اکنون که پیر و ناتوان گردیده به او کمک نمی کنید. حضرت فرمود: از بیت المال برای او انفاق کنید.

پاداش کارگر برتر از مجاهد در راه خدا

۲۵- أبو الحسن الرضا عليه السلام قال: الذي يطلب من فضل الله عز وجل ما يكف به عياله أعظم أجراً من المجاهد في سبيل الله عز وجل (۱).

امام رضا علیه السلام فرمود: آنکه در پی طلب فضل خدای عز و جل باشد تا با آن عیال خود را کفایت کند، پاداش او برتر از مجاهد در راه خدا است.

توجه حکومت به کارگران

۲۶- قال علي عليه السلام لمالك الأشر:... استوص بالتجار وذوي الصناعات وأوص بهم خيراً المقيم منهم والمضطرب بماله والمترفق بيده فإنهم مواد المنافع وأسباب المرافق وجلبابها من المباعدين والمطارح في برك وبحرك وسهلك وجيلك... (۲)

ص: ۹۱

۱- ((۱)) - کافی، ج ۵، ص ۸۸.

۲- ((۲)) - نهج البلاغه (صبحی الصالح)، ص ۴۳۸، نامه ۵۳.

امیر مؤمنان علیه السلام در نامه اش به مالک اشتر چنین می فرماید: درباره بازرگانان و صنعتگران این پند را از من پذیرا باش و سفارش کن که در حق ایشان نیکی نمایند.

بعضی از ایشان در شهرها مقیم اند، و برخی از ایشان سرمایه خود را بصورت کالاهایی درآورده در رفت و آمداند. و گروهی هم با سرمایه جان خویش به دیگران سود می رسانند زیرا ایشان سبب و ریشه های سودها می باشند که از راههای سخت و دوردست از دشت و دریا و بیابان صاف و کوهستان قلمرو تو [رفت و آمد می کند]... به کارهای آنان رسیدگی کن.

۲۷- أبو صالحٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ وَأُمَّ سَلَمَةَ، أُمَّي الْعَمَلِ كَانَ أَحَبُّ إِلَي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ؟ قَالَتَا: مَا دِيمَ عَلَيْهِ وَإِنْ قَلَّ (۱).

از عائشه و ام سلمه سؤال شد محبوب ترین کارها نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله چه بود، پاسخ دادند: کار مداوم و مستمر اگر چه اندک باشد.

۲۸- امام محمد باقر علیه السلام إِنِّي أَحَبُّ أَنْ أُدَوَّمَ عَلَى

ص: ۹۲

الْعَمَلِ إِذَا عَوَّدْتَنِي نَفْسِي، وَإِنْ فَاتَنِي مِنَ اللَّيْلِ قَضَيْتُهُ مِنَ النَّهَارِ، وَإِنْ فَاتَنِي مِنَ النَّهَارِ قَضَيْتُهُ بِاللَّيْلِ، وَإِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ مَا دِيمَ عَلَيْهَا (۱).

هر گاه به کاری عادت کنم دوست دارم بر آن مداومت ورزم، اگر از عبادت شبانه چیزی از من فوت شود، روز قضایش را به جای می آورم، و اگر روز چیزی (از عبادت) را از دست دهم شب قضای آن را به جای می آورم، محبوب ترین کارها در پیشگاه خداوند کاری است که با پیگیری همراه باشد.

در تاریخ اسلام مواردی داشته ایم که افرادی به نزد اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام می آمدند و درخواست کمک می نمودند. این افراد دو دسته بودند. عده ای از آنان، مؤمنان تُوهِی دستی بودند که با وجود آنکه کار می کردند اما درآمد خوبی نداشتند؛ امامان علیهم السلام با این دسته از افراد از روی تَفَضُّل و محبَّت برخورد می نمودند و آنان را به مقدار نیاز و گاهی بیشتر از نیازشان کمک می کردند. دسته دوم افرادی بودند که امام مانند دسته اول با آنها عمل نمی کردند، بهتر است از زبان روایت بگوئیم:

ص: ۹۳

۲۹- أَيْوُبُ أَخِي أُدَيْمِ بْنِ هَارِثِ الْهَرَوِيِّ قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذْ أَقْبَلَ الْعَلَاءُ بْنُ كَامِلٍ فَجَلَسَ قُدَّامَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ: ادْعُ اللَّهُ أَنْ يَرْزُقَنِي فِي دَعَايِهِ، قَالَ:

□
لَا ادْعُوا لَكُمْ، اطْلُبْ كَمَا أَمَرَكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (۱).

ایوب برادر اَدیم می گوید: نزد امام صادق علیه السلام نشسته بودم که علاء بن کامل آمد و روبروی حضرت علیه السلام نشست و عرض کرد: از خدا بخواه که با راحتی و بی دردسر روزیم دهد، حضرت علیه السلام فرمود:

برایت دعا نمی کنم، از پی باش چنانکه خدای سبحان فرمانت داده است.

اگرچه خاندان رسول اکرم صلی الله علیه و آله مردم را از دست دراز کردن به سوی خلق برحذر می داشتند اما از آن طرف افرادی را که دست مردم مستمند را می گرفتند، تشویق می نمودند و کار آنان را ارزشمند معرفی می کردند.

۳۰- سُلَيْمَانُ بْنُ مُعَلَّى بْنِ خَنِيْسٍ، عَنِ أَبِيهِ، قَالَ:

□
سَأَلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ وَأَنَا عِنْدَهُ، فَقِيلَ: أَصَابَتْهُ الْحَاجَةُ، قَالَ: فَمَا يَصْنَعُ الْيَوْمَ؟ قِيلَ: فِي الْبَيْتِ يَعْبُدُ

ص: ۹۴

رَبِّهِ، قَالَ: فَمِنْ أَيْنَ قُوَّتُهُ؟ قِيلَ: مِنْ عِنْدِ بَعْضِ إِخْوَانِهِ، فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: وَاللَّهِ لَلَّذِي يَقُوَّتُهُ أَشَدُّ عِبَادَةً مِنْهُ (١).

مَعْلَى بن خَنِيْسٍ مِي گويد: من در محضر امام صادق عليه السلام بودم كه جويای حال كسی شد، گفتند:

نیازمند شده است، فرمود: اکنون چه كار می كند؟ گفتند:

در خانه عبادت پروردگارش را می كند، فرمود: پس روزیش از كجا تأمین می شود؟ گفتند: توسط برخی از آشنایانش، امام صادق عليه السلام فرمود: سوگند به خدا آن كه روزی او را تأمین می كند، بهتر از او بندگی خدا را می كند.

در مشقت ها و سختی ها هم از كار دست مكش

٣١- أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي نَصِيرٍ، عَنِ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: إِنَّ الْكُوفَةَ قَدْ نَبَتِ بِي، وَالْمَعَاشُ بِهَا ضَيْقٌ، وَإِنَّمَا كَانَ مَعَاشُنَا بِبَغْدَادَ، وَهَذَا الْجَبَلُ قَدْ فَتَحَ عَلَيَّ النَّاسَ مِنْهُ بَابُ رِزْقٍ، فَقَالَ: إِنْ أَرَدْتَ الْخُرُوجَ فَاخْرُجْ، فَإِنَّهَا سَيَنْهَى مَضَ طَرِبَهُ، وَلَيْسَ لِلنَّاسِ بُدٌّ مِنْ طَلَبِ

ص: ٩٥

مُعَاشِهِمْ، فَلَا تَدْعِ الطَّلَبَ (۱).

احمد بن محمد بن ابی نصر می گوید: به امام رضا علیه السلام عرض کردم: در کوفه رشد کرده ام و گذران زندگی در آن جا سخت است رزق و روزی ما تنها در بغداد است، این سرزمین ناهمواری است که درب روزی مردم از آن جا گشوده می شود، فرمود: اگر خواستی به آن جا سفر کن، امسال سال آشفته ای است و مردم از طلب روزی چاره ای ندارند، پس، از طلب دست مکش.

راه چاره را نباید بسته دید

۳۲- امام علی علیه السلام: مَنْ طَلَبَ شَيْئًا نَالَهُ أَوْ بَعْضَهُ (۲).

هر که در پی چیزی باشد به همه آن یا برخی از آن دست می یابد.

۳۳- قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا حَقُّ ابْنِي هَذَا؟ قَالَ:

تُحَسِّنُ اسْمَهُ وَ أَدَبُهُ وَ تَضَعُهُ مَوْضِعًا حَسَنًا (۳).

شخصی عرض کرد: ای رسول خدا! حق فرزندم

ص: ۹۶

۱- (۱) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۳۲..

۲- (۲) - نهج البلاغه (صبحی الصالح)، ص ۵۴۴، حکمت ۳۸۶..

۳- (۳) - وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۳۹۰..

چیست؟ حضرت فرمود: برایش نام نیکو برگزینی و درست تربیت کنی و در جای نیکو و شغل نیکو بگماری.

۳۴- امام کاظم علیه السلام: حَيْلَةُ الرَّجُلِ فِي بَابِ مَكْسَبِهِ (۱).

مهارت و نیک اندیشی مرد در زمینه محل درآمد اوست.

بنابراین در روایات اسلامی درآمد از کار خوب و مفید و آبرومند برای انسان ارزش به حساب آمده و با ترقی در جنبه های روحانی و معنوی معارض و منافی معرفی نشده است. بلکه مسلمین دعوت به کار و کوشش شده اند در عین حال روزی و توسعه را باید از خدا بخواهند به دو روایت زیر توجه کنید:

کار وسیله، روزی با خدا

۳۵- فضیل بن یسار قال: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ:

إِنِّي قَدْ تَرَكْتُ التَّجَارَةَ؛ قَالَ: فَلَا تَفْعَلْ، افْتَحْ بِأَبْكَ، وَابْسُطْ بِسَاطِعَكَ، وَاشْتَرِزِقِ اللَّهَ رَبَّكَ (۲).

ص: ۹۷

۱- ((۱)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۳۴..

۲- ((۲)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۷..

فضیل بن یسار می گوید: به

امام صادق علیه السلام عرض کردم: من تجارت را رها کرده ام. امام فرمود: این کار را انجام نده، حجره خود را بگشای و بساط کسب و کارت را پهن کن و از پروردگارت روزی بطلب.

در جای دیگر همین دستور را حضرت در پاسخ سدیر صیرفی به وی می دهد هنگامی که از

امام صادق علیه السلام سؤال نمود:

أَيُّ شَيْءٍ عَلَى الرَّجُلِ فِي طَلَبِ الرِّزْقِ؟ فَقَالَ: يَا سَدِيرُ، إِذَا فَتَحْتَ بَابَكَ وَبَسَطْتَ بِسَاطَكَ فَقَدْ قَضَيْتَ مَا عَلَيْكَ (۱).

در طلب روزی چه تکلیفی بر دوش مرد است؟ فرمود: ای سدیر! هر گاه در (مغازه) را گشودی و بساط را پهن کردی تکلیف خود را انجام داده ای.

ملاحظه بفرمائید که امام علیه السلام رفتن به محل کار را وظیفه دانسته، اشتغال را نیز وظیفه می داند و در عین حال رازق خداست باید توکل به او باشد.

□
۳۶- كَلَيْبُ الصَّيْدَاوِيِّ قَالَ، قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ :

ص: ۹۸

اذْعُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِي فِي الرِّزْقِ فَقَدْ التَّائْتُ عَلَيَّ أُمُورِي، فَأَجَابَنِي مُسْرِعًا: لَأَ، أَخْرُجُ فَاطْلُبْ (١).

کلیب صیداوی می گوید به امام صادق علیه السلام عرض کردم: از خدا بخواهید روزی ام دهد، کارهایم کند پیش می رود و در آن مانده ام، حضرت خیلی زود فرمود: دعا نمی کنم، بیرون برو و در پی طلب روزی باش.

کارگر محبوب خدا

٣٧- مَرَّ دَاوُدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِاسْكَافٍ فَقَالَ: يَا هَذَا: اِعْمَلْ وَكُلْ، فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مَنْ يَعْمَلُ وَيَأْكُلُ وَلَا يُحِبُّ مَنْ يَأْكُلُ وَلَا يَعْمَلُ (٢).

حضرت داود علیه السلام بر کفاشی گذشت و به او فرمود:

ای مرد! کارکن و بخور زیرا خداوند کسی را که کار کند و بخورد دوست می دارد و کسی را که بخورد و کار نکند دوست نمی دارد.

میانہ روی در کار

٣٨- رسول خدا صلی الله علیه و آله: أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ الرِّزْقَ مَقْسُومٌ

ص: ٩٩

١- (١) - کافی، ج ٥، ص ٧٩..

٢- (٢) - تنبيه الخواطر، ج ١، ص ٤٢..

لَنْ يَغْدُوا مِمَّا قُسِمَ لَهُ، فَأَجْمِلُوا فِي الطَّلَبِ وَإِنَّ الْعُمَرَ مَحْدُودٌ لَنْ يَتَجَاوَزَ أَحَدٌ مَا قُدِّرَ لَهُ، فَبَادِرُوا قَبْلَ نَفَاذِ الْأَجْلِ، وَالْأَعْمَالُ مَحْصِيَّةٌ (١).

ای مردم روزی تقسیم شده است، هیچ کس به بیش از اندازه سهمش دست نخواهد یافت، پس در طلب آن متعادل باشید و زیاده روی نکنید.

ص: ۱۰۰

١- (١) - بحار الانوار، ج ١٠٣، ص ٢٦..

اشاره

تا کنون دیده‌اید افرادی را که سرگردان در کوچه‌ها حیرانند؟

آیا تا به حال به اشخاصی که مدتی در مکانی مشغول به کار بوده‌اند و سپس از کار بی‌کار شده‌اند، توجه نموده‌اید؟

چقدر از پیامدهای بی‌شغلی و رها کردن شغل آگاهید؟

با مطالعه این فصل، با پاسخ‌هایی که معصومین علیهم السلام به این پرسش‌ها داده‌اند آشنا می‌شویم:

الف: پیامدهای منفی نداشتن شغل

ب: آثار مخرب رها نمودن حرفه

الف: پیامدهای منفی نداشتن شغل

از دست رفتن سرمایه

۳۹- فضیل بن یسار قال: قال أبو عبد الله عليه السلام: أَيُّ شَيْءٍ تُعَالِجُ؟ فَقُلْتُ: مَا أُعَالِجُ الْيَوْمَ شَيْئًا، فَقَالَ: كَذَلِكَ

ص: ۱۰۱

تَذْهَبُ أَمْوَالُكُمْ، وَاشْتَدَّ عَلَيْهِ (۱).

فضیل بن یسار می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: چه کار می کنی؟ عرض کردم: امروز کاری ندارم، فرمود: این گونه، اموال شما از بین می رود، و این (بیکاری من) بر آن حضرت علیه السلام گران آمد.

۴۰- فضیل بن یسار، قال: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ:

إِنِّي قَدْ كَفَفْتُ عَنِ التَّجَارَةِ وَأَمْسَكْتُ عَنْهَا، قَالَ: وَلِمَ ذَلِكَ؟ أَعَجَزَ بِكَ؟ كَذَلِكَ تَذْهَبُ أَمْوَالُكُمْ، لَا تَكْفُوا عَنِ التَّجَارَةِ، وَالتَّمَسُّوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ (۲).

فضیل بن یسار می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: من تجارت را رها کرده و از آن دست کشیده ام؟ فرمود: چرا؟ آیا ناتوانی؟ بدینسان اموال شما از بین می رود، از تجارت دست نکشید و در طلب احسان خدای سبحان باشید.

بیکار دین فروشی می کند

۴۱- ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، إِذَا نَظَرَ

ص: ۱۰۲

۱- (۱) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۴..

۲- (۲) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۶..

إِلَى الرَّجُلِ فَأَعْجَبَهُ قَالَ: هَلْ لَهُ حِرْفَةٌ؟ فَإِنْ قَالُوا: لَا؛ قَالَ: سَيَقُطُّ مِنْ عَيْنِي. قِيلَ: وَكَيْفَ ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: لِأَنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا لَمْ يَكُنْ لَهُ حِرْفَةٌ يَعِيشُ بِدِينِهِ (١).

ابن عباس می گوید: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله چنین بود که هر گاه به کسی نگاه می کرد و از او خوشش می آمد، می فرمود: شغلی هم دارد؟ اگر می گفتند: نه، می فرمود:

از چشمم افتاد. عرض می شد: چرا ای رسول خدا؟ می فرمود: زیرا اگر مؤمن شغل و حرفه ای نداشته باشد، دین خود را وسیلهٔ امرار معاش می کند.

بیزاری خداوند

٤٢- امام کاظم علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيُبْغِضُ الْعَبْدَ الْفَارِغَ (٢).

همانا خداوند از بندهٔ بیکار بیزاری می جوید.

مستجاب نشدن دعا

٤٣- امام صادق علیه السلام: أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ بَيْتًا،

ص: ١٠٣

١- (١) - بحار الأنوار، ج ١٠٣، ص ٩..

٢- (٢) - من لا يحضره الفقيه، ج ٣، ص ١٦٩..

وَطَيْنَ عَلَيْهِ بَابُهُ، وَقَالَ رِزْقِي يَنْزِلُ عَلَيَّ، كَانَ يَكُونُ هَذَا؟ أَمَا إِنَّهُ يَكُونُ أَحَدُ الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ لَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ دَعْوَةٌ... الرَّجُلُ يَكُونُ عِنْدَهُ الشَّيْءُ فَيَجْلِسُ فِي بَيْتِهِ فَلَا يَنْتَشِرُ وَلَا يَطْلُبُ وَلَا يَلْتَمِسُ الرِّزْقَ، حَتَّى يَأْكُلَهُ، فَيَدْعُو فَلَا يُسْتَجَابُ لَهُ (١).

آیا می پنداری اگر کسی به خانه در آید و در آن را بر خود گِل ببندد و بگوید: روزی ام بر من فرود می آید، این گونه می شود؟ آگاه باش این (فردی که اینگونه دعا می نماید) یکی از آن سه نفری است که دعایشان مستجاب نمی شود... مردی که سرمایه دارد اما در خانه خود می نشیند، کار نمی کند و از پی روزی بر نمی آید تا (همه) سرمایه خود را می خورد، پس دعا می کند که مستجاب نمی شود.

ناراحتی امام علیه السلام

٤٤- امام محمد باقر علیه السلام: إِنِّي أَجِدُنِي أَمَقُّ الرَّجُلِ مُتَعَذِّرِ الْمَكَايِبِ، فَيَسْتَلْقِي عَلَيَّ قَفَاهُ وَيَقُولُ: اللَّهُمَّ □

ص: ١٠٤

ارزُقْنِي، وَيَدْعُ أَنْ يَنْتَشِرَ فِي الْأَرْضِ وَيَلْتَمِسُ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ، فَالذَّرَّةُ تَخْرُجُ مِنْ جُحْرِهَا تَلْتَمِسُ رِزْقَهَا(۱).

من در دلم تنفر دارم از مردی که از کسب و کار شانه خالی می کند و به پشت می خوابد و می گوید: خدایا روزیم ده، و ترک می کند حرکت در زمین را برای بدست آوردن فضل خداوند، مورچه از لانه خود بیرون می آید تا روزی خود را به دست آورد.

ب: آثار مخرب رها نمودن حرفه

کاهش خرد

۴۵- امام صادق علیه السلام: تَرَكَ التِّجَارَةَ يُنْقِصُ الْعَقْلَ(۲).

تجارت نکردن خرد را می کاهد.

نابودی خرد

۴۶- امام صادق علیه السلام: تَرَكَ التِّجَارَةَ مَذْهَبَةٌ لِلْعَقْلِ(۳).

ترک نمودن (و رها نمودن) تجارت، باعث از بین رفتن عقل می گردد.

۴۷- امام صادق علیه السلام خطاب به معاذ

: يَا مَعَاذُ،

ص: ۱۰۵

۱- (۱) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۳۰..

۲- (۲) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۳..

۳- (۳) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۷..

أَضَعُفَتْ عَنِ التَّجَارَةِ؟ أَوْ زَهَدَتْ فِيهَا؟ قُلْتُ: مَا ضَعُفَتْ عَنْهَا، وَلَا زَهَدْتُ فِيهَا، قَالَ: فَمَا لَكَ؟ قُلْتُ: كُنَّا نَنْتَظِرُ أَمْرًا، وَذَلِكَ حِينَ قُبِلَ الْوَلِيدُ، وَعِنْدِي مَالٌ كَثِيرٌ. وَهُوَ فِي يَدِي، وَلَيْسَ لِأَخِي عَلَى شَيْءٍ، وَلَا أَرَانِي آكُلُهُ حَتَّى أَمُوتَ، فَقَالَ: لَا تَتْرُكْهَا، فَإِنَّ تَرْكَهَا مَذْهَبٌ لِلْعَقْلِ، اسْعَ عَلَيَّ عِيَالِكَ، وَإِيَّاكَ أَنْ يَكُونُوا هُمُ السُّعَاءُ عَلَيْكَ (١).

ای معاذ! از تجارت خسته و ناتوان شده ای یا به آن بی رغبتی؟ عرض کردم: نه ناتوان و خسته شده ام نه بی رغبت. فرمود: پس تو را چه شده است؟ عرض کردم:

منتظر چیزی بودیم و آن زمانی بود که ولید کشته شد و من ثروت زیادی داشتم و اینک نیز دارم و به هیچ کس هم بدهکار نیستم و فکر نمی کنم تا آخر عمرم تمام شود. حضرت فرمود: تجارت را ترک مکن زیرا ترک آن خرد را نابود می کند؛ خانواده ات را در رفاه و آسایش قرار ده و کاری نکن که آن ها برای تهیه هزینه زندگی ات کار کنند.

ص: ۱۰۶

۴۸- فضیلُ الأعور قال: شَهِدْتُ مَعَاذَ بَنِ كَثِيرٍ، وَقَالَ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنِّي قَدْ أَيْسَرْتُ، فَأَدْعُ التَّجَارَةَ؟ فَقَالَ: إِنَّكَ إِنْ فَعَلْتَ قَلَّ عَقْلُكَ، أَوْ نَحْوَهُ (۱).

فضیل بن اعور می گوید: شاهد بودم که معاذ بن کثیر به امام صادق علیه السلام عرض کرد. من توانگر شده ام آیا تجارت را رها کنم؟ فرمود: اگر این کار را بکنی عقلت کم می شود، یا چیزی شبیه این جمله.

زائل شدن دو سوم عقل

۴۹- اسباطُ بنُ سالمٍ بِياعِ الزُّطِيِّ قَالَ: سَأَلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَوْمًا وَأَنَا عِنْدَهُ عَنْ مَعَاذِ بِياعِ الْكَرَابِيسِ؟ فَقِيلَ: تَرَكَ التَّجَارَةَ، فَقَالَ: عَمَلُ الشَّيْطَانِ، مَنْ تَرَكَ التَّجَارَةَ ذَهَبَ ثُلُثًا عَقْلُهُ، أَمَّا عَلِمَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَدِمَتْ عِيرٌ مِنَ الشَّامِ فَاشْتَرَى مِنْهَا، وَأَتَجَرَ فَرَبِحَ فِيهَا مَا قَضَى دَيْنَهُ (۲).

اسباط بن سالم فروشنده پارچه های زطی (۳)

ص: ۱۰۷

۱- (۱) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۴..

۲- (۲) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۶-۱۷..

۳- (۳) گروهی از سیاه پوستان سِند که پارچه های زطی را به آن ها نسبت می دهند (لسان العرب، ج ۷، ص ۳۰۸)..

می گوید، روزی در محضر امام صادق علیه السلام بودم که آن حضرت جویای حال معاذ - فروشنده پارچه های کرباسی - شد، عرض شد: او تجارت را رها کرده است، فرمود:

این کار شیطان است، هر کس تجارت را رها کند دو سوّم عقلش را از دست می دهد، آیا نمی داند که رسول خدا صلی الله علیه و آله از یک کاروان تجارتنی که از شام آمده بود کالایی را خرید و در تجارت آن چنان سودی برد که دیونش را پرداخت کرد.

ترک تجارت کار شیطان است

۵۰- اسباط بن سالم قال: دَخَلْتُ عَلَيَّ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَسَأَلْنَا عَنْ عُمَرَ بْنِ مُسْلِمٍ مَا فَعَلَ؟ فَقُلْتُ:

صَالِحٌ، وَلَكِنَّهُ قَدْ تَرَكَ التِّجَارَةَ، فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ:

عَمَلُ الشَّيْطَانِ - ثَلَاثًا -، أَمَا عَلِمَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ اشْتَرَى عَيْرًا أَتَتْ مِنَ الشَّامِ فَاسْتَفْضَلَ فِيهَا مَا قَضَى دِينَهُ، وَقَسَمَ فِي قَرَابَتِهِ (۱).

اسباط بن سالم می گوید: خدمت امام صادق علیه السلام

ص: ۱۰۸

رسیدم، پرسید عمر بن مسلم چه می کند؟ عرض کردم:

خوب است ولی تجارت را رها کرده است، سه بار فرمود: کار شیطان است آیا نمی داند که رسول خدا صلی الله علیه و آله کالای تجارتی کاروانی را که از شام آمده بود خرید و از آن چنان سود برد که دیونش را پرداخت و میان خویشان خود تقسیم کرد.

بی اعتباری

۵۱- معاذُ بنُ کثیرٍ - بیاع الأکسیه - قال: قلتُ لأبی عبدِ اللهِ علیه السلام: إني قد هَمَمْتُ أن أدعَ السُّوقَ وَفِي يَدِي شَيْءٌ، فَقَالَ: إِذَا يَسْقُطُ رَأْيُكَ، وَلَا يُسْتَعَانُ بِكَ عَلَى شَيْءٍ (۱).

معاذ بن کثیر جامه فروش به امام صادق علیه السلام عرض کرد: من برای خود ثروتی دارم و تصمیم دارم بازار را رها کنم. حضرت فرمود: در این صورت نظرت از اعتبار می افتد و در هیچ چیز از تو کمک گرفته نمی شود.

دشمنی و جنگ با خود

۵۲- مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ - وَكَانَ خَتَنَ بُرَيْدِ الْعِجْلِيِّ -،

ص: ۱۰۹

۱- (۱) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۵..

قَالَ بُرَيْدٌ لِمُحَمَّدٍ: سَلْ لِي أَبَا عَبِيدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ شَيْءٍ أُرِيدُ أَنْ أَضِينَعَهُ، إِنَّ لِلنَّاسِ فِي يَدَيْ وَدَائِعِ وَأَمْوَالًا أَتَقَلَّبُ فِيهَا، وَقَدْ أَرَدْتُ أَنْ أَتَخَلَّى مِنَ الدُّنْيَا وَأَدْفَعُ إِلَيْكَ كُلَّ ذِي حَقِّ حَقَّهُ، قَالَ: فَسَأَلَ مُحَمَّدٌ أَبَا عَبِيدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ ذَلِكَ، وَخَبَّرَهُ بِالْقِصَّةِ، وَقَالَ: مَا تَرَى لَهُ؟ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، أَيْبَدُ أَنْفُسَهُ بِالْحَزْبِ، لَأَنَّهَا، وَلَكِنْ يَأْخُذُ وَيُعْطِي عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ (۱).

بريد عجلي به محمد بن مسلم - که دامادش بود - گفت: از امام صادق عليه السلام درباره (این) کاری که می خواهم انجام دهم بپرس: ودیعه ها و اموالی از مردم در اختیار من است که با آن ها معامله (و سوداگری) می کنم، و می خواهم از دنیا کنار بکشم و به هر صاحب حقی حقش را برگردانم، محمد بن مسلم ماجرا را برای امام صادق عليه السلام نقل کرد و پرسید: نظر شما چیست؟ حضرت عليه السلام فرمود: ای محمد! آیا وی می خواهد با خودش بجنگد و دشمنی کند؟! نه (این کار را نکند)، بلکه با توکل بر خدا بگیرد و بدهد.

ص: ۱۱۰

۵۳- علی بن عبد العزیز قال: قال أبو عبد الله عليه السلام: □

ما فعل عمر بن مسلم؟ قلت: جعلت فداك، أقبل على العبادة، وترك التجارة، فقال: ويح، أما علم أن تارك الطلب لا يستجاب له، إن قوماً من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وآله لما نزلت «وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ وَ

مَخْرَجًا * وَيُزِدْهُ مِنْ حَيْثُ لَآيَحْتَسِبُ» (۱) أَعْلَقُوا الْأَبْوَابَ،

وَأَقْبَلُوا عَلَى الْعِبَادَةِ، وَقَالُوا قَدْ كُفِينَا، فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ: مَا حَمَلَكُمْ عَلَيَّ مَا صَنَعْتُمْ؟ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، تُكْفِلُ لَنَا بِأَرْزَاقِنَا، فَأَقْبَلْنَا عَلَى الْعِبَادَةِ، فَقَالَ: إِنَّهُ مَنْ فَعَلَ ذَلِكَ لَمْ يُسْتَجَبْ لَهُ، عَلَيْكُمْ بِالطَّلَبِ (۲).

علی بن عبدالعزیز می گوید: امام صادق علیه السلام پرسید:

عمر بن مسلم چکار می کند؟ عرض کردم: فدایت شوم:

رو به عبادت آورده و تجارت را رها کرده است، فرمود:

وای بر او! آیا نمی داند کسی که کسب و کار را رها کند دعایش مستجاب نمی شود. وقتی آیه «و هر که از خدا

ص: ۱۱۱

۱- ((۱)) - طلاق: آیه ۲ و ۳..

۲- ((۲)) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۸-۲۷..

پروا کنند، خداوند برای او راه خرجی قرار می دهد و از جایی که گمان نمی برد، روزیش می دهد» نازل شد، عده ای از اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله، درها را به روی خود بستند و به عبادت پرداختند و گفتند: تضمین شده ایم.

این خبر به گوش پیامبر صلی الله علیه و آله رسید، حضرت در پی آنان فرستاد و فرمود: چه چیز شما را وا داشت که این کار را بکنید؟ عرض کردند: ای رسول خدا، روزی ما تضمین شده است و لذا به عبادت روی آورده ایم. پیامبر فرمود:

بدانید که هر کس چنین کند، دعایش مستجاب نمی شود. دنبال کسب و کار بروید.

هر سازمان و تشکیلاتی برای پیشبرد اهداف خود متوسل به قوانین و مقرراتی می شود که با کمک آن، ضمن نظم بخشی به مجموعه، بتواند به مقصد خود زودتر دست پیدا نماید.

مثال دیگر اینکه استاد کوزه گر هنگامی که می خواهد فنّ کوزه گری را به شاگرد بیاموزد، سعی می نماید به نکات ظریف اما مهم پردازد تا شاگرد نتیجه خوبی را از کارش ببیند، سخن ما نیز در این فصل اصطلاحاً همین فوت و فنّ کوزه گری است در آداب کسب و کار.

در یک کلام پیرامون موضوع این فصل می توانیم بگوئیم:

چه کنیم تا کسب و کار موفق‌تری داشته باشیم؟

جواب هایی که قرآن کریم و امامان دین به ما داده اند بدین شرح است:

۵۴- «وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا» (۱).

و روز را برای کسب و کار ساختیم.

۵۵- «إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْعًا طَوِيلًا» (۲).

و تو در روز، تلاش مستمر و طولانی خواهی داشت.

۵۶- «وَلَا تَأْكُلُوا

أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبِطْلِ» (۳).

و اموال یکدیگر را میان خود به باطل مخورید.

۵۷- «وَلَا تَبْخَسُوا»

النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ» (۴).

و از [کار و] کالای مردم نکاهید.

انگیزه ای کار

۵۸- امام علی علیه السلام: «وَ أَخْلِصْ لِلَّهِ عَمَلَكَ» (۵).

کار خود را خالصانه برای خداوند انجام ده.

ص: ۱۱۴

۱- (۱) - نبأ: آیه ۱۱ ..

۲- (۲) - مزمل: آیه ۷ ..

۳- (۳) - بقره: آیه ۱۸۸ ..

۴- (۴) - اعراف: آیه ۸۵ ..

۵- (۵) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۸۲ ..

۵۹- امام علی علیه السلام: اَخْلَصُوا إِذَا عَمِلْتُمْ (۱).

کار را خالصانه انجام دهید.

کاسب راستگو

۶۰- رسول خدا صلی الله علیه و آله: التَّاجِرُ الْأَمِينُ الصَّدُوقُ الْمُسْلِمُ مَعَ الشَّهَدَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ (۲).

کاسب درستکار، راستگو و مسلمان روز قیامت با شهیدان است.

۶۱- رسول خدا صلی الله علیه و آله: التَّاجِرُ الصَّدُوقُ الْأَمِينُ مَعَ النَّبِيِّينَ وَالصَّدِيقِينَ وَالشَّهَدَاءِ (۳).

بازرگان راستگو و درستکار در [قیامت] با پیامبران و صدیقین و شهیدان است.

دین فروشی نکنید

۶۲- امام علی علیه السلام: الْمُسْتَأْكِلُ بِدِينِهِ حَظَّهُ مِنْ دِينِهِ مَا يَأْكُلُهُ (۴).

ص: ۱۱۵

۱- (۱) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۸۷.

۲- (۲) - کنز العمال، ج ۴، ص ۷.

۳- (۳) - میزان الحکمه، ج ۲، ص ۶۲۰.

۴- (۴) - تحف العقول، ص ۲۲۳.

کسی که دین را دکان خود قرار دهد بهره‌ او از دینش همان است که می خورد.

۶۳- فقه الرضا: لَا تَأْكُلُوا النَّاسَ بِآلِ مُحَمَّدٍ، فَإِنَّ التَّأْكُلَ بِهِمْ كُفْرٌ (۱).

خاندان محمد صلی الله علیه و آله را وسیله امرار معاش خود نسازید که وسیله ارزتراق قرار دادنشان کفر است.

۶۴- رسول خدا صلی الله علیه و آله: يَا مَعْشَرَ التَّجَارِ، إِنَّ هَذَا الْبَيْعَ يَحْضُرُهُ اللَّغْوُ وَالْحَلْفُ، فَشُوبُوهُ بِالصَّدَقَةِ (۲).

ای جماعت بازرگانان! همراه معامله، سخن لغو و سوگند به میان می آید، لذا آن را با صدقه دادن درآمیزید.

کار کردن با وضو

۶۵- امام صادق علیه السلام: مَنْ ذَهَبَ فِي حَاجَةٍ عَلَى غَيْرِ وُضوءٍ فَلَمْ تُقْضَ حَاجَتُهُ فَلَا يُلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ (۳).

هر کس بدون وضو از پی کاری برود و خواسته اش

ص: ۱۱۶

۱- (۱) - فقه الرضا، ص ۳۳۸..

۲- (۲) - کنز العمال، ج ۴، ص ۴۷..

۳- (۳) - من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۱۵۷..

بر آورده نشود، جز خودش را سرزنش نکند.

صبح زود به دنبال کار رفتن

۶۶- پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله: إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ الْحَاجَةَ فَلْيَبْكُ إِلَيْهَا، فَإِنِّي سَأَلْتُ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يُبَارِكَ لَأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا (۱).

هر گاه یکی از شما می خواهد کاری را انجام دهد صبح خیلی زود به سوی آن بشتابد، زیرا من از پروردگارم خواسته ام که، اول صبح را بر ائمتم مبارک گرداند.

۶۷- امام جعفر صادق علیه السلام: إِنِّي لَأُحِبُّ أَنْ أَرَى الرَّجُلَ مُتَّحِرِفًا فِي طَلَبِ الرِّزْقِ؛ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا (۲).

دوست دارم که مرد را برای بدست آوردن روزی، مشغول کسب و کار ببینم، همانا پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

بارالها! اول صبح را بر ائمتم (در طلب روزی) مبارک گردان.

۶۸- مُعَلَّى بْنُ خُنَيْسٍ قَالَ: رَأَى أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ

ص: ۱۱۷

۱- ((۱)) - من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۱۵۷..

۲- ((۲)) - من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۱۵۷..

وَقَدْ تَأَخَّرْتُ عَنِ السُّوقِ فَقَالَ: اغْدُ إِلَى عِزِّكَ (۱).

معلى بن خنيس مى گوید: امام صادق علیه السلام مرا دید که دیر به بازار رفتم، فرمود: صبح زود به جایگاه عزتت رهسپار شو.

کار، تا سر حد توانایی

۶۹- پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ، فَعَلَيْكُمْ مِنَ الْأَعْمَالِ بِمَا تُطِيقُونَ، فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَمَلُّ حَتَّى تَمَلُّوا (۲).

محبوب ترین کارها نزد خداوند عز و جل با دوام ترین آن هاست اگر چه کم باشد، پس بر شما باد به انجام کارها تا آن جا که توانایی دارید زیرا خداوند به ستوه نمی آید، مگر این که شما به ستوه بیایید.

مداومت در کار

۷۰- امام علی علیه السلام: الْمُدَاوَمَةُ الْمُدَاوَمَةُ! فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَجْعَلْ لِعَمَلِ الْمُؤْمِنِينَ غَايَةً إِلَّا الْمَوْتَ (۳).

در کار پیگیر باشید، زیرا خداوند برای کار مؤمنان پایانی جز مرگ قرار نداده است.

ص: ۱۱۸

۱- (۱) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۰..

۲- (۲) - امالی سید مرتضی، ج ۱، ص ۴۱..

۳- (۳) - مستدرک الوسائل، ج ۱، ص ۱۳۰..

۷۱- امام صادق علیه السلام: الْعَمَلُ الدَّائِمُ الْقَلِيلُ عَلَى الْيَقِينِ أَفْضَلُ عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْعَمَلِ الْكَثِيرِ عَلَى غَيْرِ يَقِينٍ (۱).

کار مداوم اندک، اما توأم با یقین، نزد خدا برتر از کار بسیار است که همراه با یقین نباشد.

کارگزار باید متخصص و تعهد عمل داشته باشد

۷۲- «قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِلِ

نِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ» (۲).

[یوسف] گفت: سرپرستی خزانه های این سرزمین را به من بسپار که من نگهبانی کاردانم.

در هر کاری معیار و الگو لازم است

۷۳- امام علی علیه السلام: قَدَّرْتُ ثُمَّ أَقْطَعُ وَ فَكَّرْتُ ثُمَّ أَنْطِقُ وَ تَبَيَّنْتُ ثُمَّ أَعْمَلُ (۳).

اندازه بگیر آنگاه ببر، بیندیش پس از آن سخن بگو.

(و هر کاری را) درست بررسی کرده آنگاه عمل کن.

ص: ۱۱۹

۱- (۱) - بحار الأنوار، ج ۷۱، ص ۲۱۴..

۲- (۲) - یوسف: آیه ۵۵..

۳- (۳) - عیون الحکم والمواعظ، ص ۳۷۱..

۷۴- رسول خدا صلی الله علیه و آله: ... لَكِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ عَبْدًا إِذَا عَمِلَ عَمَلًا أَحْكَمَهُ (۱)...

خداوند دوست می دارد بنده ای را که هر گاه کاری انجام می دهد محکم و پایدار انجام دهد.

۷۵- پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله: ... مَنْ دَعَا النَّاسَ إِلَى نَفْسِهِ وَ فِيهِمْ مَنْ هُوَ أَعْلَمُ مِنْهُ لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ (۲).

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: ... هر کس مردم را به سوی خود فرا بخواند در حالی که داناتر از او وجود دارد روز قیامت خداوند با نظر رحمت به او نگاه نمی کند.

کار را به کاردان بسپارید

۷۶- رسول خدا صلی الله علیه و آله: مَا وَلَّتْ أُمَّةٌ أَمْرَهَا رَجُلًا قَطُّ وَ فِيهِمْ مَنْ هُوَ أَعْلَمُ مِنْهُ إِلَّا لَمْ يَزَلْ أَمْرُهُمْ يَذْهَبُ سَيْفَالًا حَتَّى يَرْجِعُوا إِلَى مَا تَرَكَوا (۳)...

هیچ امتی سرپرستی کارهایش را به مردی نسپارد، در حال که داناتر از او در میان شان وجود دارد، مگر

ص: ۱۲۰

۱- (۱) - بحار الانوار: ج ۶، ص ۲۲۰..

۲- (۲) - بحار الانوار: ج ۲، ص ۱۱۰..

۳- (۳) - بحار الانوار، ج ۱۰، ص ۱۴۳..

اینکه کارهایشان پیوسته رو به پستی پیش خواهد رفت تا زمانی که به آنچه ترک کرده اند برگردند.

کار در شهر خود

۷۷- امام سجاد علیه السلام: إِنَّ مِنْ سَعَادَةِ الْمَرْءِ أَنْ يَكُونَ مَتَجِرُهُ فِي بِلَادِهِ، وَيَكُونَ خُلَطَاؤُهُ صَالِحِينَ، وَيَكُونَ لَهُ أَوْلَادٌ يَسْتَعِينُ بِهِمْ (۱).

از سعادت آدمی است که محل کسب و کارش در شهر خودش باشد و همنشینانش مردمان صالح باشند و فرزندان داشته باشد که کمک کار او باشند.

در عین این که کار در شهر خود موجب آرامش و راحتی است ولی اگر ضرورت ایجاب کرد یا ترقی و کمال در سفر و ترک وطن بود این کار نیز مورد تأیید است، روایت زیر را بخوانید.

ترک وطن در طلب رزق

۷۸- امام جعفر صادق علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَيُحِبُّ الْاِغْتِرَابَ فِي طَلَبِ الرِّزْقِ (۲).

ص: ۱۲۱

۱- ((۱)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۴..

۲- ((۲)) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۶..

همانا خدای متعال جلای وطن (و مسافرت) در طلب روزی را دوست دارد.

کارهای ناچیز را به دیگران بسپارید

۷۹- امام جعفر صادق علیه السلام: **بِأَشْرَرِ كِبَارِ أُمُورِكِ بِنَفْسِكَ، وَكُلِّ مَا صَيَّرَ مِنْهَا إِلَى غَيْرِكَ، فَقِيلَ: ضَرْبُ أَيِّ شَيْءٍ؟ فَقَالَ: ضَرْبُ أَشْرِيهِ الْعَقَارِ وَمَا أَشْبَهَهَا (۱).**

کارهای مهم را خودت انجام ده و خرده کارها را به دیگری بسپار، پرسیدند: چه نوع کاری؟ فرمود: معامله اثاثیه های پست و بُنجل و امثال آن ها را.

کار کردن در سایه

۸۰- **أَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ رَجُلًا فِي حَاجَةٍ، فَكَانَ يَمْشِي فِي الشَّمْسِ، فَقَالَ لَهُ: امْشِ فِي الظِّلِّ فَإِنَّ الظِّلَّ مُبَارَكٌ (۲).**

رسول خدا صلی الله علیه و آله کسی را از پی کاری فرستاد، او در آفتاب راه می رفت، فرمود: در سایه راه برو، زیرا سایه، خجسته و با برکت است.

ص: ۱۲۲

۱- (۱) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۹..

۲- (۲) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۷..

۸۱- امام صادق علیه السلام: أَشْخِصْ يَشْخِصْ لَكَ الرِّزْقُ (۱).

(از خانه) بیرون شو تا روزیت عیان (و فزون) گردد.

۸۲- پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: إِذَا أَعْسَرَ أَحَدُكُمْ فَلْيَخْرُجْ وَلَا يُعِمَّ نَفْسَهُ وَأَهْلَهُ (۲).

هر گاه یکی از شما به سختی معیشت افتاد (از پی کسب روزی) بیرون برود و خود و خانواده اش را اندوهگین نسازد.

ص: ۱۲۳

۱- (۱) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۷..

۲- (۲) - تهذیب الاحکام، ج ۶، ص ۳۲۹..

۸۳- امام صادق علیه السلام: إِنَّ مُحَمَّدَ بْنَ الْمُنْكَدِرِ كَانَ يَقُولُ: مَا كُنْتُ أَرَى أَنَّ مِثْلَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ يَدْعُ خَلْفًا، لِفَضْلِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ حَتَّى رَأَيْتُ ابْنَهُ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعْظُهُ فَوَعَّظَنِي، فَقَالَ لَهُ أَصْحَابُهُ: بِأَيِّ شَيْءٍ وَعَظَّكَ؟

قال: خَرَجْتُ إِلَى بَعْضِ نَوَاحِي الْمَدِينَةِ فِي سَاعَةِ حَارِّهِ، فَلَقَيْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ - وَكَانَ رَجُلًا بَدِينًا - وَهُوَ مُتَّكِئٌ عَلَيَّ غُلَامِينَ لَهُ أَسْوَدَيْنِ أَوْ مَوْلَيْنِ، فَقُلْتُ فِي نَفْسِي «شَيْخٌ مِنْ شُيُوخِ قُرَيْشٍ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ عَلِيٌّ هَذِهِ الْحَالِ فِي طَلَبِ الدُّنْيَا، أَشْهَدُ لِمَا عَظَّنَهُ» فَدَنَوْتُ مِنْهُ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَسَلَّمَ عَلَيَّ بِنَهْرٍ وَقَدْ تَصَبَّبَ عَرْقًا، فَقُلْتُ: أَصْلَحَكَ اللَّهُ، شَيْخٌ مِنْ أَشْيَاحِ قُرَيْشٍ فِي

هَذِهِ السَّاعَةِ عَلَيَّ هَذِهِ الْحَالِ فِي طَلَبِ الدُّنْيَا، لَوْ جَاءَكَ الْمَوْتُ وَأَنْتَ عَلَيَّ هَذِهِ الْحَالِ.

□
قَالَ: فَخَلَا عَنِ الْعُلَامِينَ مِنْ يَدِهِ ثُمَّ تَسَانَدَ - عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ - وَقَالَ: لَوْ جَاءَنِي وَاللَّهِ الْمَوْتُ وَأَنَا فِي هَذِهِ الْحَالِ جَاءَنِي وَأَنَا فِي طَاعَةٍ مِنْ طَاعَاتِ اللَّهِ تَعَالَى، أَكْفُ بِهَا نَفْسِي عَنْكَ وَعَنِ النَّاسِ، وَإِنَّمَا كُنْتُ أَخَافُ الْمَوْتَ لَوْ جَاءَنِي وَأَنَا عَلَيَّ مَعْصِيَةٍ مِنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ، فَقُلْتُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ أَرَدْتُ أَنْ أُعْظِكَ فَوَعظتني (۱).

محمد بن منکدر می گفت: من فکر نمی کردم که علی بن الحسین علیه السلام، فرزندی از خود بر جای گذارد که در فضل همانند او باشد، چون علی بن الحسین بسیار بزرگوار بود، تا آن که (روزی) فرزند او محمد بن علی علیه السلام را دیدم و خواستم نصیحتش کنم. اما او مرا نصیحت کرد. یاران محمد بن منکدر پرسیدند: چه نصیحتی به تو کرد؟

گفت: روزی هوا بسیار گرم بود و من به یکی از نواحی مدینه رفتم. در راه، ابوجعفر محمد بن علی علیه السلام را که بدنی فربه و سنگین داشت دیدم که به دو غلام

ص: ۱۲۶

سیاه یا دو تن از موالی تکیه داده است. با خود گفتم:

□

[سبحان الله!] شیخی از شیوخ قریش در یک چنین وقتی و با چنین حالی در پی دنیا است! باید او را نصیحت کنم.

نزدیکش رفتم و سلام کردم. با حالتی خسته و عرق ریزان، جواب سلام مرا داد.

من گفتم: خدا خیرت دهد. شیخی از شیوخ قریش در چنین ساعتی و با چنین حالی در پی دنیا! اگر با این حالت اُجَلت در رسد چه می کنی؟

حضرت فرمود: اگر در چنین حالی باشم و مرگم فرا رسد، در حال طاعتی از طاعات خدای عزّ و جلّ هستم. طاعتی که با آن خودم و خانواده ام را از محتاج شدن به تو و مردم باز می دارم. ترس من از این است که در حال انجام معصیتی از معاصی خدای عزّ و جلّ باشم و مرگم فرا رسد.

گفتم: خدا رحمت کند، خواستم تو را نصیحت کنم تو مرا نصیحت کردی.

بکارگیری سرمایه را خدا دوست دارد

۸۴- مُحَمَّدُ بْنُ عَدَاوَةَ، عَنِ أَبِيهِ قَالَ: دَفَعَ إِلَيَّ

ص: ۱۲۷

أبو عبد الله عليه السلام سَبَعَمَائِهِ دِينَارٍ وَقَالَ: يَا عِزَّافُزُّ، اصْرِفْهَا فِي شَيْءٍ مَّا، وَقَالَ: مَا أَفْعَلُ هَذَا عَلَيَّ شَرِّهِ مِنِّي، وَلَكِنِّي أَحْبَبْتُ أَنْ يَرَانِي اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مُتَعَرِّضًا لِفَوَائِدِهِ.

قَالَ عِزَّافُزُّ: فَرَبِحْتُ فِيهَا مِائَةَ دِينَارٍ، فَقُلْتُ لَهُ فِي الطَّوَافِ: جُعِلْتُ فِدَاكَ، قَدْ رَزَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهَا مِائَةَ دِينَارٍ، قَالَ: أَثْبِتْهَا فِي رَأْسِ مَالِي (١).

عِزَّافُزُّ مِي گويد: امام صادق عليه السلام به من هفتصد دينار دادند، فرمود: اين را در معامله اي به کار انداز، و فرمود:

اين از باب حرص به دنيا نيست بلکه دوست دارم خداوند متعال مرا در حال بکارگيري از ثمرات اين مال ببيند.

عِزَّافُزُّ مِي گويد: آن را به کار انداختم و صد دينار سود بردم و در طواف به آن حضرت عرض کردم:

فدايت شوم! خداوند در آن صد دينار روزي داد، فرمود: آن را روي سرمايه ام بگذار.

کار آبرومندی است

٨٥- امام كاظم عليه السلام: اغدُ إِلَيَّ عِزَّكَ - يَعْنِي:

السُّوقَ - (٢).

ص: ١٢٨

١- (١) - من لا يحضره الفقيه، ج ٣، ص ١٥٨..

٢- (٢) - وسائل الشيعه، ج ١٧، ص ١٢..

بامدادان به سوی آبرومندی خود - یعنی بازار - حرکت کن.

۸۶- امام صادق علیه السلام: إِذَا كَانَ الرَّجُلُ مُعْسِرًا فَيَعْمَلُ بِتَعَدْرِ مَا يَقُوتُ بِهِ نَفْسَهُ وَ أَهْلَهُ وَ لَا يَطْلُبُ حَرَامًا فَهُوَ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ (۱).

هرگاه مرد تنگدست و گرفتار باشد و به اندازه نیاز خود و عیالش کار کند و در پی کسب حرام نباشد ثواب او همچون پیکار کننده در راه خدا است.

۸۷- خَالِدُ بْنُ نَجِيحٍ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَقْرَبُوا مَنْ لَقِيتُمْ مِنْ أَصْحَابِكُمُ السَّلَامَ وَ قُولُوا لَهُمْ: إِنَّ فُلَانًا بَنَ فُلَانًا يُقْرِئُكُمُ السَّلَامَ، وَ قُولُوا لَهُمْ: عَلَيْكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَا يَتَّأَلُ بِهِ مَا عِنْدَ اللَّهِ، إِنِّي وَ اللَّهُ مَا أَمُرُكُمْ إِلَّا بِمَا نَأْمُرُ بِهِ أَنْفُسَنَا، فَعَلَيْكُمْ بِالْجِدِّ وَ الاجْتِهَادِ، وَ إِذَا صَالَيْتُمُ الصَّبِيحَ وَ انصَبْتُمْ فَبَكَّرُوا فِي طَلَبِ الرِّزْقِ وَ اطْلُبُوا الْحَلَالَ، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ سَيَرْزُقُكُمْ وَ يُعِينُكُمْ عَلَيْهِ (۲).

ص: ۱۲۹

۱- (۱) - کافی، ج ۵، ص ۸۸.

۲- (۲) - کافی، ج ۵، ص ۷۸.

خالد بن نجیح می گوید امام صادق علیه السلام فرمود: سلام مرا به دوستان خود برسانید و به آنان بگویید: فلانی به شما سلام رساند و به آنان بگویید: تقوای خدای عزّوجلّ را پیشه کنید و به کارهای پیردازید که خشنودی خدا را بدنبال می آورد، سوگند به خدا! من شما را به چیزی دستور نمی دهم مگر اینکه خودم به آن عمل می کنم، پس تلاش نمایید و بکوشید، و چون نماز صبح را به جا آوردید و برگشتید صبحگاهان در پی طلب روزی باشید و روزی حلال را بخواهید که خدای عز و جل بزودی نصیب تان خواهد کرد و برای به دست آوردنش کمک تان می کند.

اشاره

توجه: از جمع میان احادیث به دست می آید که شغل هایی که در ذیل نام برده می شود، مکروه است اما اگر کسی با مراقبت، از پیامدهای منفی که در این احادیث به آن ها اشاره شده است خود را مصون دارد، کراهت آن ها نیز برداشته می شود.

و اگر جامعه به این مشاغل نیازمند باشد ممکن است حکم وجوب کفائی یا عینی برای اشتغال به این امور بشود.

صرافی، کفن فروشی، فروشندۀ قوت مردم، قصابی، برده فروشی، بافندگی، گندم فروشی.

۸۸- إسحاقُ بنُ عمارٍ قال: دَخَلْتُ عَلَيَّ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَخَبَّرْتُهُ أَنَّهُ وُلِدَ لِي غُلَامٌ، فَقَالَ: أَلَا سَمَّيْتَهُ مُحَمَّدًا؟ قَالَ: قُلْتُ: قَدْ فَعَلْتُ، قَالَ، فَلَا تَضْرِبْ مُحَمَّدًا وَلَا تَسْبُهُ، جَعَلَهُ اللَّهُ قُرَّةَ عَيْنٍ لَكَ فِي حَيَاتِكَ وَخَلَفَ صِدْقٍ مِنْ بَعْدِكَ.

فَقُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ، فِي أَيِّ الْأَعْمَالِ أَضَعُهُ؟ قَالَ:

إِذَا عَدَلْتَهُ عَنِ خَمْسَةِ أَشْيَاءَ فَضَعَهُ حَيْثُ شِئْتُمْ، لَا تُسَلِّمُهُ صَيْرَفِيًّا، فَإِنَّ الصَّيْرَفِيَّ لَا يَسْلَمُ مِنَ الرَّبَا، وَلَا تُسَلِّمُهُ بِيَاعِ الْأُكْفَانِ، فَإِنَّ صَاحِبَ الْأُكْفَانِ يَسِيرُهُ الْوَبَا إِذَا كَانَ، وَلَا تُسَلِّمُهُ بِيَاعِ الطَّعَامِ فَإِنَّهُ لَا يَسْلَمُ مِنَ الْاِحْتِكَارِ، وَلَا تُسَلِّمُهُ جَزَارًا فَإِنَّ الْجَزَارَ تُسَلَّبُ مِنْهُ الرَّحْمَةُ، وَلَا تُسَلِّمُهُ نَخَاسًا فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَ: شَرُّ النَّاسِ مَنْ بَاعَ النَّاسَ (١).

اسحاق بن عمار می گوید: خدمت امام صادق علیه السلام رسیدم و به آن حضرت گزارش دادم که برایم پسر بچه ای به دنیا آمده است، فرمود: آیا نامش را محمد نگذاشتی؟ عرض کردم: چرا، فرمود: پس محمد را نزن و به او ناسزا مگو، خداوند او را در زندگی ات نور چشم تو و پس از تو جانشین راستین قرار دهد.

عرض کردم: فدایت شوم: او را به چه کاری بگمارم؟ فرمود: از پنج کار بازدار و به هر کار دیگری که خواستی او را بگمار، او را به صراف مسپار (که صرافی یادش دهد) زیرا صراف از ربا مصون نیست، او را به

ص: ۱۳۲

فروشنده کفن مسپار، زیرا وِبا (و بیماری های دیگری که مردم را می کشد) او را خوشحال می کند، او را به فروشنده گندم و جو (و خورد و خوراک مردم) مسپار، زیرا چنین فروشنده ای از احتکار ایمن نیست، او را به سَلَاخ (و قَصَاب) مسپار، زیرا مهر و عاطفه از او گرفته می شود، و او را به برده فروش مسپار، زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: بدترین مردم کسی است که انسان ها را می فروشد.

۸۹- أبو الحسنِ موسی بن جعفر علیهما السلام قال: جاء رجلٌ إلى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، قَدْ عَلَّمْتُ ابْنِي هَذَا، الْكِتَابَ، فَفِي أَيِّ شَيْءٍ أُسَلِّمُهُ؟ فَقَالَ: أُسَلِّمُهُ - لَلَّهِ أَبُوكَ - وَلَا تُسَلِّمُهُ فِي خَمْسٍ: لَا تُسَلِّمُهُ سَيِّئًا وَلَا صَائِغًا وَلَا قَصَابًا وَلَا حَنَاطًا وَلَا نَخَّاسًا؛ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، وَمَا السَّيِّئُ؟ قَالَ: الَّذِي يَبِيعُ الْأَكْفَانَ وَيَتَمَنَّى مَوْتَ أُمَّتِي، وَلِلْمَوْلُودِ مِنْ أُمَّتِي أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ. وَأَمَّا الصَّائِغُ فَهَائِلٌ يُعَالِجُ غُبْنَ أُمَّتِي. وَأَمَّا الْقَصَابُ فَإِنَّهُ يَدْبِئِحُ حَتَّى تَذْهَبَ الرَّحْمَةُ مِنْ قَلْبِهِ. وَأَمَّا الْحَنَاطُ فَإِنَّهُ يَحْتَكِرُ الطَّعَامَ عَلَيَّ أُمَّتِي، وَلَئِنْ يَلْقَى اللَّهَ

العَبْدَ سَارِقًا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يَلْقَاهُ قَدْ اخْتَكَرَ طَعَامًا أَرْبَعِينَ يَوْمًا. وَأَمَّا النَّخَّاسُ فَإِنَّهُ أَتَانِي جَبْرَيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ:

يَا مُحَمَّدُ، إِنَّ شَرَّ أُمَّتِكَ الَّذِينَ يَبِيعُونَ النَّاسَ (۱).

امام کاظم علیه السلام فرمود: مردی به رسول خدا صلی الله علیه و آله عرض کرد: من این فرزندم را سواد آموخته ام حالا او را به چه شغلی بگمارم؟ حضرت فرمود: خدا پدرت را بیامزد، او را به هر شغلی بگمار، اما به پنج گروه مسپارش. سیئه، زرگر، قصباب، گندم فروش، برده فروش. آن مرد عرض کرد: ای رسول خدا، سیئه کیست؟ فرمود: کسی که کفن می فروشد و آرزوی مرگ افراد امت مرا دارد، در حالی که یک نوزاد امت خود را از هر آنچه آفتاب بر آن می تابد بیشتر دوست دارم.

اما زرگر؛ زیرا به فکر مغبون ساختن افراد امت من است.

اما قصباب؛ زیرا آن قدر حیوان می کشد، که رحم از دلش رخت بر می بندد.

اما گندم فروش؛ زیرا ارزاق امت مرا احتکار می کند.

اگر بنده ای با عنوان دزد، خدا را دیدار کند بهتر است

ص: ۱۳۴

۱- (۱) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۸-۱۵۹ واستبصار، ج ۳، ص ۶۲-۶۳ و تهذیب الاحکام، ج ۶، ص ۳۶۲..

از این که او را دیدار کند در حالی که چهل روز خوراک مردم را احتکار کرده باشد.

اما برده فروش؛ زیرا جبرئیل علیه السلام نزد من آمد و گفت:

ای محمد! بدترین افراد امت تو، کسانی هستند که انسان خرید و فروش می کنند.

بافندگی

۹۰- إسماعیلُ الصَّيْقَلُ الرَّازِي، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَيَّ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَمَعِيَ ثَوْبَانِ، فَقَالَ لِي: يَا أَبَا إِسْمَاعِيلَ، يَجِيئُنِي مِنْ قَبْلِكُمْ أَثْوَابٌ كَثِيرَةٌ وَلَيْسَ يَجِيئُنِي مِثْلُ هَذَيْنِ الثَّوْبَيْنِ اللَّذَيْنِ تَحْمَلُهُمَا أَنْتَ، فَقُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ تَغْزُلُهُمَا أُمُّ إِسْمَاعِيلَ وَأَنْسَدَ جُحُومًا أَنَا، فَقَالَ لِي:

حَائِكُكَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، فَقَالَ: لَا- تَكُنْ حَائِكًا؛ قُلْتُ: فَمَا أَكُونُ؟ قَالَ: كُنْ صَيِّقَلًا. وَكَأَنَّتَ مَعِيَ مِائَتَا دِرْهَمٍ فَاشْتَرَيْتُ بِهَا سَيِّوْفًا وَمَرَايَا عُنُقَاءَ وَقَدِمْتُ بِهَا الرَّيِّ، فَبِعْتُهَا بِرَبْحٍ كَثِيرٍ (۱).

ص: ۱۳۵

اسماعیل صیقل رازی می گوید: خدمت امام صادق علیه السلام رسیدم در حالی که دو قواره پارچه با من بود، فرمود: ابا اسماعیل! از ناحیه شما پارچه های زیادی این جا می آورند ولی هیچکدام مثل این دو پارچه که در دست تو است نیست، عرض کردم: فدایت شوم! مادر اسماعیل این ها را می ریسد و من می بافم، فرمود: بافنده ای؟ عرض کردم: آری، فرمود: بافنده مباش، عرض کردم: پس چه کنم؟ فرمود: جلادهنده (ی آئینه و شمشیر) باش، دویست درهم همراهم بود با آن ها شمشیر و آئینه هایی کهنه خریدم و به ری بردم و با سود فراوان فروختم.

با مطالعه روایات مختلف در زمینه کارهای مکروه چنین بدست می آید که بعضی از شغل ها چون برای جسم و یا روح مضر است مکروه معرفی شده؛ و بعضی از شغل ها چون احتمال دروغ گفتن یا غش در معامله و مفسد دیگر در آن زیاد است مکروه معرفی شده است. از این رو همان طوری که در اول فصل گفته شد گاهی از اوقات همین شغل های مکروه واجب های عینی می شوند و اگر سعی در برطرف کردن آنها بشود کراهت آنها برطرف می شود.

اشاره

به طور طبیعی شغل‌ها و آثار آن با یکدیگر تفاوتی آشکار دارند. هر شغلی به اقتضای خودش دارای مشقت‌ها و زحماتی است که ممکن است آن شغل دیگر خالی از این نوع زحمت باشد. در دین مبین اسلام به طور کلی هر کاری که پست و حرام نباشد، تا انسان بتواند از طریق آن امرار معاش نماید تأیید شده است همانگونه که

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود:

إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُحِبُّ مَعَالِيَ الْأُمُورِ وَأَشْرَافَهَا، وَيَكْرَهُ سَفْسَافَهَا (۱).

خداوند متعال کارهای والا و شریف را دوست دارد و کارهای پست و حقیر را خوش ندارد.

در این فصل به چند نمونه از مشاغل که مورد تأیید معصومین علیهم السلام قرار گرفته اشاره می‌نمائیم.

نکته مهم و ضروری اینکه این شغل‌ها تمام آن مواردی نیستند که امامان ما بر آنها مهر تأیید زده‌اند بلکه از باب مُشت نمونه خروار آمده است:

ص: ۱۳۷

□
۹۱- عن أبي عبد الله عليه السلام أن أمير المؤمنين عليه السلام قال:

□
أوحى الله عز وجل إلهي داود عليه السلام أنك نعم العبد لولا أنك تأكل من بيت المال ولا تعمل بيدك شيئاً، قال: فبكى داود عليه السلام، فأوحى الله عز وجل إلهي الحديد أن لن لعبيدي داود، فلان، فلان الله تعالى له الحديد، فكان يعمل كل يوم درعاً فبيعهما بألف درهم، فعمل عليه السلام ثلاثمائة وستين درعاً فباعها بثلاثمائة وستين ألفاً واستغنى عن بيت المال (۱).

امام صادق عليه السلام از امیرمؤمنان علیه السلام نقل می کند که:

خدای عز و جلّ به داوود وحی کرد: اگر از بیت المال مصرف نمی نمودی و با دست خود کار می کردی، بنده خوبی بودی. حضرت فرمود: داوود علیه السلام گریست.

پس خدای عز و جلّ به آهن وحی کرد: برای بنده ام داوود نرم شو. پس آهن نرم شد و خدای متعال آهن را برای او نرم کرد. از آن پس داوود روزی یک زره می بافت و آن را به هزار درهم می فروخت. او سیصد

ص: ۱۳۸

و شصت زره بافت و آن ها را به سیصد و شصت هزار درهم فروخت و از بیت المال بی نیاز شد.

کشاورزی

۹۲- امام صادق علیه السلام: [□] إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمَا أَهْبَطَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَمَرَ بِالْحَرْثِ وَالزَّرْعِ (۱)...

خداوند متعال چون حضرت آدم را بر روی زمین فرود آورد او را به کشاورزی و کاشتن دستور داد.

۹۳- امام باقر علیه السلام: [□] كَانَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ يَقُولُ: مَنْ وَجَدَ مَاءً وَتُرَابًا ثُمَّ افْتَقَرَ فَأَبْعَدَهُ اللَّهُ (۲)...

امیر مؤمنان می فرمود: هر که با وجود داشتن آب و خاک نیازمند باشد خدا او را از رحمت خود دور می سازد.

۹۴- امام علی علیه السلام: [□] إِنَّ مَعَايِشَ الْخَلْقِ خَمْسَةٌ:

الإِمَارَةُ، وَالْعِمَارَةُ وَالتَّجَارَةُ، وَالْإِجَارَةُ، وَالصَّدَقَاتُ (۳)...

ص: ۱۳۹

۱- (۱) - کافی، ج ۶، ص ۲۹۳..

۲- (۲) - قرب الاسناد، ص ۱۱۵..

۳- (۳) - وسائل الشیعه، ج ۱۹، ص ۳۵..

راههای تأمین زندگی مردم از پنج چیز است کارهای دولتی، آبادانی (ساخت و ساز) تجارت (کسب و کار) اجاره (اجیر شدن برای دیگری) زکات.

۹۵- امام باقر علیه السلام: إِذَا غَرَسْتَ غَرْسًا أَوْ نَبَتًا فَاقْرَأْ عَلَيَّ كُلَّ عُوْدٍ أَوْحَبَّهُ «سُبْحَانَ الْبَاعِثِ الْوَارِثِ» فَإِنَّهُ لَا يَكَادُ يَخْطِئُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ (۱).

چون درختی را نشاندی یا گیاهی را کاشتی بر هر نهالی یا دانه ای این جمله را بگو «سبحان الباعث..» که بخواست خدا همه سبز خواهد شد.

۹۶- رسول خدا صلی الله علیه و آله: مَنْ بَنَى بُيْتَانًا بِغَيْرِ ظُلْمٍ وَلَا اِعْتِدَاءٍ أَوْ غَرَسَ غَرْسًا بِغَيْرِ ظُلْمٍ وَلَا اِعْتِدَاءٍ كَانَ لَهُ أَجْرًا جَارِيًا مَا اِنْتَفَعَ بِهِ أَحَدٌ مِنْ خَلْقِ الرَّحْمَنِ (۲).

هر کس خانه ای را بسازد بدون ستم و تجاوز [به حقوق دیگران] یا درختی را بنشاند بدون ستم و تجاوز [به حقوق دیگران] تا زمانی که یکی از بندگان خدا از آن

ص: ۱۴۰

۱- ((۱)) - کافی، ج ۵، ص ۲۶۳..

۲- ((۲)) - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۶۰..

بهره می برد برای او صدقه جاریه محسوب می شود.

۹۷- امام باقر علیه السلام: كَانَ أَبِي يَقُولُ: خَيْرُ الْأَعْمَالِ الْحَرْثُ تَزْرَعُهُ فَيَأْكُلُ مِنْهُ الْبَرُّ وَالْفَاجِرُ أَمَا الْبَرُّ فَمَا أَكَلَ مِنْ شَيْءٍ اسْتَغْفَرَ لَكَ وَأَمَا الْفَاجِرُ فَمَا أَكَلَ مِنْهُ مِنْ شَيْءٍ لَعَنَهُ وَيَأْكُلُ مِنْهُ الْبَهَائِمُ وَالطَّيْرُ (۱).

پدرم می فرمود: بهترین کارها کشاورزی است؛ چیزی را می کاری نیکو و بدکار از آن می خورند، نیکوکار می خورد برایت از خداوند طلب آمرزش می نماید و بدکار می خورد و آنچه خورده او را لعن و نفرین می کند و چرندگان و پرندگان نیز از آن بهره مند می شوند.

احیاء زمین

۹۸- رسول خدا صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ أَمْرٍ يُحْيِي أَرْضًا فَتَشْرَبَ مِنْهَا كَبِدٌ حَرَّى، أَوْ تُصِيبُ مِنْهَا عَافِيَةٌ إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ أَجْرًا (۲).

هر کس زمینی را احیا کند که از آب آن زمین جگری تفتیده و تشنه ای بنوشد یا از محصولش روزی جوینده ای بهره ببرد، خداوند متعال در برابر آن، اجری را برایش بنویسد.

ص: ۱۴۱

۱- ((۱)) - کافی، ج ۵، ص ۲۶۰..

۲- ((۲)) - کنز العمال، ج ۳، ص ۸۹۱..

۹۹- رسول خدا صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ نَبْتٍ يَنْبُتُ إِلَّا وَ يَحْفُهُ مَلَكٌ مُوَكَّلٌ بِهِ حَتَّى يَحْصِدَهُ فَأَيُّمَا امْرئٍ وَطِئَ ذَلِكَ النَّبْتُ يَلْعَنُهُ ذَلِكَ الْمَلَكُ (۱).

هیچ گیاهی نمی روید مگر این که فرشته ای گماشته شده بر آن، از آن محافظت و نگهداری می کند تا زمانی که آن را درو کند. پس هر کس آن گیاه را لگد کوب کند آن فرشته او را نفرین کند.

باغبانی و کشاورزی

۱۰۰- فَضْلُ بْنُ أَبِي قُرَّةٍ قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ يَعْمَلُ فِي حَائِطٍ لَهُ، فَقُلْنَا: جَعَلْنَا اللَّهُ فِدَاكَ، دَعْنَا نَعْمَلُ لَكَ أَوْ تَعْمَلُ الْعِلْمَانُ، قَالَ: لَا، دَعُونِي فَإِنِّي أَشْتَهِي أَنْ يَرَانِي اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَعْمَلُ بِيَدِي وَأَطْلُبُ الْحَلَالَ فِي أَذَى نَفْسِي (۲).

فضل بن ابی قرّه روایت نموده که خدمت امام صادق علیه السلام که در باغش مشغول کار بود رسیدم و عرض کردم: خدا ما را فدای شما کند. اجازه دهید ما برایتان

ص: ۱۴۲

۱- (۱) - میزان الحکمه، ج ۱، ص ۱۳۱..

۲- (۲) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۳..

کار کنیم یا غلامان این کار را انجام دهند. حضرت فرمود: نه. مرا به حال خود واگذارید؛ زیرا دوست دارم خداوند عز و جلّ مرا در حال کار کردن و زحمت کشیدن برای کسب روزی حلال ببیند.

۱۰۱- شیخ جعفر بن احمد القمّی رحمه الله تعالى عن أبي عبد الله عليه السلام قال: سألته رجلٌ و أنا عنده، فقال:

جُعِلْتُ فِدَاكَ أَشِيْعُ قَوْمًا يَقُولُونَ إِنَّ الزَّرَاعَةَ مَكْرُوهَةٌ، فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: ازْرَعُوا وَ اغْرِسُوا، وَ اللَّهُ مَيَا عَمَلِ النَّاسِ عَمَلًا أَجَلٌ وَ لَأَطْيَبَ مِنْهُ، وَ اللَّهُ لَيَزْرَعَنَّ الزَّرْعَ وَ لَيَغْرِسَنَّ الْغُرْسَ بَعْدَ خُرُوجِ الدَّجَالِ (۱).

شیخ جعفر بن احمد قمی از امام صادق علیه السلام نقل می کند و می گوید: من خدمت امام صادق علیه السلام حاضر بودم مردی از آن حضرت این سؤال را پرسید: فدایت شوم از گروهی شنیده ام که می گویند کشت و زراعت مکروه و ناپسند است، حضرت فرمود: زراعت کنید و بکارید، سوگند به خدا! هیچ کاری برای مردم زیباتر و خوشایندتر از زراعت نیست، سوگند به خدا! مردم

ص: ۱۴۳

پس از خروج دجال هم به کشت و زراعت مشغول خواهند بود.

کشاورزی، خیاطی

۱۰۲- یزید بن هارون الواسطی قال: سألت جعفر بن محمد عليه السلام عن الفلاحين فقال: هُمُ الزَّارِعُونَ، كُنُوزَ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ، وَمَا فِي الْأَعْمَالِ شَيْءٌ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ الزَّرْعَةِ، وَمَا بَعَثَ اللَّهُ نَبِيًّا إِلَّا زَارِعًا إِلَّا إِدْرِيَسَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَإِنَّهُ كَانَ خِيَّاطًا (۱).

یزید بن هارون واسطی گوید: از امام صادق علیه السلام دربارهٔ بزرگان پرسیدم، حضرت فرمود: آنان همان کشاورزانند، گنج های خداوند در روی زمینش، و در پیشگاه خداوند در میان کارها هیچ کاری محبوب تر از کشاورزی نیست و خداوند هیچ پیامبری را مبعوث نکرد مگر این که کشاورزی می کرد، جز حضرت ادريس که خیاط بود.

کشاورزان گنج های مردم

۱۰۳- یزید بن هارون قال: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ :

ص: ۱۴۴

الزَّارِعُونَ كُنُوزَ الْأَنْسَامِ، يَزْرَعُونَ طَبِيباً أَخْرَجَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، وَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَحْسَنُ النَّاسِ مَقَاماً وَأَقْرَبُهُمْ مَنْزِلَةً يَدْعُونَ
الْمُبَارَكِينَ (۱).

یزید بن ہارون گوید: امام صادق علیہ السلام فرمود: برزگران گنج هایی هستند برای مردمان، چیزهای پاکیزه و گوارایی را
که خداوند از دل زمین بیرون آورده می کارند و آنان در روز قیامت نیکوترین جایگاه و نزدیکترین منزلت را نزد خداوند در
میان مردم دارند و به عنوان صاحبان برکت خوانده می شوند.

۱۰۴ - عن عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَ:

مَرَّ أَخِي عَيْسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ بِمَدِينَةٍ وَإِذَا فِي ثَمَارِهَا الدُّودُ فَشَكَوَا إِلَيْهِ مَا بِهِمْ، فَقَالَ: دَوَاءُ هَذَا مَعَكُمْ وَ لَيْسَ تَعْلَمُونَ، أَنْتُمْ قَوْمٌ إِذَا
غَرَسْتُمْ الْأَشْجَارَ صَبَبْتُمْ التُّرَابَ ثُمَّ صَبَبْتُمُ الْمَاءَ وَ لَيْسَ هَكَذَا يَجِبُ، بَلْ يَنْبَغِي أَنْ تَصُبُّوا الْمَاءَ فِي أَصُولِ الشَّجَرِ ثُمَّ تَصُبُّوا التُّرَابَ
لِكَيْلَا يَقَعَ فِيهِ الدُّودُ، فَاسْتَأْنَفُوا كَمَا وَصَفَ فَذَهَبَ ذَلِكَ عَنْهُمْ (۲).

ص: ۱۴۵

۱- (۱) - کافی، ج ۵، ص ۲۶۱..

۲- (۲) - علل الشرائع، ص ۵۷۴؛ وبحار الأنوار، ج ۱۰۳، ص ۶۳..

امیر مؤمنان علیه السلام نقل کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

برادرم حضرت عیسی از شهری گذر کرد و میوه های درخت آنان کرم داشت، به آن حضرت شکایت کردند که با این آفت چکنیم؟ حضرت عیسی گفت: داروی آن نزد خود شما است و شما بدان آگاه نیستید، شما مردمان، چون درخت می کارید نخست خاک میریزید و پس از آن آب کنار آن میریزید، در حالی که نباید چنین کنید، بلکه شایسته است اول کنار درخت آب بریزید سپس خاک، تا کرم وارد آن نشود، آنان چنین کردند و این آفت از آنان برطرف گردید.

کشاورزی و دامداری

□
۱۰۵- أبو عبد الله علیه السلام قال: سئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: أَيُّ الْمَالِ خَيْرٌ؟ قَالَ: الزَّرْعُ، زَرَعَهُ صَاحِبُهُ، وَأَصْلَحَهُ وَأَدَّى حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ. قَالَ: فَأَيُّ الْمَالِ بَعْدَ الزَّرْعِ خَيْرٌ؟ قَالَ:

رَجُلٌ فِي غَنَمٍ لَهُ قَدْ تَبَعَ بِهَا مَوَاضِعَ الْقَطْرِ يُقِيمُ الصَّلَاةَ وَيُؤْتِي الزَّكَاةَ. قَالَ: فَأَيُّ الْمَالِ بَعْدَ الْغَنَمِ خَيْرٌ؟ قَالَ:

الْبَقَرُ تَعْدُو بِخَيْرٍ وَتَرُوحُ بِخَيْرٍ. قَالَ: فَأَيُّ الْمَالِ بَعْدَ الْبَقَرِ خَيْرٌ؟ قَالَ: الرِّاسِيَاتُ فِي الْوَحْلِ وَالْمَطْعِمَاتُ فِي

المَخِيلِ، نِعَمَ الشَّيْءِ النَّخْلُ، مَنْ بَاعَهُ فَإِنَّمَا تَمَنُّهُ بِمَنْزِلِهِ رَمَادٍ عَلَيَّ رَأْسِ شَاهِقٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ، إِيْمَانُ يَخْلُفَ مَكَانَهَا. قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَأَيُّ الْمَالِ بَعْدَ النَّخْلِ خَيْرٌ؟ قَالَ: فَسَكَتَ...

□
وَرَوَى أَنَّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: الْكَيْمِيَاءُ الْأَكْبَرُ الزَّرَاعَةُ (١).

امام صادق عليه السلام فرمود: از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله سؤال شد:

چه مالی بهترین و نیکوترین است؟ حضرت فرمود:

کشت، کشاورز آن را می کارد و از آن مواظبت می کند، و در روز برداشت، حق (زکوه) آن را پرداخت می کند، سپس از گوسفند، گاو، نخل، و برکات آن سؤال شد.

حضرت برای هر کدام منافع و برکاتی بیان فرمودند...

آنگاه سؤال شد: چه مالی بعد از نخل بهتر است؟ حضرت ساکت شدند...

و روایت شده است که امام صادق علیه السلام فرمود:

بزرگترین کیمیا زراعت است.

□
١٠٦- امام صادق علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ اخْتَارَ لِأَنْبِيَائِهِ الْحَرثَ وَالزَّرْعَ (٢)...

ص: ١٤٧

١- ((١)) - کافی، ج ٥، ص ٢٦٠..

٢- ((٢)) - کافی، ج ٥، ص ٢٦٠..

خداوند عزّ وجلّ برای پیامبرانش کشاورزی و زراعت را انتخاب نمود.

۱۰۷- امام صادق علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ جَعَلَ أَرْزَاقَ أَنْبِيَائِهِ فِي الزَّرْعِ وَالضَّرْعِ (۱).

خداوند روزی پیامبرانش را در کاشتن [کشاورزی] و دوشیدن [دامداری] قرار داد.

تولید نخل

۱۰۸- دعائم الإسلام: عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، أَنَّهُ كَانَ يَعْمَلُ بِيَدِهِ وَيُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَيَأْخُذُ فِيئَهُ، وَلَقَدْ كَانَ يُرَى وَمَعَهُ الْقِطَارُ مِنَ الْإِبِلِ وَعَلَيْهِ النَّوَى، فَيُقَالُ لَهُ: مَا هَذَا يَا أَبَا الْحَسَنِ؟ فَيَقُولُ «نَخْلٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ» فَيَغْرِسُهُ، فَمَا يُغَادِرُ مِنْهُ وَاحِدَةً (۲)...

در کتاب دعائم الاسلام آمده که امیرمؤمنان با دست خود کار می کرد و در راه خدا جهاد می نمود و غنیمت خود را می گرفت، و آن حضرت علیه السلام را با چندین شتر پی در پی می دیدند که بار آن ها هسته

ص: ۱۴۸

۱- (۱) - کافی، ج ۵، ص ۲۶۰..

۲- (۲) - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۵۹ و دعائم الاسلام، ج ۲، ص ۳۰۲..

خرما بود، می پرسیدند، این چیست ای ابالحسن؟ می فرمود: انشاءالله درخت خرماست، پس همه را می کاشت و یک دانه را هم رها نمی کرد.

درختکاری

کاشتن درخت صدقه

۱۰۹- رسول خدا صلی الله علیه و آله: مَنْ نَصَبَ شَجْرَةً وَ صَبَرَ عَلَى حِفْظِهَا وَالْقِيَامِ عَلَيْهَا حَتَّى تُثْمِرَ، كَانَ لَهُ فِي كُلِّ شَيْءٍ يُصَابُ مِنْ ثَمَرِهَا صَدَقَةٌ عِنْدَ اللَّهِ (۱).

هر که درختی بنشانند و در راه نگهداری و رسیدگی به آن صبر کند تا میوه دهد، در برابر هر میوه ای از آن که روزی جوینده ای بخورد یک صدقه نزد خداوند برایش منظور می گردد.

۱۱۰- رسول خدا صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا يَأْكُلُ مِنْهُ انْسَانٌ أَوْ دَابَّةٌ أَوْ طَيْرٌ إِلَّا أَنْ يَكْتُبَ لَهُ بِهِ صِدَقَةٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ (۲).

هر مسلمانی درختی بنشانند که انسانی یا جنبه ای

ص: ۱۴۹

۱- ((۱)) - کنز العمال، ج ۳، ص ۸۹۷.

۲- ((۲)) - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۲۶..

یا پرنده ای از آن بخورد در برابر آن تا روز قیامت برایش صدقه بنویسند.

۱۱۱- رسول خدا صلی الله علیه و آله: \square مَنِ مَسَّ يَدَيْهِ غَرْسًا أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا فَأَكَلَ مِنْهُ إِنْسَانٌ أَوْ طَيْرٌ أَوْ بَهِيمَةٌ إِلَّا كَانَتْ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ (۱).

هر مسلمانی درختی بنشانند یا کاشته ای بکارند و انسانی یا پرنده ای یا چرنده ای از محصول آن بخورد، برای او صدقه محسوب می شود.

۱۱۲- رسول خدا صلی الله علیه و آله: مَنْ غَرَسَ غَرْسًا فَأَتَمَرَ أَعْطَاهُ اللَّهُ مِنَ الْأَجْرِ قَدْرَ مَا يَخْرُجُ مِنَ الثَّمَرِ (۲).

هر کس درختی بنشانند و آن درخت را به بار نشیند، خداوند به اندازه ای که آن درخت میوه دهد او را پاداش عطا فرماید.

کاشت درخت صدقه جاریه

۱۱۳- امام صادق علیه السلام: سِتُّ خِصَالٍ يَنْتَفِعُ بِهَا الْمُؤْمِنُ

ص: ۱۵۰

۱- (۱) - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۶۰.

۲- (۲) - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۶۰.

مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ: وَلَدٌ صَالِحٌ يَسْتَتَغْفِرُ لَهُ، وَمُضِيحٌ يقرأ فِيهِ، وَقَلْبٌ يَحْفِرُهُ، وَعَرْسٌ يَغْرِسُهُ، وَصَدَقَهُ مَاءٌ يُجْرِيهِ، وَسَنَةٌ حَسَنَةٌ يُؤْخَذُ بِهَا بَعْدَهُ (١).

شش چیز است که مؤمن پس از مرگش از آنها بهره مند می شود: فرزند صالحی که برایش طلب آمرزش کند، قرآنی که تلاوت می کند، چاهی حفر می نماید و درختی که می نشاند و نهر آبی که در راه خدا جاری و وقف می کند و روش و سنت پسندیده ای که از خود بر جای می گذارد و پس از او به آن عمل می شود.

درخت را قطع نکنیم

١١٤- امام صادق علیه السلام: لَا تَقْطَعُوا الثَّمَارَ فَيَبْعَثُ اللَّهُ عَلَيْكُمْ الْعَذَابَ صَبَأً (٢).

درختان میوه را قطع نکنید که خداوند بر سر شما عذاب فرو می ریزد.

١١٥- رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: إِنْ قَامَتِ السَّاعَةُ وَفِي يَدِ أَحَدِكُمْ الْفَسِيلَةُ، فَإِنْ اسْتِطَاعَ أَنْ لَا تَقُومَ السَّاعَةُ حَتَّى يَغْرِسَهَا فَلْيَغْرِسْهَا (٣).

ص: ١٥١

١- (١) - خصال، ص ٣٢٣..

٢- (٢) - کافی، ج ٥، ص ٢٦٠..

٣- (٣) - مستدرک الوسائل، ج ١٣، ص ٤٦٠..

اگر قیامت به پا شود و در دست یکی از شما نهال درختی باشد، چنانچه بتواند لحظه ای پیش از به پا شدن قیامت آن را بکارد، باید بکارد.

تدریس قرآن و معارف

□
۱۱۶- رُوِيَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ أَبِي قَرَّةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: إِنَّ هَؤُلَاءِ يَقُولُونَ: إِنَّ كَسْبَ الْمُعَلِّمِ سِيحَتٌ، فَقَالَ: كَذَبَ أَعْدَاءُ اللَّهِ، إِنَّمَا أَرَادُوا أَنْ لَا يُعَلِّمُوا أَوْلَادَهُمُ الْقُرْآنَ، لَوْ أَنَّ رَجُلًا أَعْطَى الْمُعَلِّمَ دِيهَ وَوَلَدِهِ كَانَ لِلْمُعَلِّمِ مُبَاحًا (۱).

به امام صادق علیه السلام عرض شد: اینها می گویند که درآمد آموزگار (علوم دینی) حرام است، حضرت فرمود: دروغ می گویند این دشمنان خدا. هدف آن ها این است که قرآن را به فرزندان آموزش ندهند. اگر کسی خون بهای فرزند خود را هم به آموزگار بدهد، برای معلم مباح و رواست.

آسیابانی

۱۱۷- عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ عَوَاضِ الطَّائِي قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي

ص: ۱۵۲

عبد الله عليه السلام: إِنِّي اتَّخَذْتُ رَحِيًّا فِيهَا مَجْلِسِي وَيَجْلِسُ إِلَيَّ فِيهَا أَصْحَابِي؛ قَالَ: ذَاكَ رَفِئُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ (١).

عبد الحميد بن عواض طائي می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: من آسیابی را خریداری کرده ام که نشست خودم در آن جا است و یارانم نزد من آن جا می آیند، فرمود: این لطف خدای سبحان است (که بدین وسیله خیر دنیا و آخرت تو را فراهم نموده است).

به کاری که یک بار از آن بهره برده ای پرداز

□
١١٨- عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَهُ فَقَالَ:

□
يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي لَسْتُ أَتَوَجَّهُ فِي شَيْءٍ إِلَّا حُورِفْتُ فِيهِ؛ فَقَالَ: انظُرْ شَيْئًا قَدْ أَصَبْتَ فِيهِ مَرَّةً فَالزَّمْهُ؛ قَالَ:

الْقَرِظُ؛ قَالَ: فَالزَّمِ الْقَرِظَ (٢).

مردی از رسول خدا صلی الله علیه و آله پرسید و گفت: ای رسول خدا! من به هیچ کاری نمی پردازم مگر آن که از آن بهره ای نمی برم، فرمود: بنگر به کاری که یک بار از آن سود برده ای پس به آن پای بند باش، عرض کرد: برگ های درخت صمغ عربی که با آن دباغی کنند، فرمود: پس به همان پای بند باش.

ص: ١٥٣

١- (١) - من لايحضره الفقيه، ج ٣، ص ١٦٤..

٢- (٢) - جامع أحاديث الشيعة، ج ١٧، ص ١٥٤..

۱۱۹- امام صادق علیه السلام: شَكَا رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ الْحِرْفَةَ، فَقَالَ: انظُرْ بِيوعاً فَاشْتَرَهَا ثُمَّ بَعْهَا، فَمَا رَبِحْتَ فِيهِ فَالْزَمَهُ (۱).

مردی از شغل خود نزد پیامبر صلی الله علیه و آله شکوه کرد، پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: معاملات (گوناگون) را بنگر و با آن ها داد و ستد کن، از هر کدام که سود بردی به آن پای بند باش (و عوض مکن).

در فصل ششم صرّافی و برده فروشی از شغل های مکروه معرفی شد ولی در این دو روایت بیان می شود که اگر با رعایت تقوای الهی و پرهیز از جنبه منفی آن همراه باشد اشکالی ندارد.

صرّافی

۱۲۰- سدیدُ الصّیرفی قال: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ:

حَدِيثٌ بَلَغَنِي عَنِ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ، فَإِنْ كَانَ حَقًّا فَإِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ، قَالَ: وَمَا هُوَ؟ قُلْتُ: بَلَغَنِي أَنَّ الْحَسَنَ الْبَصْرِيَّ كَانَ يَقُولُ: لَوْ عَلَيَّ دِمَاعُهُ مِنْ حَرِّ الشَّمْسِ

ص: ۱۵۴

مَا اسْتَيْظَلَ بِحَائِطِ صَيْرَفِيٍّ، وَلَوْ تَفَرَّتْ كَبِدُهُ عَطْشًا لَمْ يَسْتَسْقِ مِنْ دَارِ صَيْرَفِيٍّ مَاءً، وَهُوَ عَمَلِي وَتِجَارَتِي، وَفِيهِ نَبَتْ لَحْمِي وَدَمِي،
وَمِنْهُ حَجِّي وَعُمَرَتِي. فَجَلَسَ ثُمَّ قَالَ: كَذَبَ الْحَسَنُ، خُذْ سَوَاءً، وَأَعْطِ سَوَاءً، فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَدَعُ مَا بِيَدِكَ وَأَنْهَضْ إِلَى
الصَّلَاةِ، أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ كَانُوا صَيَارِفَةً (۱).

سدیر صیرفی می گوید: به امام باقر علیه السلام عرض کردم:

حدیثی از حسن بصری به من رسیده که اگر درست باشد پس

□
إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ (کنایه از این که پس وای به حال ما!) فرمود: آن چیست؟ عرض کردم: به من رسیده که حسن بصری
می گفت: اگر مغزش از حرارت آفتاب به جوش آید از سایه دیوار صراف سایه نمی گیرد، و اگر جگرش از تشنگی بشکافد
از خانه صراف آبی را نخواهد خواست، این در حالی است که صرافی شغل و تجارت من است و با آن گوشت و خونم روئیده
و حج و عمره خود را با آن انجام داده ام! حضرت علیه السلام نشست، سپس فرمود: حسن (بصری) دروغ گفته است، به همان
مقدار که گرفته ای به همان

ص: ۱۵۵

مقدار بده (تا کم و زیاد نشود و ربا رخ ندهد)، و هر گاه وقت نماز شد کارت را رها کن و به نماز بشتاب، آیا خبر نداری که اصحاب کهف، همه صرّاف بوده اند؟!.

برده فروشی

۱۲۱- حَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ فَضَّالٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا- يَسْأَلُ أَبَا الْحَسَنِ الرُّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ: إِنِّي اعَالَجُ الرَّقِيقَ فَأَبِيعُهُ، وَالنَّاسُ يَقُولُونَ: لَا يَتَّبِعِي، فَقَالَ الرُّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: وَمَا بَأْسُهُ؟ كُلُّ شَيْءٍ مِّمَّا يُبَاعُ إِذَا اتَّقَى اللَّهَ فِيهِ الْعَبْدُ فَلَا بَأْسَ (۱).

حسن بن علی بن فضال می گوید: شنیدم کسی از امام رضا علیه السلام پرسید: من از برده کار می کشم (یا: او را درمان می کنم) و می فروشم، مردم می گویند: شایسته نیست، امام رضا علیه السلام فرمود: چه ایرادی دارد؟ هر چیزی که به فروش می رسد اگر انسان در آن رعایت تقوی الهی را بکند ایرادی ندارد (۲).

ص: ۱۵۶

۱- (۱) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۳۵..

۲- (۲) - روشن است که این روایت در زمانی صادر شده که برده فروشی کار رایج در همه ممالک بوده است، ولی اسلام با روش های گوناگون سعی کرده برده داری و برده فروشی کم کم محو شود، همانطور که در بعضی از روایات از خرید و فروش انسان مذمت شده رجوع کنید به ص ۱۳۲ ح ۸۸ و ص ۱۳۳ ح ۸۹..

خیاطی رسول خدا صلی الله علیه و آله

۱۲۲- كَانَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَخِيطُ ثَوْبَهُ وَيَخْصِفُ نَعْلَهُ، وَكَانَ أَكْثَرَ عَمَلِهِ فِي بَيْتِهِ الْخِيَاطَةَ (۱).

رسول خدا صلی الله علیه و آله چنین بود که جامه خود را می دوخت و کفش خود را وصله (پینه) می کرد و بیشترین کار و سرگرمی آن حضرت در خانه اش خیاطی بود.

خیاطی و ریسندگی

۱۲۳- رَسُولُ خُذَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: عَمَلُ الْأَبْرَارِ مِنَ الرَّجَالِ الْخِيَاطَةُ وَعَمَلُ الْأَبْرَارِ مِنَ النِّسَاءِ الْغَزْلُ (۲).

کار مردان نیک کردار خیاطی است و کار زنان نیک کردار، ریسندگی.

ریسندگی برای زنها

۱۲۴- عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: نِعْمَ شُغْلُ الْمَرْأَةِ الْمُؤْمِنَةِ الْغَزْلُ (۳).

ص: ۱۵۷

۱- (۱) - تنبيه الخواطر، ج ۱، ص ۴۲..

۲- (۲) - تنبيه الخواطر، ج ۱، ص ۴۱..

۳- (۳) - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۱۸۶ به نقل از جعفریات ص ۹۸ و دعائم الاسلام، ج ۲، ص ۲۱۴..

امام علی علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده که آن حضرت فرمود: نیکوترین شغل برای زن با ایمان ریسندگی است.

۱۲۵- محمد بن خالد الظبئی قال: مرَّ إبراهيم النَّخَعِي عَلَى امْرَأَةٍ وَهِيَ جَالِسَةٌ عَلَى بَابِ دَارِهَا بُكْرَةً، وَكَانَ يُقَالُ لَهَا: أُمُّ بَكْرٍ، وَفِي يَدَيْهَا مُعْزَلٌ تَغْزُلُ بِهِ، فَقَالَ لَهَا:

يَا أُمَّ بَكْرٍ أَمَا كَبُرَتْ أُمَّا أَنْ لَكَ أَنْ تَصْعِي هَذَا الْمُعْزَلُ؟ فَقَالَتْ: وَكَيْفَ أَضْعُهُ وَقَدْ سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: هُوَ مِنْ طَيِّبَاتِ الْكَسْبِ (۱).

ابراهیم نخعی از جایی می گذشت دید بانویی که به او ام بکر می گفتند صبح زود بر درب خانه نشسته و مشغول ریسندگی بود، به او گفت: ای ام بکر! آیا وقت آن نرسیده که ریسندگی را کنار بگذاری؟ گفت: چگونه این کار را کنار گذارم در حالی که از حضرت علی علیه السلام شنیدم که می گفت: این از کسب های پاک است.

حکمت کار کردن

۱۲۶- امام صادق علیه السلام به مفضل بن عمر

ص: ۱۵۸

۱- (۱) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۳۷ به نقل از تفسیر عیاشی، ج ۱، ص ۱۵۰..

جعفى: ... اعتبر يا مفضل بأشياء خلقت لمارب الإنسان ومما فيها من التدبير، فإنه خلق له الحب لطعامه، وكلف طحنه وعجنه وخبزه، وخلق له العبر لكتبه، فكلف ندفه وغزله ونسجه، وخلق له الشجر فكلف غرسها وسقيها والقيام عليها، وخلق له العقاقير لأدويته فكلف لقطها وخلطها وصنعها؛ وكذلك تجد سائر الأشياء على هذا المثال. فانظر كيف كفى الخلقه التي لم يكن عنده فيها حيله وترك عليه في كل شئ من الأشياء موضع عمل وحركه لما له في ذلك من الصلاح؛ لأنه لو كفى هذا كله حتى لا يكون له في الأشياء موضع شغل وعمل لما حملته الأرض أشراً وبطراً، وبلغ به كذلك إلى أن يتعاطى اموراً فيها تلف نفسه، ولو كفى الناس كمال ما يحتاجون إليه لما تهنؤوا بالعيش ولا وجدوا له لذه؛ ألا ترى لو أن امراً نزل بقوم فأقام حيناً بلغ جميع ما يحتاج إليه من مطعم ومشرب وخدمه لتبرم بالفراغ ونازعته نفسه إلى التساعل بشئ؟ فكيف لو كان طول عمره مكفياً لا يحتاج إلى شئ؟ وكان من صواب التدبير في هذه

الأشياء التي خلقت للإنسان أن جعل له فيها موضع شغلٍ لِكَيْلَا تُبْرِمَهُ الْبِطَالَةُ وَلِتُكْفَهُ عَن تَعَاطِي مَالِهَا إِنَّا لَهُ وَلَاخِيرٍ فِيهِ إِنَّ تَالَهُ (۱).

ای مفضل! از آفرینش و آماده سازی حکیمانه و مدبرانه اشیا برای رفع نیاز انسان درس عبرت بگیر.

برای او غلات و حبوبات آفریده شده است. در نتیجه باید آنها را آرد کند، آرد را خمیر گرداند و با آن نان و غذا بپزد. برای پوشاکش پشم آفریده شده و او باید آن را بزند، بریسد و ببافد. برای او درخت آفریده شده و او باید آن را در زمین بکارد، آب دهد و به آن برسد و از آن بهره گیرد. داروها برای درمانش پدید آمده و او باید آنها را [از زمین] بگیرد، با مواد دیگر آمیخته نماید و داروی شفا بخش بسازد. دیگر اشیا نیز همین گونه آفریده شده است.

بنگر که چگونه تمام نیازهای ضروری انسان آفریده شده ولی انسان باید برای دسترسی به آنها قدری تلاش و حرکت کند [تا برکت یابد] این به سود و صلاح اوست؛ زیرا اگر این اشیا بدون هیچ کار و تلاش و حرکتی نیازهای او را بر می داشت، همواره در وادی

ص: ۱۶۰

سرمستی و طغیان سقوط می کرد و چه بسا دست به اعمالی می زد که خود را نیز هلاک کند. اگر تمام نیازهای انسان آماده و کافی بود برای او زندگی، هیچ مزه و لذتی نداشت و گوارا نبود. چنانکه می بینی اگر کسی چند صباحی نزد عده ای مهمان باشد و آنان غذا، نوشیدنی و دیگر نیازهایش را برطرف کنند، هرآینه از بیکاری آزرده می شود و با خود منازعه و ناسازگاری می کند که باید به کاری مشغول گردد. حال اگر انسان در تمام عمر برای تحصیل مایحتاج خود به هیچ تلاش و حرکتی نیاز نداشته باشد کار بمراتب دشوارتر و ناگوارتر می گردد.

پس حکمتی عظیم و تدبیری سترگ در این است که نیازهای انسان با حرکت و قدری تلاش به دست آیند تا از سوئی بیکاری او را در دشواری نیفکنند و از سوی دیگر نتواند که در پی چیزی باشد که به او نمی رسد و یا اگر برسد به سود او نباشد.

تجارت

۱۲۷- امام صادق علیه السلام: تَشَعُّهُ أَغْشَارِ الرِّزْقِ فِي التِّجَارَةِ (۱).

نه جزء روزی در تجارت نهفته است.

ص: ۱۶۱

۱۲۸- أبو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: الْبَرَكَهُ عَشْرُهُ أَجْزَاءٌ، تِسْعُهُ أَعْشَارُهَا فِي التِّجَارَةِ وَالْعَشْرُ الْبَاقِي فِي الْجُلُودِ (۱).

امام باقر علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل می کند که فرمود:

برکت ده جزء دارد، نه جزء آن در تجارت نهفته است و جزء دهم باقی مانده آن در پوست [فروشی یا دباغی] است.

۱۲۹- رسول خدا صلی الله علیه و آله: تِسْعُهُ أَعْشَارِ الرِّزْقِ فِي التِّجَارَةِ، وَالْجُزْءُ الْبَاقِي فِي السَّيْبَاءِ، يَعْنِي الْغَنَمَ (۲).

نه جزء روزی در تجارت است و جزء دهم باقیمانده در گوسفند و گله داری.

۱۳۰- مُحَمَّدُ الرَّعْفَرَانِيُّ عَنْ أَبِي عَدِيٍّ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: مَنْ طَلَبَ التِّجَارَةَ اسْتَيْغَنَى عَنِ النَّاسِ قُلْتُ: وَإِنْ كَانَ مُعِيلاً؟ قَالَ: وَإِنْ كَانَ مُعِيلاً، إِنَّ تِسْعَةَ أَعْشَارِ الرِّزْقِ فِي التِّجَارَةِ (۳).

ص: ۱۶۲

۱- ((۱)) - خصال، ص ۴۴۵..

۲- ((۲)) - خصال، ص ۴۴۶..

۳- ((۳)) - کافی، ج ۵، ص ۱۴۸. وتهذيب الأحكام، ج ۷، ص ۳..

محمد زعفرانی از امام صادق علیه السلام نقل کرده که فرمود: هر که در پی تجارت باشد از مردم بی نیاز خواهد شد، عرض کردم: گرچه معیل باشد؟ فرمود: گرچه معیل باشد، چون نه جزء روزی در تجارت است.

۱۳۱- عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي حَدِيثٍ أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ لِلْمَوَالِي: اتَّجَرُوا بَارَكَ اللَّهُ لَكُمْ فَإِنِّي سَأَجْمَعُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَقُولُ: الرُّزْقُ عَشْرَةَ أَجْزَاءٍ تَسَعُهُ أَجْزَاءُ فِي التِّجَارَةِ وَوَاحِدَةٌ فِي غَيْرِهَا (۱).

امام صادق علیه السلام در حدیثی از امیر مؤمنان نقل کرده که حضرت به موالی و دوستان خود فرمود: تجارت کنید خدا به شما برکت خواهد داد چون من از رسول خدا شنیدم که می فرمود: روزی ده جزء دارد، نه جزء آن در تجارت نهفته است و یک جزء آن در غیر تجارت.

۱۳۲- امام صادق علیه السلام: التِّجَارَةُ تَزِيدُ فِي الْعَقْلِ (۲).

تجارت خرد را افزایش می دهد.

ص: ۱۶۳

۱- ((۱)) - کافی، ج ۵، ص ۳۱۸..

۲- ((۲)) - من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۱۹۱..

امام صادق علیه السلام: كُلُّ ذِي صِنَاعَةٍ مُضْطَرٌّ إِلَى ثَلَاثٍ خِلَالِ يَجْتَلِبُ بِهَا الْمَكْسَبَ وَهُوَ: أَنْ يَكُونَ حَادِقًا بِعَمَلِهِ، مُؤَدِّيًا لِلْأَمَانَةِ فِيهِ، مُسْتَهْيِلًا لِمَنْ اسْتَعْمَلَهُ (١).

هر صنعتگری برای جلب مشتری ناگزیر از داشتن سه خصلت است:

در کارش مهارت داشته باشد، در کارش امانتدار باشد و رضایت خاطر کسی را که به او سفارش کار داده است به دست آورد.

ص: ۱۶۴

بهره مندی از خوبی ها

۱۳۳- امام صادق علیه السلام: لا- خَيْرَ فَيَمِينِ لا- يُحِبُّ جَمَعَ الْمَالِ مِنْ حَلَالٍ فَيَكُفَّ بِهِ وَجْهَهُ، وَيَقْضَى بِهِ دَيْنَهُ، وَيَصِلَ بِهِ رَحْمَةً (۱).

کسی که دوست نداشته باشد مال حلال بدست بیاورد تا با آن آبروی خود را حفظ کند و قرضش را پردازد و به خویشانش کمک کند، از هر خیر و خوبی بی بهره است.

مردانگی

۱۳۴- رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: مِنَ الْمُرُوَّةِ اشْتِصَالُ الْمَالِ (۲).

بهبازی دارایی، از مردانگی است.

ص: ۱۶۵

۱- (۱) من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۶..

۲- (۲) من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۶..

۱۳۵- امام صادق علیه السلام: إِصْلَاحُ الْمَالِ مِنَ الْإِيمَانِ (۱).

بهسازی اموال از ایمان است.

کسب حلال همراه رحمت الهی

۱۳۶- امام صادق علیه السلام: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَ: مَا مِنْ نَفَقَةٍ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ نَفَقَةٍ قَصِدٍ، وَيُبْغِضُ الْإِسْرَافَ إِلَّا فِي الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ، فَزَحِمَ اللَّهُ مُؤْمِنًا كَسَبَ طَيِّبًا، وَأَنْفَقَ مِنْ قَصِدٍ، أَوْ قَدَّمَ فَضْلًا (۲).

هیچ هزینه ای نزد خدا محبوب تر نیست از هزینه ای که با میانه روی (و صرفه جویی) باشد و اسراف و زیاده روی را دوست ندارد جز در راه انجام حج و عمره، پس خدا رحمت کند مؤمنی را که روزی پاکیزه بدست آورد، و با میانه روی هزینه کرد، یا مازاد را برای آخرت پیش فرستد.

۱۳۷- رسول خدا صلی الله علیه و آله: مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا حَلَالًا فِي عِفَافٍ كَانَ فِي دَرَجَةِ الشُّهَدَاءِ (۳).

ص: ۱۶۶

۱- (۱) - من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۱۶۶..

۲- (۲) - من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۱۶۷..

۳- (۳) - المحجَّه البيضاء، ج ۳، ص ۲۰۳..

هر که با عفت نفس، حلال دنیا را بخواهد [در بهشت] در درجه شهیدان خواهد بود.

باز داشتن از ستم

۱۳۸- امام صادق علیه السلام: غِنَى يَحْجِزُكَ عَنِ الظُّلْمِ خَيْرٌ مِنْ فَقْرٍ يَحْمِلُكَ عَلَى الْإِثْمِ (۱).

ثروتی که تو را از ستم باز دارد، بهتر از فقری است که تو را به گناه کشاند.

۱۳۹- امام صادق علیه السلام: كَسْبُ الْحَرَامِ يَبِينُ فِي الذُّرِّيَّةِ (۲).

[اثر] کسب حرام در نسلها آشکار می گردد.

ص: ۱۶۷

۱- (۱) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۳۱..

۲- (۲) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۸۲..

۱۴۰- امام صادق علیه السلام: اسْتَعِينُوا بِبَعْضِ هَذِهِ عَلِيٍّ هَذِهِ، وَلَا تَكُونُوا كُكُلُوا عَلَى النَّاسِ (۱).

از برخی چیزهای دنیا برای چیزهای دیگر دنیا کمک بگیرید و سر بار مردم نباشید.

۱۴۱- پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله: مَلْعُونٌ مَنْ أَلْقَى كَلَّهُ عَلَى النَّاسِ (۲).

از رحمت خدا به دور است هر کس که بار خود را بر دوش مردم افکند.

۱۴۲- مسعده بن صدقه قال: كَتَبَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِهِ: أَمَا بَعْدُ، فَلَا تُجَادِلِ الْعُلَمَاءَ، وَلَا تُمَارِ الشُّفَهَاءَ، فَيَغِضَّكَ الْعُلَمَاءُ وَيَشْتُمَكَ الشُّفَهَاءُ، وَلَا تَكْسُلْ عَنْ مَعِيشَتِكَ فَتَكُونَ كَلًّا عَلَى غَيْرِكَ - أَوْ قَالَ -: عَلِيٌّ أَهْلِكَ (۳).

ص: ۱۶۹

۱- (۱) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۳۱..

۲- (۲) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۳۲..

۳- (۳) - کافی، ج ۵، ص ۸۶..

مسعده بن صدقه می گوید: امام صادق علیه السلام به یکی از اصحاب خود نوشت: اما بعد از سپاس و ستایش خدا، با علما بگو و مگو مکن و با نابخردان جزّ و بحث منما، که از چشم علما می افتی و نابخردان ناسزایت می گویند، و برای بدست آوردن روزی خود تنبلی نکن که سربار دیگران می شوی - یا فرمود: - که سربار خانواده خود می شوی.

ص: ۱۷۰

اشاره

به تیزی و سُستی بکار اندرون خرد باد جان تو را رهنمون

چنین داد پاسخ که اسبم بماند ز سُستی مرا بر زمین بر نشاند

«فردوسی»

ناظم الاطباء، سُستی را در لغت نامه چنین معنا کرده است:

«سُستی یعنی ضعف، ناتوانی، کم زوری و عدم توانایی»^(۱). در این فصل ضمن آنکه از زبان ارزشمند اهل بیت علیهم السلام به مذمت (یعنی معرفی و ویژگی های منفی) سُستی می پردازیم، با نتایج آن در زندگی روزمره خویش آشنا خواهیم شد. پس این فصل شامل دو قسمت است:

الف: مذمت سُستی کردن

ب: نتایج سُستی ورزیدن در امور زندگی

ص: ۱۷۱

۱۴۳- «أَفْرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ * ءَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُمْ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ» (۱).

آیا در آنچه می کارید می اندیشید.

آیا شما آن را می رویانید یا ما رویاننده ایم؟

الف: مذمت سُستی کردن

کاهلی نکنید

۱۴۴- امام صادق علیه السلام: لَا تَكْسَلُوا فِي طَلَبِ مَعَايِشِكُمْ، فَإِنَّ آبَاءَنَا كَانُوا يَرْكُضُونَ فِيهَا وَيَطْلُبُونَهَا (۲).

در رفتن دنبال تأمین معاش خود کاهلی نورزید، زیرا پدران ما در پی آن می دویدند و به دستش می آوردند.

دشمن کار

۱۴۵- امام صادق علیه السلام: عَدُوُّ الْعَمَلِ الْكَسَلُ (۳).

دشمن کار، تنبلی است.

پرهیز از تنبلی و بی حوصلگی

۱۴۶- امام کاظم علیه السلام: إِيَّاكَ وَالْكَسَلَ وَالضَّجَرَ، فَإِنَّكَ

ص: ۱۷۲

۱- (۱) - واقعه: آیه ۶۳ و ۶۴..

۲- (۲) - من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۱۵۷..

۳- (۳) - کافی، ج ۵، ص ۸۵..

إِنْ كَسَلَتْ لَمْ تَعْمَلْ، وَإِنْ ضَجِرَتْ لَمْ تُعْطِ الْحَقَّ (۱).

زنهار از تنبلی و بی حوصلگی، زیرا که اگر تنبلی ورزی، کار نکنی، و اگر بی حوصله باشی، حقی را نپردازی.

تنبلی فرزند...

۱۴۷- امام علی علیه السلام: مِنَ التَّوَانِي يَتَوَلَّدُ الْكَسَلُ (۲).

از سُستی است که تنبلی زائیده می شود.

از تنبل یاری مخواه

۱۴۸- امام صادق علیه السلام: لَا تَسْتَعِنْ بِكَسَلَانٍ، وَلَا تَسْتَشِيرَنَّ عَاجِزاً (۳).

از انسان تنبل کمک مگیر و با ناتوان مشورت نکن.

فقر، فرزند کاهلی و ناتوانی

۱۴۹- أمير مؤمنان علی علیه السلام: إِنَّ الْأَشْيَاءَ لَمَّا ازْدَوَجَتْ ازْدَوَجَ الْكَسَلُ وَالْعَجْزُ، فَتَنَجَا بَيْنَهُمَا الْفَقْرُ (۴).

آن گاه که اشیاء با هم جفت شدند، کاهلی و ناتوانی جفت یکدیگر شدند و فقر از آن ها متولد شد.

ص: ۱۷۳

۱- (۱) - کافی، ج ۵، ص ۸۵.

۲- (۲) - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۵.

۳- (۳) - کافی، ج ۵، ص ۸۵.

۴- (۴) - کافی، ج ۵، ص ۸۶.

امام علیه السلام از تنبلی و... بخدا پناه می برد

□
۱۵۰- امام سجّاد علیه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَالْفَسَلِ وَالْهَمِّ وَالْحُزْنِ وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ وَالْعَفْلَةِ وَالْقَسْوَةِ وَالذُّلِّ وَالْمَسْكَنَةِ وَالْفَقْرِ وَالْفَاقَةِ، وَكُلِّ بَلِيَّةٍ، وَالْفَوَاحِشِ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ (۱).

بارالها! من به تو پناه می برم از تنبلی، سستی، غم، اندوه، ترس، بخل، غفلت، سنگدلی، خواری، بیچارگی، نداری و درماندگی، و هر بلا و کارهای زشت، آشکار باشد یا نهان.

ب: نتایج سُستی و رزیدن در امور زندگی

بی بهره گی از دنیا و آخرت

۱۵۱- امام کاظم علیه السلام: إِيَّاكَ وَالْكَسَلَ وَالضُّجْرَ، فَإِنَّهُمَا يَمْنَعَانِكَ مِنْ حَظِّكَ مِنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ (۲).

زنهار از تنبلی و بی حوصلگی، زیرا این دو خصلت، تو را از بهره دنیا و آخرت باز می دارند.

ص: ۱۷۴

۱- (۱) - صحیفه سجّادیه جامعه، ص ۲۵۲ دعا ۱۱۶..

۲- (۲) - کافی، ج ۵، ص ۸۵..

عدم دست یابی به خیر دنیا

۱۵۲- امام صادق علیه السلام: مَنْ كَسَلَّ عَنْ طَهُورِهِ وَصَلَاتِهِ فَلَيْسَ فِيهِ خَيْرٌ لِأَمْرِ آخِرَتِهِ، وَمَنْ كَسَلَّ عَمَّا يُصْلِحُ بِهِ أَمْرَ مَعِيشَتِهِ فَلَيْسَ فِيهِ خَيْرٌ لِأَمْرِ دُنْيَاهُ(۱).

هر کس در طهارت و نماز خود تنبلی ورزد، در کار آخرتش به خیری نمی رسد؛ و هر که در آن چه امور معیشتی او را به سامان می آورد تنبلی ورزد، در کار دنیايش به خیری دست نمی یابد.

تباهی آخرت

۱۵۳- امام علی علیه السلام: الْكَسَلُ يُفْسِدُ الْآخِرَةَ(۲).

تنبلی، آخرت را تباه می سازد.

آفت موفقیت

۱۵۴- امیرمؤمنان علیه السلام: آفَةُ النَّجْحِ الْكَسَلُ(۳).

آفت موفقیت، تنبلی است.

ادا نمودن حقوق دیگران

۱۵۵- امام صادق علیه السلام: إِتَاكَ وَالْكَسَلُ وَالصَّجَرُ، فَإِنَّ

ص: ۱۷۵

۱- (۱) - کافی، ج ۵، ص ۸۵..

۲- (۲) - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۵..

۳- (۳) - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۴۵..

أَبِي بِمِثْلِكَ كَانَ يُوصِيَنِي، وَبِمِثْلِكَ كَانَ يُوصِيَهُ أَبُوهُ، وَكَذَلِكَ فِي صَلَاةِ اللَّيْلِ، إِنَّكَ إِذَا كَسَمْتَ لَمْ تُؤَدِّ إِلَى اللَّهِ حَقَّهُ، وَإِنْ ضَجِرْتَ لَمْ تُؤَدِّ إِلَى أَحَدٍ حَقًّا، وَعَلَيْكَ بِالصِّدْقِ وَالْوَرَعِ وَأَدَاءِ الْأَمَانَةِ، وَإِذَا وَعَدْتَ فَلَا تُخْلِفْ (١).

از تنبلی و بی حوصلگی پرهیز که این سفارش پدرم به من بود، و پدر او (امام باقر علیه السلام) نیز این سفارش و سفارش به نماز شب را به او کرده بود، تو اگر تنبلی کنی حق خداوند را به جا نمی آوری، و اگر بی حوصلگی نمایی حق کسی را ادا نمی کنی، و بر تو باد به راستگویی و پرهیزکاری و اداء امانت، و هر گاه وعده دادی خلف وعده مکن.

ناکامی در آرزو

١٥٦- امام علی علیه السلام: مَنْ دَامَ كَسَلُهُ خَابَ أَمَلُهُ وَسَاءَ عَمَلُهُ (٢).

کسی که پیوسته تنبلی کند، در رسیدن به آرزویش ناکام ماند و رفتارش بد شود.

ص: ١٧٦

١- (١) - أمالی مفید، ص ١٨٢..

٢- (٢) - جامع أحادیث الشیعه، ج ١٧، ص ٥٧..

ادا نکردن حق و بی صبری نمودن

۱۵۷- امام صادق علیه السلام: إِيَّاكَ وَالْكَسَلَ وَالضَّجَرَ، فَإِنَّهُمَا مِفْتَاحُ كُلِّ سُوءٍ، إِنَّهُ مَنْ كَسَلَ لَمْ يُؤَدِّ حَقًّا، وَمَنْ ضَجَرَ لَمْ يَصْبِرْ عَلَيَّ حَقًّا (۱).

از تنبلی و بی حوصلگی پرهیز؛ زیرا که این دو، کلید هر بدی می باشد و کسی که تنبلی کند، حقی را ادا نکند و کسی که بی حوصله باشد، بر هیچ حقی شکیبایی نرزد.

زیان به آخرت

۱۵۸- امام باقر علیه السلام: إِنِّي لَأُبْغِضُ الرَّجُلَ - أَوْ أُبْغِضُ لِلرَّجُلِ - أَنْ يَكُونَ كَسَلَانًا عَنِ أَمْرِ دُنْيَاهُ، وَمَنْ كَسَلَ عَنِ أَمْرِ دُنْيَاهُ فَهُوَ عَنِ أَمْرِ آخِرَتِهِ أَكْسَلُ (۲).

من از کسی که نسبت به امور دنیوی خود تنبل است بیزارم، و کسی که نسبت به امور دنیوی خود تنبلی کند نسبت به امور اخرویش تنبل تر خواهد بود.

ص: ۱۷۷

۱- (۱) - جامع أحاديث الشيعة، ج ۱۷، ص ۵۷..

۲- (۲) - کافی، ج ۵، ص ۸۵..

سخن خواجه عبد الله انصاری:

در جوانی مستی، در پیری سُستی پس خدا را کی پرستی (۱).

نشانه های تنبل

۱۵۹- پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: أَمَا عَلَامَةُ الْكَسْلَانِ فَأَرْبَعَةٌ: يَتَوَانِي حَتَّى يُفَرِّطَ، وَيُفَرِّطُ حَتَّى يُضَيِّعَ، وَيُضَيِّعُ حَتَّى يَضْجُرَ، وَيَضْجُرُ حَتَّى يَأْتُمَ (۲).

نشانه تنبل ۴ چیز است: چندان سُستی می کند که به کوتاهی و سهل انگاری می افتد، چندان کندی و سهل انگاری می کند که (اصل کار را) فرو می گذارد، چندان فروگذاری می کند که بی تاب و بی حوصله می شود و چندان بی تاب و بی حوصله می شود که (برای فراموشی و دلخوشی گذرا) گناه می کند.

مستجاب نشدن دعا

۱۶۰- عَمْرُ بْنُ يَزِيدٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: رَجُلٌ قَالَ: لَأَقْعُدَنَّ فِي بَيْتِي، وَلَأَصَلِّيَنَّ وَلَأُصُومَنَّ وَلَأَعْبُدَنَّ

ص: ۱۷۸

۱- ((۱)) - لغت نامه دهخدا، ج ۸، ص ۱۲۰۳۱..

۲- ((۲)) - تحف العقول، ص ۲۲..

رَبِّي، فَأَمَّا رِزْقِي فَسَيَأْتِينِي، فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: هَذَا أَحَدُ الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ لَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ (۱).

عمر بن یزید می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: کسی می گوید: من در خانه خود می نشینم، نماز می خوانم و روزه می گیرم و پروردگارم را عبادت می کنم، اما روزیم، به من می رسد، امام علیه السلام فرمود: این یکی از آن سه نفری است که دعایشان به اجابت نمی رسد.

ص: ۱۷۹

۱- (۱) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۵..

زوال دین و دنیا

۱۶۱- امام صادق علیه السلام: كَثْرَةُ النَّوْمِ مَذْهَبَةٌ لِلدِّينِ وَالْدُّنْيَا (۱).

پر خوابی از بین برنده دین و دنیای (آدمی) است.

غضب خداوند

۱۶۲- امام کاظم علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيُغِضُ الْعَبْدَ النَّوَامَ (۲)...

همانا خداوند متعال بر شخص پر خواب غضبناک است.

ص: ۱۸۱

۱- (۱) - کافی، ج ۵، ص ۸۴.

۲- (۲) - من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۱۶۹.

قطع روزی از آسمان

۱۶۳- امام جعفر صادق علیه السلام: أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ بَيْتَهُ وَأَغْلَقَ بَابَهُ أَكَانَ يَسْقُطُ عَلَيْهِ شَيْءٌ مِنَ السَّمَاءِ؟! (۱)

بگو بینم اگر کسی به خانه خود در آید و در آن را ببندد، آیا چیزی از آسمان برای او می افتد؟!.

تن دادن به کار

۱۶۴- امام علی علیه السلام: أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ مَا أَكْرَهْتَ عَلَيْهِ نَفْسَكَ (۲).

برترین کارها، کاری است که نفس خود را بر انجام آن مجبور گردانی.

چرا راه تأمین رزق معلوم نیست ؟

۱۶۵- امام صادق علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى جَعَلَ □

ص: ۱۸۳

۱- (۱) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۲۵..

۲- (۲) - بحار الأنوار، ج ۷۸، ص ۶۹..

أَرْزَاقَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُونَ، وَذَلِكَ أَنَّ الْعَبْدَ إِذَا لَمْ يَعْرِفْ وَجْهَ رِزْقِهِ كَثُرَ دُعَاؤُهُ (۱).

خدای عزوجلّ روزی مؤمنان را از جایی می رساند که فکرش را هم نمی کنند، علتش این است که وقتی بنده ای نداند روزیش از کجا خواهد رسید، زیاد دعا می کند.

به آنچه امید نداری امیدوارتر باش

۱۶۶- امام علی علیه السلام: كُنْ لِمَا لَا تَرْجُو أَرْجَىٰ مِنْكَ لِمَا تَرْجُو، فَإِنَّ مُوسَىٰ بْنَ عِمْرَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ خَرَجَ يَقْتَبِسُ لِأَهْلِهِ نَارًا، فَكَلَّمَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَرَجَعَ نَبِيًّا، وَخَرَجَتْ مَلِكُهُ سَبَاً فَأَسْلَمَتْ مَعَ سُلَيْمَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَخَرَجَتْ سَحْرَهُ فِرْعَوْنَ يَطْلُبُونَ الْعِزَّةَ لِفِرْعَوْنَ فَرَجَعُوا مُؤْمِنِينَ (۲).

به آن چه امیدش را نداری امیدوارتر باش از آن چه بدان امید داری. زیرا که موسی بن عمران رفت که برای خانواده اش آتش بگیرد امّیا (در آن جا) خداوند عزّ و جلّ با او به سخن درآمد، و او پیامبر بازگشت. ملکه سبأ نیز از کشور خود بیرون آمد، اما با سلیمان مسلمان

ص: ۱۸۴

۱- (۱) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۵..

۲- (۲) - من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۵..

شد و جادوگران فرعون برای تقویت قدرت فرعون، بیرون آمدند، اما مؤمن برگشتند.

هیچ گاه درب روزی بسته نیست

۱۶۷- امام صادق علیه السلام: مَا سَدَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيَّ مُؤْمِنٍ بَابَ رِزْقٍ إِلَّا فَتَحَ اللَّهُ لَهُ مَا هُوَ خَيْرٌ مِنْهُ (۱).

خداوند سبحان بر هیچ مؤمنی دری از روزی را نبست مگر آن که بهتر از آن را برایش گشود.

خدا گر زحمت ببندد دری ز رحمت گشاید در دیگری

تأمین رزق مایه آرامش

۱۶۸- رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: إِنَّ النَّفْسَ إِذَا أَحْرَزَتْ قُوَّتَهَا اسْتَقَرَّتْ (۲).

نفس آدمی هر گاه خوراک (و روزی) خود را به دست آورد آرام گیرد.

اهمیت نان در زندگی

۱۶۹- رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا

ص: ۱۸۵

۱- (۱) - من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۱۶۶..

۲- (۲) - من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۱۶۶-۱۶۷..

فِي الْخُبْزِ، وَلَا تُفَرِّقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ، فَلَوْلَا الْخُبْزُ مَا صَلَّيْنَا وَلَا صُومْنَا وَلَا أَدَّيْنَا فَرَائِضَ رَبِّنَا(۱).

بارالها! به نان ما برکت ده، و میان ما و آن جدایی مینداز، که اگر نان نباشد نه می توانیم نماز بخوانیم و نه روزه بگیریم و نه واجبات پروردگارمان را انجام دهیم.

روزی را از دست نده

۱۷۰- امام صادق علیه السلام: إِذَا رُزِقْتَ مِنْ شَيْءٍ فَالْزُمْهُ(۲).

هر گاه از راهی روزیت رسید به آن پای بند باش (و شغلت را عوض نکن).

حسنة چیست ؟

۱۷۱- امام صادق علیه السلام: - فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً»(۳) - قَالَ:

رِضْوَانُ اللَّهِ وَالْجَنَّةُ فِي الْآخِرَةِ، وَالسَّعَةُ فِي الرِّزْقِ وَالْمَعَايِشِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ فِي الدُّنْيَا(۴).

ص: ۱۸۶

۱- (۱) - وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۳۱-۳۰..

۲- (۲) - من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۹.

۳- (۳) بقره: آیه ۲۰۱..

۴- (۴) - من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۵۶..

پیرامون فرموده خدای سبحان «پروردگارا به ما هم در دنیا نیکی و هم در آخرت نیکی عطا کن». فرمود:

خشنودی خدا و بهشت، (نیکی) در آخرت است، و گشایش در روزی و امور زندگانی و خوش اخلاقی، (نیکی) در دنیا است.

دنیا یاور آخرت

□
۱۷۲- امام صادق علیه السلام: روی ذریح بن یزید المحاربی عن أبي عبدالله عليه السلام قال: نِعَمَ الْعَوْنُ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ (۱).

ذریح بن یزید محاربی از امام صادق علیه السلام نقل می کند که فرمود: دنیا یاور خوبی است برای آخرت.

دنیا و آخرت را داشته باش

۱۷۳- امام صادق علیه السلام: لَيْسَ مِنَّا مَنْ تَرَكَ دُنْيَاهُ لِآخِرَتِهِ وَلَا آخِرَتَهُ لِدُنْيَاهُ (۲).

از ما نیست کسی که دنیایش را برای آخرت

ص: ۱۸۷

۱- (۱) - من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۱۵۶..

۲- (۲) من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۱۵۶.

و یا آخرتش را برای دنیایش ترک کند.

توانگری یاور تقوا

۱۷۴- رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: نِعَمَ الْعَوْنُ عَلَيَّ تَقْوَى اللَّهِ الْغِنَى (۱).

توانگری یاور خوبی است برای تقوای الهی.

برادر خود را در جریان بگذارید

۱۷۵- امام صادق علیه السلام: إِذَا ضَاقَ أَحَدُكُمْ فَلْيُعْلِمْ أَخَاهُ، وَلَا يُعِنُّ عَلَى نَفْسِهِ (۲).

هر گاه یکی از شما به تنگی (معیشت و غیره) افتاد، برادر دینی اش را آگاه کند و (با بی خبر گذاشتن دیگران) به زیان خود کمک نکند.

ص: ۱۸۸

۱- (۱) - من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۱۵۶..

۲- (۲) - وسائل الشيعه، ج ۱۷، ص ۲۳..

۱ - قرآن کریم.

۲ - الاستبصار: شیخ طوسی، دارالتعارف - بیروت، ۱۳۹۰ هـ.

۳ - اسد الغابه: ابن الاثیر جزری، دار احیاء التراث العربی - بیروت.

۴ - اعلام الدین: حسن ديلمی، مؤسسه آل البيت عليهم السلام - قم، ۱۴۰۸ هـ.

۵ - اقبال الاعمال: سید علی بن طاووس، مکتب الإعلام الإسلامی - قم، ۱۴۱۴ هـ.

۶ - امالی: سید مرتضی، منشورات مکتبه آیت الله مرعشی - قم، ۱۳۲۵ هـ.

۷ - امالی: شیخ صدوق، منشورات الاعلمی - بیروت، ۱۴۰۰ هـ.

۸ - امالی: شیخ مفید، مؤسسه النشر الإسلامی - قم، ۱۴۱۳ هـ.

۹ - بحار الانوار: علامه مجلسی، دارالکتب الإسلامیه - تهران، ۱۳۷۲ ش.

- ١٠ - تحف العقول: حسن بن شعبه حرّاني، مؤسسه النشر الإسلامى - قم، ١٤١٦ هـ.
- ١١ - تنبيه الخواطر: أمير ورام، دارصعب ودارالتعارف - بيروت.
- ١٢ - تهذيب الاحكام: شيخ طوسى، دارالكتب الإسلاميه - تهران، ١٣٦٥.
- ١٣ - ثواب الاعمال: شيخ صدوق، منشورات رضى - قم، ١٣٦٨ ش.
- ١٤ - جامع احاديث الشيعة: آقا حسين بروجردى، مطبعة مهر - قم، ١٤١٠ هـ.
- ١٥ - الجامع الصحيح (سنن ترمذى): محمد بن عيسى بن سوره، دارعمران - بيروت، ١٣٥٧ هـ.
- ١٦ - الجعفریات: محمد بن اشعث كوفى، مكتبه نينوى - تهران.
- ١٧ - الخرائج والجرائح: قطب الدين راوندى، مؤسسه الإمام المهدي عليه السلام - قم، ١٤٠٩ هـ.
- ١٨ - الخصال: شيخ صدوق، منشورات جامعه مدرسين - قم، ١٤٠٣ هـ.

- ١٩ - دعائم الاسلام: قاضى نعمان مغربى، دارالاضواء - بيروت، ١٤١١ هـ.
- ٢٠ - روضه المتقين: محمد تقى مجلسى، المطبعه العلميه - قم، ١٤١٠ هـ.
- ٢١ - شرح نهج البلاغه: ابن ابى الحديد معتزلى، داراحياء التراث العربى - بيروت، ١٣٨٧ هـ.
- ٢٢ - شرح نهج البلاغه: شيخ محمد عبده، دارالمعرفه - بيروت.
- ٢٣ - صحيفه سجاديه جامعه: سيد محمد باقر موحدى ابطحى، مؤسسۀ امام مهدي عليه السلام - قم، ١٣٨٥ ش.
- ٢٤ - طبقات الشافعيه الكبرى: عبدالوهاب بن على بن عبدالكافى السبكي، داراحياء الكتب العربيه - قاهره،.
- ٢٥ - علل الشرائع: شيخ صدوق، منشورات المكتبه الحيدريه - النجف، ١٣٨٦ هـ.
- ٢٦ - عيون الحكم والمواعظ: على بن محمد ليثى واسطى، مؤسسۀ دارالحديث - قم، ١٣٧٦ ش.

- ۲۷ - کافی: شیخ کلینی، دارالکتب الاسلامیه - تهران، ۱۳۶۷ هـ.
- ۲۸ - کنز العمال: متقی هندی، مؤسسه الرساله - بیروت، ۱۴۰۹.
- ۲۹ - لسان العرب: ابن منظور مصری، نشر ادب الحوزه - قم، ۱۴۰۵ هـ.
- ۳۰ - لغت نامه: علی اکبر دهخدا، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۳ ش.
- ۳۱ - مجمع الزوائد: علی بن ابی بکر هيثمی، دارالکتب العلمیه - بیروت، ۱۴۰۸ هـ.
- ۳۲ - المحجّه البيضاء: فیض کاشانی، دفتر انتشارات اسلامی - قم، ۱۳۸۳ هـ.
- ۳۳ - المستدرک علی الصحیحین: حاکم نيسابوری، دارالکتب العلمیه - بیروت، ۱۳۸۳ هـ.
- ۳۴ - مستدرک الوسائل: میرزا حسین نوری، مؤسسه آل البيت عليهم السلام - قم، ۱۴۰۸ هـ.
- ۳۵ - من لا یحضره الفقیه: شیخ صدوق، مؤسسه النشر الإسلامی - قم، ۱۴۱۴ هـ.
- ۳۶ - میزان الحکمه (با ترجمه فارسی): محمدی ری شهری، مؤسسه دارالحدیث - قم، ۱۳۷۷ ش.

۳۷ - نظم درر السمطين: محمد بن يوسف زرندي، مكتبه نينوي - تهران.

۳۸ - نهج البلاغه (صبحي الصالح): مؤسسه دارالهجره - قم.

۳۹ - وسائل الشيعه: محمد بن حسن حرّ عاملي، مؤسسه آل البيت عليهم السلام - قم، ۱۴۱۲ هـ.

ص: ۱۹۳

فهرست مطالب

ص: ۱۹۵

فهرست مطالب

ص: ۱۹۶

فهرست مطالب

ص: ۱۹۷

فهرست مطالب

ص: ۱۹۸

فهرست مطالب

ص: ۱۹۹

فهرست مطالب

ص: ۲۰۰

فهرست مطالب

ص: ۲۰۱

فهرست مطالب

ص: ۲۰۲

فهرست مطالب

ص: ۲۰۳

فهرست مطالب

ص: ۲۰۴

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نمایم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

